

№ 4 (90) 2019

НАША ВЕРА

Алесь Шатэрнік. «Рэстаўрацыя мінскай катэдры», 1996 г.

Антоні Эдвард Адынец

Вера і вера

Ішлі Тэолаг з прастачком і дзіця сустрэлі,
Стомай змучана зусім, няма моцы ў целе.
І Тэолаг разважаў так упатаёмку:
Усямоцны Бог і сам гэтаму дзіцёнку
Дапаможа, без мяне, бо кіруе светам,
І пайшоў сабе далей... А прастак пры гэтым
Так у думках разважаў: міласэрны Божа,
Хто ж з Табой у дабрыні параўнацца можа?
Бачыш беднае дзіця, церпячае мукі,
І таго адразу шлеш, хто яго на рукі
Возьме. Дзякуй, што мяне выбраў Ты на тое!
Падхапіў прастак дзіця і панёс малое.

1854 г.

З польскай мовы пераклала
Ірына Багдановіч.

Рэдакцыйная рада:

арцыбіскуп Тадэвуш Кандрусевіч, Мітрапаліт Мінска-Магілёўскі,
біскуп Юрый Касабуцкі,
кс. Аляксандр Амяльчэня, Ірына Багдановіч, Данута Бічэль, кс. Юры Быкаў,
Ірына Жарнасек, Аляксандр Жлутка, Лідзія Камінская,
Аліна Новікава, кс. Дзмітрый Пухальскі (касцёльны кансультант),
Ала Сямёнава, Аркадзь Шпунт.
Галоўны рэдактар — Крыстына Лялько.
Мастацкі рэдактар — Уладзімір Вішнеўскі.
Тэхнічны рэдактар — Алег Глекаў.

- Юбілеі**
2 Арцыбіскуп Тадэвуш КАНДРУСЕВІЧ «QUIS UT DEUS»
5 Аркадзь КУЛЯХА ОСД МАРЫЙНАЯ ДУХОУНАСЦЬ КАРДЫНАЛА КАЗІМІРА СВЁНТКА
10 Інтэрв'ю Крыстыны ЛЯЛЬКО з рэжысёрам Юрыем ГАРУЛЁВЫМ НЯХАЙ АДБУДЗЕЦЦА ВЯРТАННЕ
15 Данута БІЧЭЛЬ У ПІНСКУ УНЕБАЎЗЯТЫМ
- У святле Бібліі**
16 Марына ПАШУК СЛОВА, ЯКОЕ ГУЧЫЦЬ ВЕЧНА
17 Кс. праф. Вальдэмар ХРАСТОЎСКІ РЭЦЭНЗІЯ НА ВЫДААНЕ НОВАГА ЗАПАВЕТУ НА БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ
- Культура**
19 Эла ДЗВІНСКАЯ БЕРАСЦЕЙСКАЯ БІБЛІЯ – СВЕДЧАННЕ ВЕРЫ НАШЫХ ПРОДКАЎ І ВЕЛІЧЫ БЕЛАРУСКАЙ КУЛЬТУРЫ
- Прэзентацыя**
21 Лідзія КАМІНСКАЯ «АД РЭНЕСАНСУ ДА БАРОКА»
- На кніжнай паліцы**
22 Ксёндз Тадэвуш КРЫШТОПІК ДУХ ХРЫСТА І ДУХ АНТЫХРЫСТА
- Падзея**
26 Арцыбіскуп Тадэвуш КАНДРУСЕВІЧ У БОГА НЯМА ВЫПАДКОВАСЦЯЎ
28 Валеры БУЙВАЛ НЕЗАБЫЎНЫ ДЗЕНЬ, СВАТЫЯ ВОБРАЗЫ
- Культура**
32 Алег ПЯТРОВІЧ КУДЫ ВЯДЗЕ РАДАВОД?
- Асобы**
35 Андрэй ШПУНТ ГВАРДЫ ПАЛКОЎНІК ЮЛІЙ ЯЛЕЦ – КАВАЛЕР ОРДЭНА СВ. СІЛЬВЕСТРА
- Музыказнаўства**
38 Антоні МІЛЕР КАРОТКІ НАРЫС ПРА ЗАНЯПАД КАСЦЁЛЬНАЙ МУЗЫКІ Ў ЗАХОДНІХ ГУБЕРНЯХ ІМПЕРЫІ Ў XIX СТАГОДДЗІ
- Паэзія**
46 Людміла СІЛЬНОВА ВЕРШЫ
48 Ала КЛЕМЯНОК ПАВОДЛЕ...
- Пераклады**
50 Стэн Стэнсэн БЛІХЭР ДЗЯЎЧЫНА З РОДАСА
- Прэзентацыя**
58 Зося БАРАНОЎСКАЯ «АЛЬБОМ ДЛЯ ЦЁТКІ МАРЫЛІ»
- Спадчына**
60 Ірына БАГДАНОВІЧ «СА МНОЮ, БОЖА, БУДЗЬ...»
- Нашы святыні**
68 Каміла ЯНУШКЕВІЧ ПРЫСУТНАСЦЬ ПРОДКАЎ НА ЗЯМЛІ

Арцыбіскуп Тадэвуш Кандрусевіч
Мітрапаліт Мінска-Магілёўскі
Старшыня Канферэнцыі Каталіцкіх Біскупаў у Беларусі

«QUIS UT DEVS»

Глыбокапаважаныя чытачы часопіса «Наша вера»!

Каталіцкі Касцёл у Беларусі перажыў сваю Галготу ў XX стагоддзі, калі рэжым ваяўнічага атэізму імкнуўся перамяніць нашу Краіну ў духоўную пустыню. Беларусь прыняла хрысціянства больш за 1000 гадоў таму і апынулася ў вялікай духоўнай небяспецы: зачыняліся касцёлы і кляштары, не вялася падрыхтоўка святароў, веруючы чалавек быў чалавекам другога гатунку, якому цяжка было паступіць ва ўніверсітэт і атрымаць добрую пасадку, ён быў абмежаваны ў прафесійнай кар’еры, шматлікія святары, кансэкраваныя асобы і свецкія прайшлі праз ссылак і лагеры, не адзін з іх заплаціў цаной свайго жыцця за вернасць Богу і Касцёлу.

Здавалася, што са смерцю апошняга святара Касцёл перастане існаваць на нашай зямлі. Так думаў чалавек, але думкі Божыя — гэта не думкі чалавечыя, і тое, што немагчыма для чалавека, становіцца магчымым для Бога.

У фатальным 1917 годзе — годзе бальшавіцкай рэвалюцыі, якая прынесла незлічоныя беды нашаму грамадству і пераслед рэлігіі, у далёкай Фаціме Марыя дала людзям надзею, што Яе Беззаганнае Сэрца затрыумфуе і наша зямля навернецца да Бога. Фацімскае прароцтва стала новай надзеяй нават насуперак надзеі. Гэтай надзеяй людзі жылі доўгія тры пакаленні. Нягледзячы на пераслед, яны клапаціліся пра тое, каб захаваць веру.

Біскупская сакра з рук папы Яна Паўла II.
Ватыкан, 20 кастрычніка 1989 г.

І сапраўды, яна не знікла, хаця вельмі аслабла. Не шматлікія, у большасці старэйшага ўзросту і часта хворыя, святары «дваіліся» і «траіліся», каб падтрымаць веру. Людзі, у сваю чаргу, таксама дбалі, чувалі і няспынна маліліся. У простых малітвах, ружанцы, Крыжовым шляху, літаніях і г.д. яны не толькі захавалі яе, але і перадалі маладому пакаленню. Сёння трэба схіліць свае галовы перад бабулямі, якія былі галоўнымі вартаўнікамі і пераказчыкамі веры.

З абраннем Кракаўскага кардынала Караля Вайтылы Папам Рымскім у 1978 г. з’явілася новая надзея на ажыццяўленне Фацімскага прароцтва. Добра памятаю той дзень: тады я вучыўся на другім курсе Каўнаскай духоўнай

семінарыі, якая была духоўным цэнтрам у атэізаваным грамадстве. У першыя дні пасля выбару новага Пантыфіка людзі пыталіся, ці сапраўды, што адзін з нашых, гэта азначае той, хто добра ведае атэістычную сістэму, абраны Папам? Калі гэта так, казалі яны, то павінны адбыцца змены.

І людзі не абмануліся ў сваіх спадзяваннях. У той час, калі многія апусцілі рукі, Ян Павел II, даверыўшы Марыі сваё служэнне на катэдры св. Пятра, верыў у перамогу добра над злом. Ужо першыя словы яго Пантыфікату — «Адчыніце дзверы Хрысту», сталі новай надзеяй на тое, што дадзеная ў Фаціме ў 1917 г. прароцтва аб навяртанні нарэшце ажыццявіцца. І так сталася. Папа Вайтыла сво-

ечасова і добра чытаў знакі часу і імгненна на іх адказваў. Заклапочаны складаным станам Касцёла ў былым Савецкім Саюзе, у тым ліку і на Беларусі, ён пачаў адраджаць касцёльную іерархію. 25 ліпеня 1989 г. Ян Павел II прызначыў мяне Мінскім біскупам і Апостальскім Адміністратарам для католікаў лацінскага абраду ў Беларусі. Усведамляючы ролю старэйшага пакалення ў захаванні веры ў часы ганенняў, калі яно, нягледзячы на пераслед, на першае месца ставіла Бога, і разумеючы заданні, якія стаяць перада мною, дэвізам свайго служэння я выбраў словы: «*Quis ut Deus*» — «Хто ж як Бог».

Ніколі не забудуся словаў Яна Паўла II, які 20 кастрычніка 1989 г. пасля біскупскай кансэкрацыі

ў базыліцы св. Пятра ў Ва-тыкане каля выявы «П'ета» моцна ўзяў мяне за рукі і сказаў: «Тадэвуш, не бойся, я маюся за цябе!» Яго малітву я адчуваю заўсёды.

З даверам да Бога і Божай Маці, а таксама з малітвай Святога Айца для мяне распачаўся час «першапраходца» без адпаведных касцёльных структураў, біскупскай практыкі, святароў, кансэкраваных асобаў, касцёлаў, семінарыі, каталіцкіх медыя, дабрачынных арганізацый, адпаведна сфармаваных свецкіх вернікаў, але з непрыхільнымі да Касцёла ўладамі.

Аднак Бог благаславіў. Паўтара года біскупскай паслугі ў Беларусі сталі часам ласкі. Нягледзячы на шматлікія цяжкасці, за гэты час удалося вярнуць каля 100 раней канфіскаваных касцёлаў, адкрыць у Гродне духоўную семінарыю, падрыхтаваць і выдаць 50 тысяч асобнікаў парадку св. Імшы і 90 тысяч кароткага катэхізіса на беларускай мове, распачаць пры парафіях катэхізацыю дзяцей, арганізаваць дабрачынную дзейнасць, атрымаць дазвол на прыезд святароў з-за мяжы.

Такія знакавыя касцёльныя аб'екты, як касцёл святых Сымона і Алены ў Мінску і катэдра Унебаўзяцця Найсвяцейшай Панны Марыі і св. Станіслава ў Магілёве, былі нарэшце перададзены Касцёлу. Распачаліся набажэнствы на трэцім паверсе ў мінскай архікатэдры Імя Найсвяцейшай Панны Марыі. 12 красавіка 1991 г. была падпісана дамова аб супольным выкарыстанні філармонія і вернікамі касцёла Святой Тройцы і св. Роха на Залатой Горцы ў Мінску.

На наступны дзень, 13 красавіка, папа Ян Павел II адрадыў касцёльныя структуры ў Расіі і ў Сярэдняй Азіі. У той сам дзень ён прызначыў мяне арцыбіскупам і Апостальскім Адміністратарам

*Рэкансэкрацыя мінскай архікатэдры.
21 кастрычніка 1997 г.*

для католікаў лацінскага абраду ў Еўрапейскай частцы Расіі. Я пакінуў Беларусь з парафіяльнымі і іншымі структурамі, якія пачыналі адраджацца, і з двума каталіцкімі біскупамі — арцыбіскупам, пазнейшым кардыналам Казімірам Свэнткам, Мітрапалітам Мінска-Магілёўскім і Апостальскім Адміністратарам Пінскай дзяцэзіі, і біскупам Аляксандрам Кашкевічам — ардынарыем Гродзенскай дзяцэзіі. Для мяне распачаўся новы этап біскупскага служэння на абсалютна знішчанай атэізмам расійскай зямлі, якая адчувала духоўны голад. І тут Бог таксама благаславіў: распачалося адраджэнне парафій і іншых структураў. У 1991 г. быў заснаваны Каледж каталіцкай філасофіі, тэалогіі і гісторыі імя св. Тамаша Аквінскага, які потым быў ператвораны ў Тэалагічны інстытут. У 1993 г. у Маскве была заснавана Духоўная семінарыя «Марыя — Каралева Апосталаў», якая ў 1995 г. была пераведзена ў гістарычны будынак Санкт-Пецярбургскай духоўнай семінарыі. У 1999 г. была кансэкравана

адноўленая катэдра Беззаганнага Зачацця Найсвяцейшай Панны Марыі ў Маскве. Каталіцкія медыя занялі належае ім месца ў расійскай рэлігійнай медыяпрасторы. Вельмі добра працуюць розныя выдавецтвы, якія да 2007 г. выдалі больш за 600 найменняў розных рэлігійных кніг. Падрыхтоўка і выданне расійскай каталіцкай Энцыклапедыі сведчыць аб духоўнай, інтэлектуальнай і арганізацыйнай сталасці Касцёла ў Расіі. Дабрачынная арганізацыя «Карытас» мае заслужаную славу ў расійскім грамадстве. Распачалася актыўная душпастырская праца сярод моладзі, інтэлігенцыі і сем'яў.

Сёння Касцёл у Расійскай Федэрацыі складаецца з чатырох дзяцэзій — Архідыяцэзіі Божай Маці ў Маскве і дзяцэзій св. Клімента ў Саратаве, Перамянення Пана ў Новасібірску і св. Юзафа ў Іркуцку. Яны аб'яднаны ў Мітраполію з цэнтрам у Маскве. Колькасць парафій з некалькіх у 1991 г. вырасла да больш як 230-ці. Колькасць святароў таксама з некалькіх дасягнула каля 300.

Каталіцкі Касцёл у Расіі ажыў і сёння з'яўляецца інтэгральнаю часткаю расійскага грамадства. Ён надае вялікае значэнне ў сваёй дзейнасці развіццю адносінаў з іншымі веравызнаннямі, асабліва з Рускаю Праваслаўнаю Царквою.

Адраджэнне і развіццё Касцёла ў Расіі стала магчымым дзякуючы ахвярнаму служэнню замежных святароў і кансэкраваных асобаў, якія складаюць абсалютную большасць духоўных і дапамагаюць пакуль што яшчэ нешматлікім расійскім, актыўнаму служэнню свецкіх вернікаў, і асабліва інтэлігенцыі, плённаму супрацоўніцтву ўсяго расійскага епіскапата і розным дабрачынным фондам.

З 10 лістапада 2007 г. па волі Святога Айца Бэнэдыкта XVI

Арцыбіскуп Тадэвуш Кандрусевіч уручае Кампендый Католіцкага Касцёла папу Бэнэдыкту XVI. Ватыкан, 27 мая 2010 г.

я ізноў служу на сваёй Радзіме. Пасля 16-ці з паловай гадоў я ўбачыў Касцёл у Беларусі з добра развітымі структурамі. Ён складаецца з 4-х дзяццэзій — Мінска-Магілёўскай, Гродзенскай, Пінскай і Віцебскай, якія аб'яднаны ў Мінска-Магілёўскую мітраполію. Колькасць парафій са 110 ў 1989 г. павялічылася да 500. Колькасць святароў — з 60-ці да 500. Існуюць дзве духоўныя семінарыі — у Гродне і Пінску, тэалагічныя каледжы ў Мінску і Гродне і катэхетычны — у Баранавічах. Адраджаецца дзей-

насць манаскіх супольнасцяў. На сённяшні дзень сваё служэнне нясуць 26 мужчынскіх і 26 жаночых супольнасцяў. Добра развітая выдавецкая дзейнасць, у якой вядучую пазіцыю займае выдавецтва Мінска-Магілёўскай архідыяцэзіі «Про Хрысто». Штогод яно выдае каля 30-ці розных кніг рэлігійнага, літургічнага, гістарычнага і духоўнага, хрысціянскага зместу. Развіваюцца і электронныя медыя. Католіцкія парталы дзейнічаюць у дзяццэзіях, парафіях, касцёльных рухах, дабрачынных арганізацыях і манаскіх супольнасцях. Не толькі ў Беларусі, але і далёка за яе межамі вядомы партал Канферэнцыі Католіцкіх Біскупаў у Беларусі «catholic.by».

Вялікую ўвагу Касцёл у Беларусі надае адносінам з рознымі веравызнаннямі, найперш добрым і сяброўскім адносінам з Беларускаю Праваслаўнаю Царквою. Мы сумесна выступаем за захаванне Богага Закону і разам баронім правы вернікаў. Адносіны з нехрысціянскімі рэлігіямі ў апошні час выйшлі таксама на новы ўзровень.

Католіцкі Касцёл у Беларусі сёння мае заслужаную павагу ў грамадстве. Ён цвёрда стаіць на сваіх нагах і прымае актыўны ўдзел як у евангелізацыі, так і ў вырашэнні розных, перадусім

сацыяльных і маральных, праблемаў, якія ёсць у нашай краіне.

Падмурак для адраджэння Католіцкага Касцёла ў Беларусі і Расіі заклалі шматлікія веравызнаўцы і мучанікі, кроў якіх з'яўляецца насеннем хрысціянаў, як кажа Тэртуліян, а таксама старэйшае пакаленне святароў і свецкіх вернікаў у часы ганенняў.

Адражэнне Касцёла ў Беларусі, як і ў Расіі, стала магчымым дзякуючы служэнню епіскапата, мясцовых і замежных святароў і кансэкраваных асобаў, а таксама свецкіх вернікаў, у тым ліку актыўнай моладзі і інтэлігенцыі, а таксама ахвярнасці вернікаў і дапамозе дабрачынных арганізацый.

Сёння я дзякую Богу за тое, што ў сваім неспасцігальным для чалавека Провідзе Ён прызначыў мяне стаць каля вытокаў адраджэння Католіцкага Касцёла ў Беларусі і Расіі і прымаць у гэтым працэсе актыўны ўдзел. За ўсё тое, чаго ўдалося дасягнуць, хвала Богу і Марыі, якая ўсе гэтыя 30 гадоў майго біскупскага служэння ахінала мяне плашчом сваёй апекі. Дзякую ўсім, хто ўвесь гэты час быў побач і ўсяляк дапамагаў. Перапрашаю тых, каго чымсьці пакрыўдзіў. Хачу запэўніць, што заўсёды кіраваўся толькі добром Касцёла і служыў справе збаўлення людзей. Прашу аб малітве на далейшае плённае служэнне.

Для вас, дарагія браты і сёстры, заўсёды стараўся быць біскупам, а разам з вамі — хрысціянінам, як кажа св. Аўгустын. Калі мы разам, то мы моцныя. Будуйма разам наш Касцёл, па-за якім няма збаўлення! Дзякуючы яго служэнню ў новыя часы свабоды веравызнання і адначасова нябачнага дасюль негатыўнага ўплыву секулярызму, маральнага рэлятывізму і дабравольнага адыходу ад веры мы, наследуючы нашага нябеснага апекуна св. Міхала, будзем жыць праўдаю, што Бог заўсёды на першым месцы. «*Quis ut Deus!*» — «Хто ж як Бог!»

Пасля ўручэння прэміі «За духоўнае адраджэнне». 9 студзеня 2019 г.

Марыйная духоўнасць кардынала Казіміра Свѣнтка

Да 105-годдзя з дня нараджэння

Хрысціянскі культ скіраваны на Бога, Адзінага ў Тройцы. Літургія навучае нас ушаноўваць Айца праз Хрыста ў Духу¹, а Другая эўхарыстычная малітва напамінае нам, што Бог — крыніца ўсялякай святасці. Калі хрысціянін аддае пашану Маці Божай альбо святым, праз гэта ён сузірае самога Бога, дзякуючы якому святых сталі годнымі наследавання: «гэты культ слушна, хоць цалкам па-іншаму, пашыраецца перадусім і асаблівым чынам на Маці Збаўцы, а пасля на святых, *Mysterium Paschale* якіх абвяшчае Касцёл, таму што яны цярпелі з Хрыстом і з Ім атрымалі хвалу»². Касцёл, аднак, не ўшаноўвае Маці Божую нароўні з Богам, але дзеля Бога, які ў асаблівы спосаб Яе выбраў. Катэхізіс навучае, што «каталіцкая вера ў адносінах да Марыі абаянаецца на веру ў Хрыста, а тое, чаму яна навучае пра Марыю, вынікае з веры ў Хрыста»³. Сузіранне Марыі прыводзіць хрысціяніна да пазнання Адзінага ў Трох Асобах Бога, які бяспрэчна даў сябе пазнаць у Маці Божай. Адносіны, якія лучаць веруючага чалавека з Найсвяцейшай Паннай, могуць дапамагаць на шляху да еднасці з Богам. Гэты артыкул — спроба прааналізаваць духоўнасць і пабожнасць кардынала Казіміра Свѣнтка, каб паказаць каштоўнасць Марыйнага вымярэння хрысціянскага жыцця.

Каронацыя абраза Маці Божай Будслаўскай. 2 ліпеня 1998 г.

Дзяцінства і юнацтва Казіміра Свѣнтка як школа Марыйнай духоўнасці

Кардынал Казімір Свѣнтэк нарадзіўся 21 кастрычніка 1914 года ў глыбока веруючай каталіцкай сям'і з моцнымі рэлігійнымі традыцыямі. На жаль, бацька будучага кардынала Беларусі, Ян Свѣнтэк, загінуў падчас бітвы за Вільню ў 1919 годзе. Выхаваннем малага Казіка з вялікай ахвярнасцю займалася яго маці, Вераніка з роду Крамплеўскіх, якая паходзіла з Браслаўшчыны і якую Казімір Свѣнтэк з удзячнасцю і пшчотаю ўспамінаў да канца свайго жыцця. Першая сусветная вайна і пасляваенныя гады — гэта час асаблівых выпрабаванняў для народаў Еўропы. Сям'я Свѣнткаў была вымушана пакінуць свой родны горад і пасяліцца ў Сібіры. З пісьмовых успамінаў католікаў таго часу вядома, што

сям'я забірала з сабою самыя неабходныя рэчы, сярод якіх заўсёды быў абраз Маці Божай. Хутчэй за ўсё, пані Вераніка ўзяла абраз Маці Божай з сабою ў далёкі шлях і павесіла яго на бачным месцы на сцяне. Маці кардынала вучыла сваіх дзяцей рабіць знак крыжа, гаварыць пацеры і іншыя малітвы, а таксама ў духу глыбокай веры прывіла ім Марыйную пабожнасць, дзякуючы чаму сфармавала адпаведную духоўнасць будучага святара і князя Каталіцкага Касцёла. Сям'я Свѣнткаў, як і шматлікія іншыя хрысціянскія сем'і даўней і сёння, была не толькі першым букваром, але перадусім чытаным катэхізісам для сваіх дзяцей.

Дзяцінства і маладосць Казіміра Свѣнтка былі звязаныя з Баранавічамі, дзе пасля вяртання з Сібіры жыла яго сям'я. У гэтай парафіі з вялікай пабожнасцю

захоўвалі Марыйны культ: дзейнічалі шматлікія ружанцовыя колы, Марыйнае таварыства, а традыцыйныя набажэнствы на ўшанаванне Маці Божай у маі і кастрычніку збіралі шматлікія натоўпы вернікаў у касцёле, каля прыдарожных крыжоў і капліцаў. Гімназія імя Тадэвуша Рэйтана, у якой вучыўся будучы кардынал, таксама клапацілася пра ўсебаковае развіццё сваіх вучняў, у тым ліку пра духоўную і маральную фармацыю выхаванцаў, якой асаблівым чынам займаўся святар, што выконваў у школе ролю духоўнага апекуна (прэфекта). Вядома, што супольнасць сям'і, парафіі, а таксама адпаведнае асяроддзе — гэта месцы ўзрасання і фармацыі маладога чалавека. Ад іх дзейнасці, маральнага і духоўнага ўзроўню, а таксама вызнаваных і культываваных каштоўнасцяў і ідэалаў залежыць не толькі будучыня канкрэтнай

Пачатак перэгрынацыі фігуры Маці Божай Фацімскай. 13 мая 1998 г.

асобы, але ўсяго народа, Бацькаўшчыны, Касцёла, а ў шырокім разуменні — свету.

Традыцыйная Марыйная пабожнасць

Святое Пісанне і Традыцыя Касцёла больш зразумела тлумачаць месца і ролю Найсвяцейшай Панны ў гісторыі збаўлення⁴. Маці Божая сёння застаецца не толькі прадметам тэалагічных даследаванняў, але перадусім прысутнічае сярод людзей і «дзякуючы сваёй мацярынскай любові Яна апякуецца братамі свайго Сына, якія яшчэ пілігрымуюць, сярод працы і небяспекі, пакуль не будуць прыведзены да шчаслівай айчыны»⁵. Такім чынам, Марыя з'яўляецца нашай Заступніцай, Апякункай, Памочніцай, Пасрэдніцай і Настаўніцай. Углядаючыся ў Яе жыццё, учынкi, словы, маўчанне, у Яе паводзіны, мы можам зразумець, што азначае любіць Бога ўсім сэрцам сваім і ўсёй душой сваёй, і ўсім розумам сваім (гл. Мц 22, 37). Любоў Найсвяцейшай Панны Марыі праявілася ў тым, што кожны Яе ўчынак і кожнае слова былі выкананнем Божай волі. Менавіта ў «школе Марыі» кардынал Казімір

Свёнтэк навучыўся, што любоў да Бога — гэта не пачуццi, але жыццё, згоднае з Яго заповедзямi, і выкананне Яго волі. У 1932 годзе малады Казімір, выпускнік Баранавіцкай гімназіі, жадаючы выконваць Божую волю, адказвае на пакліканне Бога і паступае ў Вышэйшую духоўную семінарыю ў Пінску, апякункай якой з'яўляецца Маці Божая. Эмінэнцыя ўспамінаў, што менавіта ў Пінску каля магілы слугі Богага Зыгмунта Лазінскага, які пахаваны ў катэдры Унебаўзяцця Найсвяцейшай Панны Марыі, ён маліўся і прасіў, каб заўсёды быць верным Богу і Маці Божай. У той час ён яшчэ не ведаў, што за гэтую вернасць ён заплаціць шматлікімі цяргненнямі і выпрабаваннямі, вытрываць у якіх яму дапаможа апека і заступніцтва Марыі.

Зерне Марыйнай пабожнасці, вынесенай з бацькоўскага дому і ўзмоцненай у парафіяльнай, а пазней семінарыйнай супольнасцях, пасля шматлікіх гадоў прынясе свой плён у выглядзе клопату пра культ Маці Збаўцы ў душпастырстве арцыбіскупа, а пазней кардынала Казіміра Свёнтка. Адною з першых святыняў, якую ён кансэкраваў, быў

касцёл Маці Божай Фацімскай у Баранавічах. Падчас урачыстасці кансэкрацыі Яго Эмінэнцыя ўпэўнена і ўзрушана сказаў: «Маці Божая Фацімска, мы адчуваем абавязак дзякаваць Табе і любіць Цябе, абяцаць Табе — недастаткова абяцаць! Даваць зарок — недастаткова! Прысягаць Табе — недастаткова! Даем Табе, Маці Божая Фацімска, клятву, што, маючы святыню ў Твой гонар, пад Тваёй абаронай мы будзем заўсёды верныя Богу і верныя Твайму Сыну! Не пакінем ні Бога, ні Касцёл! Будзем берагчы гэтую святыню як зрэнку вока! І мы не дапусцім, каб калі-небудзь яна была апаганена альбо трапіла ў бязбожныя рукі! Яна павінна існаваць! Мы гатовыя праліць кроў, аддаць жыццё, але святыня заўсёды будзе Божым домам, Маці Божая Фацімска! Яна будзе Тваёй святыняй і святыняй Бога!»⁶.

Sodalis marialis — сябар Марыі

Казімір Свёнтэк як малады святар спазнаў шмат знявагаў, прыкрасці, быў у вязніцы, а таксама амаль 11 гадоў правёў у ссыльцы ў Сібіры. Калі ён успамінаў падзеі з гітлераўскай вязніцы, НКВД і Гулагу, гаварыў, што перажыў усё гэта дзякуючы моцнай непакіснай веры. У духоўнасці Марыі мы можам вылучыць два элементы: *Fiat* і *Magnificat*. Першы элемент — гэта згода з Божай воляй, прыстасаванне свайго жыцця да Яго плану, а другі — праслаўленне Бога за Яго веліч, дабрыню і любоў. Абодва гэтыя элементы кардынал Казімір Свёнтэк рэалізаваў у сваім жыцці. Яго заклік «Божа, які ж Ты добры!» быў не чым іншым, як праслаўленнем Бога, якому калісьці, падобна Марыі, сказаў: «Няхай мне станеца паводле твайго слова» (Лк 1, 38). Найсвяцейшая Панна праслаўляла Бога за вялікія справы, якія Ён

учыніў. Навучаны ад Яе кардынал Свѣнтэк праслаўляў Бога за ўсё, што спазнаў у сваім доўгім жыцці. Гэта можа здавацца дзіўным, але яго падзяка ахоплівала не толькі хвіліны шчасця, але і ўсё тое, што па-чалавечы было вельмі цяжкім і нават нялюдскім. Падчас вайны, у камеры смерці і сталінскім лагера ўмацавалася яго вера. Менавіта ў тых умовах Казімір Свѣнтэк спазнаў моц Божай правіцы, узвышэнне пакорных і вялікую міласэрнасць. Можа таму, пасля шматлікіх гадоў з вялікім даверам, як дзіця да сваёй маці, ён звяртаўся да Марыі: «Узмоцненыя Тваёй дабрынёю і ласкавасцю з дзіцячым даверам звяртаемся да Цябе, Маці Божая Фацімская, з пакорнымі просьбамі аб Тваёй мацярынскай апецы і дапамозе для ўсяго Каталіцкага Касцёла Беларусі. <...> Маці Божая Фацімская! У сваёй фігуры, якая назаўсёды прыбыла ў Беларусь, застанься назаўсёды як Маці з намі, Тваімі дзецьмі, каб дзякуючы жыццёвай вандроўцы з Табою на зямлі мы атрымалі права прабывання з Табою ў небе»⁷.

Кардынал Казімір Свѣнтэк звяртаў вялікую ўвагу на сімвалы і знакі, якія паказвалі на глыбіню Божай рэчаіснасці. У сваім біскупскім гербе ён змясціў ажно тры Марыйныя элементы: абраз Маці Божай Вастрабрамскай, словы «*Mater Misericordiae*» (Маці Міласэрнасці) і абрэвіатуру «SM» (*Sodalis Marianus*), якая з лацінскай мовы азначае «сябар Марыі». Пра гэты значок Эмінэнцыя распавядаў наступнае: «Ён заўсёды быў са мною. На жаль, пасля арышту гэты значок застаўся дома, а калі я вярнуўся з лагера, Мама перадала мне мой значок, і гэтым вельмі мяне ўсцешыла. З таго часу я заўсёды нашу яго з сабою і спадзяюся, што буду насіць аж да смерці»⁸. І сапраўды, на каўнеры свайго пінжака Эмінэнцыя заўсёды

Каранацыя абразы Маці Божай Шкаплернай (Гудагайскай). 15 ліпеня 2007 г.

насіў значок прыналежнасці да Марыйнага таварыства, у якое ўступіў 13 лістапада 1929 года. Духоўнасць і маральныя паводзіны маладога Казіміра асаблівым чынам фармавала малітва прысвячэння сябе Маці Божай, якою маліліся члены таварыства: «Найсвяцейшая Панна і Багародзіца Марыя, я, ..., хоць і нягодны быць Тваім слугою, аднак, ахоплены Тваёй цудоўнай дабрынёю, прагну служыць Табе і выбіраю Цябе сёння ў прысутнасці майго Анёла Ахоўніка і ўсяго Нябеснага двору сабе за Панну, Заступніцу і Маці і цвёрда пастанаўляю надалей заўсёды быць Тваім слугою і, па магчымасці, старацца, каб усе верна Табе служылі. Прашу Цябе і ўсклікаю, найлепшая Маці, каб праз кроў Езуса Хрыста, пралітую за мяне, Ты прыняла мяне як свайго сына і вернага слугу. Дапамагай мне ў кожнай патрэбе і маёй справе і выпрасі для мяне ласку, каб я ніколі думкаю, словам і ўчынкам не пакрыўдзіў вачэй Тваіх і Твайго Сына. Памятай пра мяне і не пакінь мяне ў хвіліну смерці. Амэн»⁹.

Марыя — Маці Міласэрнасці і настаўніца прабачэння

Капліца Маці Божай Вастрабрамскай у катэдральнай базылі-

цы ў Пінску нагадвае пра глыбокую духоўнасць і Марыйную пабожнасць кардынала Казіміра Свѣнтэка. Гэта не толькі месца пашаны Найсвяцейшай Панны Марыі, але знак удзячнасці Яго Эмінэнцыі Богу і Маці Божай за дар ацалення сябе і сваіх сяброў з вязніцаў НКВД і сталінскіх лагераў. Гэта таксама ўспамін усіх тых, хто не вярнуўся дадому. Надпіс над брамай капліцы «Тваёй абароне аддаёмся» таксама сведчыць пра яго веру ў моц поўнай дзіцячага даверу малітвы да Маці Божай. Сімвалічны выбар менавіта Маці Божай Вастрабрамскай, якую мы называем Маці Міласэрнасці. Словы песні да Маці Божай Вастрабрамскай, якую і сёння спяваюць у Яе капліцы ў Пінску, перадаюць дзіцячы давер Яе апецы і дапамозе: «Марыя, Маці Міласэрнасці, Твой трон у Вострай Браме, да Цябе мы спяшаемся ў кожны час, а Ты будзеш да нас міласэрнаю...». Міласэрнасць змяшчае ў сабе таксама і прабачэнне. Калі ў 2000 годзе ў Іркуцку адбываліся Марыялагічны кангрэс і кансэкрацыя новапабудаванай катэдры, прысутны на ўрачыстасці кардынал Казімір Свѣнтэк асвяціў, у пэўным значэнні, сімвал для ўсёй Сібіры — Капліцу паяднання і супакою. У асобных урнах з назвамі

розных мясцовасцяў кардынал, былы вязень Варкуты, змясціў зямлю з месцаў катаргі, з лагераў і вязніцаў, просячы Бога аб прабачэнні злачынцам. Над урнамі з зямлёй змешчана фігура Уваскрослага Хрыста, якая напамінае пра поўную надзеі праўду: «Я — уваскрасенне і жыццё» (Ян 11, 25). Пераканаўча гучалі словы кардынала Казіміра Свёнтка: «Мы ўспамінаем мучанікаў не таму, што яны спазналі бязлітасную і страшэнную смерць, але таму што яны прайшлі праз яе як людзі прабачэння, свабодныя ад нянавісці. Прабачаць і любіць — гэтаму нас навучае Евангелле. Менавіта ў гэтай перспектыве мы ўспамінаем усіх мучаннікаў Сібіры, якія былі замучаныя і забітыя ў розных месцах»¹⁰. Пробашч катэдральнай парафіі ў Іркуцку ўспамінае, як пасля ўрачыстасці асвячэння капліцы кардынал Свёнтэк са слязьмі на вачах прызнаўся яму, што ў той дзень сапраўды прабачыў усім, хто яго пераследаваў, і маліўся за іх¹¹. Можам здагадацца, што ў гэтым няпростым акце прабачэння кардыналу Казіміру Свёнтку дапамагла духоўнасць, сфармаваная дзякуючы разважанню над жыццём і таямніцамі Маці Божай, асаблівым чынам балесных момантаў Яе жыцця.

Маці Божая Фацімская — Апякунка і выхавацелька семінарыстаў

Святой памяці кардынал Казімір Свёнтэк вызначаўся асаблівым набажэнствам да Маці Божай Фацімскай. Прыкладам можа быць прысвячэнне Ёй аднаго з першых збудаваных касцёлаў на тэрыторыі Пінскай дыяцэзіі на пачатку 90-х гадоў, пра які мы ўзгадвалі вышэй, перэгрынацыя копіі фігуры з Фацімы па парафіях Беларусі, арганізацыя пілігрымкі ў Фаціму, сустрэча з візіянеркай с. Люцыяй — манашкай Кангрэгацыі Сяццёр Кармэ-

літак ад Дзіцятка Езуса, а таксама змяшчэнне іншай копіі фігуры Маці Божай Фацімскай у семінарыі ў Пінску. У сваім казанні на распачацце перэгрынацыі фігуры Маці Божай Фацімскай Эмінэнцыя, адданы сын Марыі, сказаў: «Ідзі, Маці Божая Фацімская, у доўгі, амаль двухгадовы шлях! Будзь з намі, застанься з намі назаўсёды! Са свайго боку мы абяцаем Табе, што ў кожнай парафіі мы будзем сардэчна вітаць Цябе і ў вызначаны нам дзень мы будзем урачыста Цябе ўшаноўваць і аддаваць Табе належную пашану»¹². Гэта адбывалася ў 1997 годзе, у хуткім часе пасля пераменаў, якія прадказала Маці Божая ў Фаціме для Савецкага Саюза і Усходняй Еўропы. Менавіта таму сустрэча з Маці Божай была для вернікаў вялікім святам, а душы людзей былі ўзрушаныя і напоўненыя верай, надзеяй, любоўю, а сэрцы — слязьмі радасці. Ксёндз кардынал прывёз копію партугальскай фігуры Маці Божай Фацімскай таксама ў Вышэйшую духоўную семінарыю імя святога Тамаша Аквінскага ў Пінску, для якой ён быў не толькі аднавіцелем і біскупам, але і першым яе рэктарам. Падчас сустрэчаў з алюмнамі, кіраўніцтвам семінарыі і выхаванцамі Эмінэнцыя неаднаразова ўказаў на Марыю як Маці святароў і клерыкаў, прыклад для наслідавання, а таксама заступніцу ва ўсіх жыццёвых сітуацыях. Падчас адной са сваіх гамілій у семінарыі кардынал распавёў гамелетычны прыклад пра святара, які, едучы ў цягніку, чытаў Літургію гадзінаў, у якой ляжаў абразок Маці Божай: «Калі сусед у цягніку запытаўся святара, хто на выяве, святар без вагання адказаў, што гэта яго Маці. Тады сусед паглядзеў на святара і са здзіўленнем запытаўся: «Чаму ты да яе не падобны?» Таму наша заданне на ўсё жыццё — заўсёды прыпадабняцца да нашай ня-

беснай Маці».

У першыя дні пасля аднаўлення семінарыі ў 2001 годзе кардынал прывёз са сваёй пілігрымкі ў Рым фігуркі Маці Божай Фацімскай і падарыў семінарыяльным выхаваўцам са словамі пажадання, каб Маці Божая была іх Апякункай і дапамагала ў выхаванні будучых святароў. Я асабіста памятаю парады першага рэктара адноўленай семінарыі вучыць клерыкаў здаровай Марыйнай пабожнасці, чэрпаючы са скарбніцы традыцыі: маёвыя і ружанцовыя набажэнствы ў кастрычніку, Гадзінкі аб Беззаганным Зачацці Найсвяцейшай Панны Марыі альбо штодзённая Ружанцовая малітва. Гэта не была толькі навука, але асабістая практыка кардынала, які «вельмі любіў Ружанцовую малітву. У яго быў ружанец ад с. Люцыі (адна з трох пастушкоў, якім аб'явілася Маці Божая Фацімская). Маліўся на ім заўсёды. Пасля літургіі ён любіў застацца ў касцёле, каб памаліцца ў цішыні. На гэта было прыемна глядзець»¹³.

Totus Tuus — Fidei testis

У памяці католікаў і жыхароў Беларусі Яго Эмінэнцыя кардынал Казімір Свёнтэк застанецца нязломным сведкам веры, якому 27 лістапада 2004 года папа Ян Павел II асабіста ўручыў узнагароду «*Fidei testis*». Святы Айцец, адданы Найсвяцейшай Панне ў сваім вядомым «*Totus Tuus*» («Увесь Твой»), звяртаючыся да нашага кардынала і ўспамінаючы яго жыццёвы шлях і дасягненні, сказаў: «Усяго гэтага ксёндз кардынал дасягнуў з дапамогай Найсвяцейшай Панны, *Mater Misericordiae*, пра што сведчыць таксама біскупскі дэвіз ксяндза кардынала. Ад усяго сэрца даручаю цябе, шаноўны брат, Найсвяцейшай Панне Марыі і з радасцю ўручаю табе ўзнагароду «*Fidei testis*»¹⁴. У словах падзякі Яго Эмінэнцыя як верны вучань

пакорнай Маці Збаўцы падкрэсліў: «Я сапраўды адчуваю вялікі гонар за гэту ўзнагароду, але я хацеў бы вызнаць, што прымаю яе з рук Святога Айца не толькі як ушанаванне маёй асобы, але перадусім як узнагароду для ўсіх католікаў Беларусі, якія на працягу 70-ці гадоў перажывалі страшэнны пераслед з боку камуністычна-атэістычнай сістэмы і якія захавалі веру ў Бога, прыналежнасць да Каталіцкага Касцёла і сталі сапраўднымі *fidei testis* — сведкамі веры»¹⁵.

Кардынал Казімір Свѣнтэк часта ўзрушана і глыбока перажываў некаторыя падзеі, пра што сведчылі яго эмоцыі. Слэзы перажывання і радасці шмат разоў былі на вачах кардынала: падчас рэкансэкрацыі мінскай архікатэдры Імя Найсвяцейшай Панны Марыі, у дзень яго нараджэння 21 кастрычніка 1997 года, з нагоды розных гістарычных урачыстасцяў і кожны раз, калі ён каранавану абразы Маці Божай у Будславе, Гродне, Тракелях, Брэсце, Гудагаі, Мінску і ў сваім любімым Лагішыне. Менавіта ў Лагішыне ён вучыў нас з вялікай прастатою, як сапраўдны айцец, як мы павінны адказваць на вялікія Божыя дары: «Трэба прасіць Маці Божую Каралеву, каб мы заўсёды на першае месца ставілі Бога, Касцёл, сваё сумленне і сваю душу. Папросім жа Бога, каб нам заўсёды хапала сілы для адважнага, моцнага і непакіснага вызнання веры ў Бога! Каб мы ніколі не здрадзілі Богу, не пакінулі Касцёл і заўсёды аберагалі як зрэнку вока сваю душу і веру ў Бога! Каб мы заўсёды бераглі гэтую святыню, шанавалі Маці Божую ўкаранаваную, нашу Каралеву — гэта наш святы абавязак! Мы слабыя і няздарныя, таму тым больш сѣння занясѣм

Каранаванне абразы Маці Божай у мінскай архікатэдры. 10 снежня 2005 г.

нашыя просьбы да гэтай нашай Матулі і адначасова да нашай Каралевы, каб Яна дапамагала нам быць сапраўднымі вызнаўцамі Бога і членамі святога Каталіцкага Касцёла!»¹⁶.

На заканчэнне згадаем словы, якія Яго Эмінэнцыя прамовіў з нагоды юбілею 70-ці гадоў святарства і 95-ці гадоў жыцця: «З гэтых маіх 70-ці і 95-ці гадоў ёсць ясная і канкрэтная выснова — трэба верыць у Бога, трэба давяраць Яго Провіду, нястомна, як дзеці да сваёй маці, туліцца да Маці Божай і даручаць сябе Яе мацярынскай апецы!»¹⁷. Кар-

дынал Казімір Свѣнтэк у сваім штодзённым жыцці пацвярджаў веру Касцёла ў тое, што Благаслаўлёная Дзева — Заступніца, Апякунка, Памочніца, Пасрэдніца — па волі Божай дапамагае хрысціянину ў такім сэнсе, што ад годнасці і эфектыўнасці дзеяння Хрыста, адзінага Пасрэдніка, нічога не адымаецца і не дадаецца¹⁸. Такім чынам, варта часта ўсклікаць разам з нашым кардыналам: «Тваёй абароне аддаёмся, Святая Багародзіца...».

Аркадзь Куляха OCD

¹ Пар. Paweł VI, Adhortacja apostolska «*Mariialis cultus*», 25, [Electronic resource]. – Mode of access : <http://ptm.rel.pl/czytelnia/dokumenty/dokumenty-papieskie/42-pawel-vi/254-adhortacja-apostolska-mariialis-cultus.html>.

² Ibidem.

³ Katechizm Kościoła Katolickiego, 487.

⁴ Пар. Дагматычная канстытуцыя пра Касцёл «*Lumen gentium*», 55.

⁵ Тамсама, 62.

⁶ Фільм Юрыя Гарулёва пра кардынала Казіміра Свѣнтэка «Маці Міласэрнасці», 1997 г.

⁷ Пастырскі ліст на заканчэнне перагрынацыі фігуры Маці Божай Фацімскай па Беларусі, 20.09.2008.

⁸ Фільм Юрыя Гарулёва пра кардынала Казіміра Свѣнтэка «Маці Міласэрнасці», 1997 г.

⁹ Малітва з дыплама прыняцця Казіміра Свѣнтэка ў Марыйнае таварыства, Пінск, выстава ў духоўнай семінарыі.

¹⁰ Пар. Leonard Górka SVD, Chrystus znad Angary, «Gość Niedzielny», 2001, № 21, с. 14.

¹¹ Размова аўтара з а. Уладзімірам Секам SVD, Іркуцк, верасень 2018 г.

¹² Фільм Юрыя Гарулёва пра кардынала Казіміра Свѣнтэка «Маці Міласэрнасці», 1997 г.

¹³ Сястра Бэрнадэта Клім: «У цяжкіх кардынала Свѣнтэка цалкам аддаваўся Богу», [Electronic resource]. – Mode of access : <http://old.catholic.by/2/libr/interview/109597-bernadeta-klim.html>.

¹⁴ Ян Павел II, прамова падчас уручэння кардыналу Казіміру Свѣнтэку ўзнагароды «*Fidei testis*», Брэшья, 27.09.2004, [Electronic resource]. – Mode of access : https://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/it/speeches/2004/september/documents/hf_jp-ii_spe_20040927_paul-vi-institute.html.

¹⁵ Промова кардынала Казіміра Свѣнтэка, Брэшья, 27.09.2004, [Electronic resource]. – Mode of access : https://oroka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/przemowienia/swiatek_27092004.html.

¹⁶ Фільм Юрыя Гарулёва пра кардынала Казіміра Свѣнтэка «*Fidei testis*», 2009 г.

¹⁷ Тамсама.

¹⁸ Гл. Дагматычная канстытуцыя пра Касцёл «*Lumen gentium*», 62.

Айцец **Аркадзь Куляха OCD** нарадзіўся 16 ліпеня 1966 г. у Хмельніку (Польшча). Пасля заканчэння сярэдняй школы ўступіў у Ордэн кармэлітаў босых. Семінарыю пры ордэне скончыў у Кракаве, дзе ў 1993 г. атрымаў святарскае пасвячэнне, пасля якога працаваў у Гудагаі і Нарачы. З 2001 года працуе ў Міжыацэзіяльнай вышэйшай духоўнай семінарыі імя св. Тамаша Аквінскага ў Пінску. Абараніў ліцэнцыят па маральнай тэалогіі ў Люблінскім каталіцкім універсітэце.

Няхай адбудзецца вяртанне

Размова з рэжысёрам Юрыем Гарулёвым

21 кастрычніка споўнілася 105 гадоў з дня нараджэння кардынала Казіміра Свёнтка. Да гэтай даты ў выдавецтве «Про Хрысто» падрыхтавана кніга ўспамінаў пра легендарную асобу першага ў сучаснай гісторыі Беларусі кардынала. Ёсць у гэтай кнізе таксама ўспаміны вядомага рэжысёра-дакументаліста Юрыя Гарулёва, які стварыў некалькі знакавых дакументальных фільмаў пра Яго Эмінэнцыю: «Mater Misericordiae» («Маці Міласэрнасці»), «Вяртанне», «Канікулы кардынала», «Сведка веры»...

Пра гісторыю сваіх адносінаў з кардыналам Свёнткам Юрый Мікалаевіч цікава напісаў ва ўспамінах, а мне захацелася распытаць у спадара Юрыя пра яго асабісты шлях: жыццёвы і творчы. Тым больш, што і нагода для гэтага ёсць не абы-якая: 75-годдзе самога рэжысёра і 50-годдзе ягонага сужэнства з Людмілаю Пятроўнаю, якую многія католікі ведаюць найперш як галоўнага бухгалтара Мінска-Магілёўскай архідыяцэзіі, а таксама як цікавага чалавека і асобу, якую цаніў і паважаў кардынал Казімір Свёнтэк. З гэтымі юбіляямі ад усяго нашага рэдакцыйна-выдавецкага калектыву мы сардэчна віншваем юбіляраў і жадаем шчодрой Божай ласкі і благаслаўлення на яшчэ доўгія шчаслівыя гады сумеснага жыцця і плённага служэння Касцёлу і Божай справе.

Размову са спадаром Юрыем мы распачалі ад успаміну пра вытокі, пра ягоных бацькоў. Тым больш, што бацька майго суразмоўцы, Мікалай Гарулёў — вядомы беларускі пісьменнік, якому сёлета, у кастрычніку, споўнілася б 100 гадоў...

— Юрый Мікалаевіч, якая іерархія каштоўнасцяў была ў вашай сям’і?

— Для мяне бацька і маці былі святымі людзьмі. Адносіны людзей перадваеннага пакалення былі самым чыстым з усяго, што мне было наканавана ўбачыць. Мае бацькі сустрэліся і пакахалі адно аднаго яшчэ падчас вучобы ў інстытуце. З дзяцінства я вучыўся ад бацькоў сумленнасці (ніколі пасля я не сустракаў такіх сумленных людзей, як мае тата і мама), чысціні, адкрытасці і ўменню дапамагаць бліжнім. У маладосці яны жылі вельмі бедна, аднак, калі бачылі чалавека ў патрэбе, то заўсёды стараліся дапамагчы. Таксама ад бацькоў

я вучыўся перажываць цяжкасці. Мой малодшы брат нарадзіўся інвалідам па слыху, і для маіх бацькоў гэта была вялізная трагедыя. Я бачыў, як яны мужна пераносілі гэта няшчасце, і пераймаў іх прыклад, каб заўсёды трымацца і шукаць пазітыўныя моманты. У таты была яшчэ адна рыса, якую я лічу проста неабходнай для кожнага чалавека, і мяркую, што і сам павінен ёю валодаць, а менавіта, заўсёды бачыць і паказваць праўду, а калі чалавек паступае несправядліва, то не баяцца гаварыць яму пра гэта адкрыта. У гэтым бацька быў для мяне яскравым прыкладам. Ён працаваў на кінастудыі «Беларусьфільм», і я ведаю, што

калі ён сутыкнуўся там з нядобрасумленнасцю ў грашовых пытаннях, ён напісаў заяву аб звальненні. Бацька мог сказаць у вочы нават міністру ўсё, што думаў. Пра такую бацькаву прынцыповасць ведалі і ў Саюзе пісьменнікаў, таму невыпадкава апошнія паўтара дзясятка гадоў ён быў пастаянным старшынёю рэвізійнай камісіі гэтай творчай арганізацыі. Усе ведалі, што Гарулёў не саступіць убок, што ён справядлівы, будзе гаварыць праўду і заўсёды ісці да канца...

Бацькі мелі на мяне вялікі ўплыў. Пазней у жыцці мне пачала дапамагаць мая жонка. Яна заўсёды можа сказаць праўду пра хібы, якія бачыць. Адным сло-

Юбілейны падарунак кардыналу. 2004 г.

вам, каштоўнасці бацькоўскай сям'і перайшлі ў нашу з Людмілаю Пятроўнаю сям'ю, і ўсё гэта дапамагло нам пражыць 50 гадоў у добрым сужэнстве. Потым адбылася шчаслівая сустрэча з кардыналам, і яна таксама прынесла ў нашу сям'ю аптымістычны струмень...

— *Юрый Мікалаевіч, а як адбылася Ваша першая сустрэча з кардыналам? Раскажыце, калі ласка, гісторыю свайго шляху ў Пінск, да кардынала.*

— У той час мы здымалі ў Пінску фільм пра меліярацыю разам з маім сябрам Аркадзем Рудэрманам, з якім рабілі амаль усе карціны. На жаль, Аркадзь загінуў падчас працы над адным з фільмаў. Смерць тады прайшла так блізка каля мяне, але з сабою забрала сябра, больш таленавітага... У 80-я гады, калі ў выніку меліярацыі асушылі ўсё, што трэба і што не трэба, на Палессі пачаліся пылавыя буры. Тады загаварылі аб праблемах меліярацыі. Трэба зазначыць, што наш фільм аказаўся вельмі своечасовым, хоць і быў успрыняты неадназначна. У Пінску мы тады былі першы раз. Па дарозе ўбачылі прыгожы касцёл і зайшлі ў яго. У гэты час у касцёле якраз ішла экскурсія, якую праводзіў чалавек сталлага ўзросту. Мы слухалі экскурсавода і здзіўляліся, як ён цудоўна ведаў жывапіс, цікава расказваў пра мастакоў, фрэскі і карціны, што знаходзіліся ў касцёле, а таксама моцна «паліваў» і асуджаў савецкую ўладу. Штосьці падобнае мы чулі ўпершыню, таму былі вельмі ўражаныя і ў той вечар доўга не маглі заснуць: размаўлялі пра тое, што нашым фільмам не хапае менавіта такіх герояў, якія гавораць праўду і змагаюцца за яе. На наступны дзень мы распавялі гэту гісторыю дырэктару Інстытута меліярацыі і ён сказаў нам, што экскурсію праводзіў прабашч катэдральнай

Юрый Гарулёў з жонкаю Людмілаю і сынам Аляксандрам. 2009 г.

парафіі ксёндз Казімір Свёнтэк. Тады нам стала ўсё больш-менш зразумела... Потым я здымаў на Палессі фільм аб Прыпяці, які ў свой час быў вельмі папулярны. Мы пачыналі здымаць Пінск з верталёта, хацелі таксама зняць праваслаўную царкву і касцёл, таму прыйшлося прасіць дазволу ў ксяндза Свёнтка. Спачатку ён паставіўся да нас з недаверам і не даў згоды на здымкі. Я спрабаваў растлумачыць яму ідэю фільма. Ксёндз слухаў-слухаў і ўрэшце даў дазвол, толькі папрасіў, каб мы рабілі гэта сумленна, а не абы-як. Так выглядала мая другая сустрэча з будучым кардыналам.

— *А калі з'явілася думка зняць фільм пра асобу кардынала?*

— У той час, калі Казімір Свёнтэк ужо атрымаў тытул кардынала, я ведаў рэстаўратара Аркадзя Шпунта, а той, у сваю чаргу, ведаў гісторыка Святлану Адамовіч. Яны больш расказалі мне пра асобу кардынала, я ўспомніў першую сваю сустрэчу з ім, і мы вырашылі зняць фільм. Аркадзь Шпунт і Святлана пайшлі размаўляць з кардыналам і дамаўляцца без мяне, бо ў той час я мог толькі перашкаджаць. Пасля я два гады хадзіў за кардыналам і проста здымаў, а ён мяне нават не заўважаў, бо быў

заныты сваімі справамі. Магчыма, ужо тады кардынал адчуваў, што ў яго засталася не так шмат часу, таму спяшаўся працаваць і быў моцна заняты рознымі справамі. Адночы я падышоў да яго і сказаў: «Казімір Янавіч (так, па-свецку і па-савецку я спачатку звяртаўся да Яго Эмінэнцыі), мы тут шмат ужо наздымалі, але ж Вы разумееце, што яшчэ патрэбны Ваш удзел». Кардынал звычайна ўсё абдумваў і не адразу прымаў рашэнні, таму тады ён нам нічога не адказаў, але пасля патэлефанаў і запрасіў прыехаць да яго ў Пінск. Мы прыехалі браць інтэрв'ю і ўбачылі зусім іншага чалавека, які дастаў альбом і пачаў расказваць пра сваё жыццё.

— *Цікава, як Вашыя калегі на кінастудыі паставіліся да фільмаў пра духоўную асобу, пра іерарха Каталіцкага Касцёла?*

— Па-першае, я здымаў не на «Беларусьфільме», а на сваёй кінастудыі «Стоп-кадр». Там працавала вельмі цікавая рэдактарка, якая фарміравала дакументальную праграму для тэлебачання. Гэта была разумная жанчына, і я сам прапанаваў ёй паглядзець фільм, які мы планавалі ўжо ставіць. Яна паглядзела і сказала: «Я не хрышчоная, але

Кардынал Казімір Свёнтак з Людмілаю Гарул'еваю. Пінск, 2009 г.

калі б я паглядзела гэты фільм раней, то абавязкова стала б каталічкаю». Ёй вельмі спадабаўся кардынал і яго жыццёвая пазіцыя. Гэта была другая карціна, і мы паказалі яе на фестывалях у Польшчы. Фільм там быў вельмі добра прыняты і атрымаў узнагароды.

— *Юрый Мікалаевіч, Вы выхоўваліся ў сям'і, абсалютна далёкай ад веры, і ў маладосці нейкі час нават працавалі ў бюро райкама камсамола ў Ленінградзе. Распавядзіце, калі ласка, пра Ваш шлях да веры.*

— Мяне заўсёды цікавіла жыццё іншых людзей, якіх я сустракаў. Нават калі я яшчэ не быў кінематаграфістам, я задумваўся, чаму чалавек так ці інакш сябе паводзіць, ці ўсё абумоўлена выхаваннем чалавека альбо на яго моцна ўплываюць нейкія жыццёвыя падзеі, якія ўвогуле матывы ўчынкаў чалавека. У нас быў выпадак, калі аднойчы ў бюро райкама камсамола прыйшоў малады чалавек і прынёс заяву аб выхадзе з камсамола таму што, як сам растлумачыў, ён стаў веруючым і будзе прымаць хрост. Зразумела, яго выключылі з камсамола, а я напісаў артыкул у газету «Смена», рэдактарам якой

у той час быў Генадзь Селязнёў, які пасля стаў старшынёю расійскай Думы. Ён быў маім добрым знаёмым і нават клікаў мяне працаваць у газету «Смена». Я напісаў і даў Генадзю апублікаваць артыкул пра таго веруючага хлопца, які прыняў хрост, пра тое, што часта мы праходзім каля людзей, не задумваючыся, што кіруе гэтымі людзьмі, якія вераць у Бога. Шчыра кажучы, гэта быў апошні штрых у маёй камсамольскай кар'еры, а справа дайшла нават да гаркама партыі, куды мяне і выклікалі. Там я растлумачыў, што для некаторых людзей вера — гэта штосьці важнае ў жыцці, а мы не спрабуем іх зразумець, проста адмахваемся і праходзім міма, і па сутнасці гэта фармалізм, таму я хачу зразумець гэтых людзей. У гаркаме мяне паслухалі і сказалі: «Вяртайся хутчэй дадому ў Мінск, каб не было наступстваў». І я вярнуўся...

Калі я сустрэў кардынала, пачаў разважаць над яго жыццём. Я думаў, што гэты чалавек быў на мяжы жыцця і смерці, але не паддаўся, як зрабіў бы іншы на яго месцы, а гэта значыць, што вера сапраўды ёсць. Пасля мы здымалі фільм з айцом Янам Глінкам, шмат ездзілі, начавалі ў польскіх кляштарх і акурат у гэ-

тых паездках я глыбей зацікавіўся пытаннямі веры, а айцец Ян усё мне цярдліва тлумачыў і такім чынам прыводзіў мяне да сапраўднай веры...

— *Спадар Юрый, давайце вернемся яшчэ раз у Вашу маладосць. Як Вы ўсё ж трапілі ў Ленінград?*

— Яшчэ са школы, можа з класа 6-га, я хацеў паступіць ва Усерасійскі дзяржаўны інстытут кінематаграфіі імя Герасімава. Але паступіць туды было вельмі складана, хоць я добра вучыўся, чытаў кнігі па мастацтве, наведваў фотакружок і рабіў добрыя здымкі. Ды ў той час у Савецкім Саюзе якраз праводзілі эксперыменты ў галіне адукацыі і наш выпуск заканчваў школу, і адначасова я два гады працаваў на заводзе. Два разы на тыдзень мы павінны былі хадзіць на завод, але ў нас была вельмі разумная дырэктарка школы, якая думавалася з кіраўніком заводу, каб мы прайшлі практыку за адзін год, таму апошні год у школе мы рыхтаваліся да экзаменаў. Наш клас здаў выпускныя экзамены цудоўна, а я нават атрымаў залаты медаль. Праз год нам спаўнялася 19 гадоў, і калі не было ваеннай кафедры, то нас забіралі ў войска, а ў Інстытуце кінематаграфіі абавязкова патрабавалася 3 гады практыкі. Мае бацькі вельмі хваляваліся, што я туды не траплю, таму прапанавалі мне паступаць у Ленінград у Інстытут кінаінжынераў. Па сутнасці гэта тое ж самае кіно, а да таго ж мой тата тады працаваў на кінастудыі. Я так і зрабіў, а праз год мяне забралі ў войска, дзе я праслужыў 3 гады і вярнуўся ў Ленінград, на першы курс, таму што за гэты час навучальная праграма змянілася. Можна сказаць, што я 5 гадоў аддаў на дзяржаўныя эксперыменты: 2 гады ў школе і 3 гады ў войску, а служыў я ў Германіі, недалёка ад Дрэздэна. Да гэтага часу я ўжо ведаў усю Дрэздэн-

скую галерэю па кнігах, і таму мяне часам прасілі праводзіць там экскурсіі для жонак афіцэраў і для салдатаў. Мы былі ракетчыкамі, сядзелі за агароджаю і нават не ведалі, што служылі якраз у разгар «халоднай вайны». Пасля пра ўсё гэта я зняў фільм.

— *Наколькі Ваш жыццёвы досвед дапамог Вам у прафесіі?*

— Вельмі дапамог. Па-першае, я навучыўся размаўляць з людзьмі. Калі я пачынаў працаваць у дакументальным кіно, то гэта ўменне мне вельмі прыдалося, бо даводзілася шукаць падыход да чалавека, каб ён табе паверыў і змог быць шчырым. Многія рэжысёры гэтага не разумелі, таму ў іх не ўсё атрымлівалася, а я ведаў, як размаўляць з людзьмі, таму ў мяне ўсё было добра.

— *Вы ж спачатку былі апэратарам?*

— Так, але ў апэратарскай працы ўменне разумець чалавека таксама неабходна. Калі апэратар ставіць камеру і святло, чалавек пачынае адчуваць сябе няёмка, я ж сапраўды намагаўся стварыць такія ўмовы, каб чалавеку нічога не перашкаджала і ён адчуваў сябе натуральна. У мяне было добрае ўзаемаразуменне з рэжысёрам, мы былі амаль аднаго ўзросту, бо ў кіно я прыйшоў, можна сказаць, сталым чалавекам. На той час мой бацька добра ведаў рэжысёраў, у мяне былі знаёмыя на кінастудыі і былі магчымасці адразу стаць другім апэратарам, але я не захачаў. Я вырашыў прайсці праз усё сам і спачатку працаваў як асістэнт. А што такое асістэнт? Ён носіць апаратуру, штатывы. Я прыйшоў у аддзел кадраў і падаў заяву аб прыёме на працу. Старшыня са здзіўленнем паглядзеў на мяне, на мае дакументы і перапытаў, ці сапраўды я быў сакратаром райкама камсамола ў Ленінградзе. Было дзіўна, што былы сакратар

Удзельнікі і госці 7-га фестывалю «Magnificat» з іерархамі Каталіцкага Касцёла каля мінскай архікатэдры. 2011 г.

райкама камсамола прыйшоў прасіцца, каб насіць скрыні. Але гэты этап я хутка прайшоў...

— *Яшчэ хацелася б паразмаўляць пра фестываль «Magnificat», ініцыятарам і нязменным старшынёю якога Вы былі. Сёлета мы адзначаем 30-годдзе адраджэння Касцёла ў Беларусі, а фестываль, несумненна, быў адной з важных вехаў у гэтым адраджэнні. Скажыце, калі ласка, як узнікла задумка гэтага фестывалю?*

— Вялікія справы заўсёды пачынаюцца вельмі звычайна. Я заўсёды стараўся браць прыклад з бацькі і трымаць сваё слова: калі я штосьці паабяцаў, то абавязкова павінен выканаць. У свой час у Польшчы я пазнаёміўся з рэжысёрам Зыгмунтам Гутоўскім, які быў прэзідэнтам фестывалю «Niepokalanów»; ён, дарэчы, прысутнічаў на першым фестывалі «Magnificat». Падчас адной з нашых размоваў ён прапанаваў зрабіць такі ж фестываль хрысціянскага кіно ў Беларусі. Мне гэта ідэя спадабалася, я згадзіўся і выканаў сваё абяцанне. Важную ролю ў гэтым адыграў таксама кардынал Свѣнтэк. Калі я прыйшоў да яго з ідэяй, ён нават доўга не думаў, а даў свой дазвол і ўвесь час пад-

трымліваў гэтую справу. Зразумела, што калі ў дакументах, у тым ліку фінансавых, стаяў подпіс кардынала, то ніхто не адважваўся адмовіць. Шчыра кажучы, я вельмі перажываю, што сёння гэтага фестывалю няма, хоць мая жонка супакойвае мяне, кажучы, што заўсёды трэба сыходзіць, калі ты знаходзішся на вяршыні, але мне здаецца, што гэта не той выпадак. Я так лічу не таму, што быў звязаны з гэтай ідэяй і фестывалем, але мяркую, што дзякуючы фестывалю «Magnificat» Касцёл у Беларусі ўмацаваў свой аўтарытэт. Памятаю, як многія людзі гаварылі, што такога фестывалю па яго душэўнай атмасферы і экуменічнай скіраванасці больш нідзе няма. Шкада, што ён не атрымаў належнай падтрымкі з боку дзяржаўнай улады...

Нам удалося правесці 12 фестывалаў «Magnificat», на якіх заўсёды была вельмі цёплая і душэўная атмасфера, і ў якіх удзельнічалі прадстаўнікі многіх краінаў свету...

— *Я памятаю, які быў фурор, калі на фестывалі «Magnificat» паказалі фільм кардынала Казіміра Свѣнтэка «Чары Палесся»...*

— Для мяне гэта, канешне, выключны выпадак.

— Як удалося ўгаварыць Эмінэнцыю на такі крок?

— Паспрыяў выпадак. Адночы кардынал папрасіў мяне дапамагчы: згубіліся гукавыя дарожкі да ягоных фільмаў пра Палессе, і трэба было пакласці на відэарад класічную музыку. Зразумела, я перагледзеў усе яго фільмы, мы з маім мантажорам Алікам Лавышам злучылі ўсе гэтыя дарожкі, і я сказаў кардыналу: «Эмінэнцыя, гэта ж добрыя фільмы! Чаму Вы іх нікому не паказваеце?». А справа ў тым, што кардынал вельмі баяўся павярхоўнасці ў працы. Ён ва ўсіх справах цаніў прафесіяналізм, а свае фільмы лічыў аматарскімі і як бы саромеўся іх. Мне ўдалося пераканаць

яго, што гэта добрыя прафесійныя фільмы, цудоўная музыка і мантаж. І тады я прапанаваў адкрыць адзін з фестываляў ягоным фільмам, аднак кардынал адразу катэгарычна адмовіўся. Прайшоў час, і ён сам мне патэлефанаваў і даў згоду на паказ фільма, толькі з умоваю, што ён дае адну копію, якую мы пасля вяртаем, і ніхто ні ў якім выпадку не будзе яе размнажаць. Тады ніхто нават не ўяўляў, што кардынал такі прафесіянал у кіно, таму памятаю, як усе здзівіліся пасля прагляду фільма. Пазней мы перавялі фільмы на дыскеты, і так з'явіліся адлічбаваныя фільмы, якія склалі кнігу «Чары Палесся». Шкада, што Яго Эмінэнцыя не прычакаў яе выхаду. Мяркую, што кардынал у сваім паказе палешукоў не саступае фатографу Хамянтоўскай, якая лічыцца пясняркаю Палесся.

— А як паўплывала асоба кардынала Свётка на Вашу асабістае жыццё?

— Кардынал сапраўды змяніў нашае з Людмілаю жыццё. Калі б яго не было, то гэта былі б зусім іншыя Гарулёў і Гарулёва. І сёння, калі няма фестывалю «Magnificat», калі беларускае кіно наогул перажывае вялікія цяжкасці, я часта ўспамінаю прыклад жыцця і веры кардынала, ягоны аптымізм. І думаю, як бы ён паступіў у сённяшняй сітуацыі, ці апусціў бы рукі? Відаць, не, бо яму даводзілася выходзіць пераможцам у больш складаных сітуацыях. Усведамленне гэтага мне вельмі дапамагае...

— А чым сёння жыве творчы чалавек Юрый Гарулёў?

— Нягледзячы на ўсе крызісы — новымі творчымі задумамі. Калі б сёння мне сказалі ўзяцца за адраджэнне фестывалю, я б узяўся. З аднаго боку, гэта складана, а з другога — лёгка, бо ёсць дасведчаныя людзі, і ўжо зразумела, як і што трэба рабіць. У думках я звяртаюся да кардынала: што б ён зрабіў? Мож

а трэба грошкі пачакаць? 10 гадоў? Але ўжо ўзрост не той, таму мне вельмі шкада... Калі ў Беларусі з'явілася цэлая плеяда маладых біскупаў, у мяне быў проста цудоўны настрой, бо я думаў, што гэтыя маладыя іерархі разумеюць значэнне кіно і падтрымаюць фестываль. Былі спадзяванні зрабіць яго ў розных рэгіёнах, аднак, на жаль, спадзяванні не спраўдзіліся...

У Людмілы Пятроўны ёсць спецыяльны архіў, дзе захоўваюцца ўсе запрашэнні і ўзнагароды, якія мы не раздалі на мінулых фестывалях. Калі я ўсё гэта пераглядаю, то думаю, якая ж вялікая праца была праведзена: кожны фільм перакладалі і агучвалі па-беларуску.

— Дарэчы, добрым голасам вядомага дыктара і актара Алега Вінярскага.

— Менавіта! Такім чынам мы падтрымлівалі і родную мову. За межныя рэжысёры нават прасілі, каб мы далі ім беларускамоўную версію, бо кожнаму ў сваёй краіне было прыемна хоць бы сябрам і родным паказаць фільм на беларускай мове...

— Будзем спадзявацца, што ўсё ж абудзецца вяртанне фестывалю «Magnificat», бо ў Вас жа ёсць сімвалічная назва аднаго з фільмаў пра кардынала — «Вяртанне». Няхай здзейсніцца гэта надзея, няхай абудзецца вяртанне!

— Дай Бог!

— Дзякуй Вам за размову!

Размаўляла
Крыстына Лялько.

Данута Бічэль

У Пінску ўнебаўзятым

У Пінску не зруйнавана віленскае барока!

На Пінскім канале і ў Піне,
ва ўсёй занядбанай Краіне...
Самота. Маўчанне Бога.

Мы там вершы свае чыталі
рыбакам і на полі камбайнам.
Людміла Паўлікава і я —
такі літаратурны «дэсант».
На званіцы Анёл з крышталю
францішканскі вартуе сад.

Вершы — не містыфікацыя,
не перашкода ў працы.
Палеская Божая Маці
слухае нас на пляцы.

Ксёндз Казімір Свёнтэк у сваім садочку
падстрыгае ружы для Маці Божай —
у прыпол сутаны з балота
збірае срэбра і пазалоту
зорак, што ў балоце выкошвае.

У самотных гадзінах Духу
прачынаецца ноччу да Сонца.
Цудадзейная слодыч кадзіла
цудадзейных рухаў...

Святое прозвішча Свёнтэк
з генетычна святога роду —
з Духам Святым атрымаў
асалоду
збаўлення Богага люду.

Крылы анёлаў і ружы
святлом запаўняюць душы,
Пінск засланяюць ад бруду!

Пурпуровы нястомны вецер
варушыць плашчык і веер
Маці Божае Унебаўзяцця —
у алтары цудоўны абраз!
Найкаштоўнейшае багацце!

Няволя духу не зруйнавала.
Стаў біскупам і кардыналам...

Сам усё аднавіць паспеў —
людзей, касцёлы, амбоны.

У Будславе, Гудагаі і Гродне
сваімі рукамі ўсклаў кароны
на цудоўныя скроні Мадонны...

Паклікаў хлопцаў спакойных
па навуку ў Еўропу рушыць,
ратаваць занядбаныя душы...
Залатыя вырошчваць ружы...

Эмінэнцыя, Ты вызваляў
і на Дзвіне, як на Піне,
ва ўсёй постсавецкай Краіне
заскарузлыя душы з руінаў...

Як абраны Рымам святы іерарх,
узвышаў іерархіі гмах.
Як Пасланец спрадвечнага Рыму —
Святым Духам свяціў Краіну.

Як Пакутнік, з вялікай любоўю,
з камеры смерці выносіў
Хрыстова цела жывое,
так ад стацы і да стацы
па запыленай гэтай Сармацыі
ўзвышаў за Езусам Крыж,
ствараў малітоўную ціш.

Тут, дзе свае між сабой не разбярцуца ніяк,
Яго Эмінэнцыю шчэ папракалі,
што ад племені-роду — паляк...
Тут, дзе ваююць за грошы ўсякі з усякім...

(Чамусьці ў Расіі паэта Твардоўскага
за польскае прозвішча не папракалі палякам.)

...Калі дубы зелянеюць пабожна,
калі, як балотнай кані,
з малітвай захочацца піць,
асцярожна памарыць можна —
узняцца на прыпяцкай хвалі
на вежу Анёла з крышталю,
пурпуровага, на п'едэстале...
Душой даляцець яшчэ раз
да Сцяны, якая ахоўвае Вас...

У пілігрымку ва ўнебаўзяты Пінск!

8 красавіка 2019 г.,
у дзень 80-годдзя святарскага пасвячэння
святой памяці кардынала Казіміра Свёнтка.

Слова, якое гучыць вечна

Мінула не так шмат часу пасля выдання першага поўнага афіцыйнага рыма-каталіцкага выдання Новага Запавету на сучаснай беларускай мове, першая прэзентацыя якога адбылася 25 лістапада 2017 года ў Мінску падчас біблійнага сімпозіума «Слова Божае 1517–2017». Гэта стала знамянальнай падзеяй у гісторыі не толькі Каталіцкага Касцёла ў Беларусі, але таксама незабыўнай падзеяй у культурным жыцці нашай Айчыны, бо яна ўлілася ў агульную гісторыю святкавання 500-годдзя першай друкаванай кнігі на беларускай мове, якой была Біблія нашага першадрукара Францішка Скарыны.

Пасля сімпозіума адбыўся шэраг прэзентацый беларускага выдання Новага Запавету, на якіх Касцёл з гонарам уручаў у рукі вернікаў і ўсяго беларускага народа сваю шматгадовую працу, якая стала знакам шчырага клопату Касцёла і яго іерархаў пра сваю паству. Так, 19 снежня 2017 года, прайшла прэзентацыя на дзяржаўным узроўні ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі, 20 красавіка 2018 года — у Лідскім гісторыка-мастацкім музеі, 30 мая 2018 года — у Магілёўскай абласной бібліятэцы, 30 лістапада 2018 года — у Навагрудскай раённай бібліятэцы. Кульмінацыяй стала дзяржаўная ўзнагарода — прэмія «За духоўнае адраджэнне», уручаная прадстаўнікам Касцёла 9 студзеня 2019 года. У сувязі з гэтым з’явіўся шэраг публікацый у каталіцкім друку і ў дзяржаўнай прэсе, не кажучы ўжо пра незлічоную колькасць артыкулаў, змешчаных на старонках інтэрнэту. Найбольш значныя публікацыі — гэта артыкулы С. Галоўкі «Служэнне словам і справай» («Беларуская думка», № 4, 2019), Г. Уліцэнак «Пад зна-

кам Радзімы і веры» («Беларусь сёння», № 14(25652) ад 23 студзеня 2019 г.), Я. Канановіча «З верай у дабрыйню» («Беларусь сёння», № 5(25643) ад 10 студзеня 2019 г.), В. Качалкі «Прэмія “За духоўнае адраджэнне”» («Ave Maria», № 1–2 (286–287), 2019), В. Чамярыцкага «Незвычайная прэзентацыя» («Каталіцкі Навагрудак», № 5(20), снежань 2018 г.), Я. Арэхвы «”Я прыехаў, каб паказаць лідчанам Кнігу Жыцця...” Арцыбіскуп Тадэвуш Кандрусевіч наведаў Ліду і «пакінуў» тут некалькі экзэмпляраў «Новага Запавету» на беларускай мове» («Лідская газета», 20 красавіка 2018 г.), Ю. Чарнякевіча «Праз 500 гадоў пасля Скарыны» («Культура», № 52(1335), 30.12.2017–31.01.2017).

Новы Запавет на роднай мове разышоўся па ўсёй Беларусі. Гэта вялікая радасць, бо цяпер не толькі вернікі, але таксама людзі, якія шукаюць шляхоў да Бога, могуць самастойна, у цішы сваіх пакояў, дакрануцца розумам і душою да глыбокіх словаў Богага вучэння.

Папулярнасць кнігі сярод вернікаў — гэта прызнанне шматгадовай працы калектыву Секцыі па перакладзе літургічных тэкстаў і афіцыйных дакументаў Касцёла. Аднак заўсёды хочацца пачуць меркаванне спецыялістаў, а менавіта — біблістаў, тых, хто непасрэдна займаецца тэкстамі Святога Пісання на акадэмічным узроўні, каб у перспектыве ўлічыць іх заўвагі і падрыхтаваць наступныя выданні з улікам іх прапановаў. Падчас біблійнага сімпозіума ў сакавіку 2019 г. у Люблінскім Каталіцкім Універсітэце імя св. Яна Паўла II (Польшча), надарылася магчымасць падараваць выданне Новага Запавету шырока вядомаму, агульнапрызнанаму біблісту, лаўрэату ўзнагароды імя Ёзафа Ратцынгера, шматгадоваму выкладчыку, кс. праф., д-ру габілітаванаму Вальдэмару Хрastoўскаму, які сам пажадаў даць ацэнку нашаму выданню. Выказваем яму сваю ўдзячнасць за каштоўныя заўвагі і спадзяемся на далейшае супрацоўніцтва.

Марына Пашук

Марына Пашук — доктар біблійнай тэалогіі, супрацоўніца Секцыі па перакладзе літургічных тэкстаў і афіцыйных дакументаў Касцёла Камісіі Божага Культурнага і Дысцыплінарнага Сакрамэнтаў пры ККББ. Выкладчык Святога Пісання (Стары Запавет) Мінскага тэалагічнага каледжа імя св. Яна Хрысціцеля. Закончыла філалагічны факультэт БДУ (1993), Акадэмію каталіцкай тэалогіі ў Варшаве (1998) і Універсітэт імя кардынала Стэфана Вышынскага ў Варшаве (2016).

Кс. Вальдэмар Хрastoўскі

РЭЦЭНЗІЯ НА ВЫДАННЕ НОВАГА ЗАПАВЕТУ НА БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ¹

Новы Завет. Пераклад з арыгінальнай мовы
Секцыя па перакладзе літургічных тэкстаў і афіцыйных
дакументаў Касцёла Камісіі Божага Культур
і Дысцыпліны Сакрамантаў
пры Канферэнцыі Каталіцкіх Біскупаў у Беларусі,
Выдавецтва «Про Хрысто», Мінск, 2017, сс. 687.

Традыцыя біблейнага перакладу на беларускую мову сягае ў часы Францішка Скарыны (1486–1551) і налічвае ўжо па лову тысячагоддзя. На працягу гэтага часу з’явіліся розныя пераклады, у асноўным фрагментарныя, пераважна Новага Завету і Псальмаў, але таксама і іншых біблейных кніг (В. Хрastoўскі, *Сучасныя біблейныя пераклады на беларускую мову*, у: М. Краеўска, Я. Кульвіцка-Каміньска, А. Шульц (рэд.), *Святыя кнігі юдаізму, хрысціянства і ісламу ў славянскім культурным асяроддзі. Працы, прысвечаныя прафесару Чэславу Лапічу*, Т. 3: *Славянскія хрысціянскія Усходу і Захаду. Мова – Дыялект – Пісьменства*, Навуковае выдавецтва Універсітэта Мікалая Каперніка, Торунь, 2016, с. 147–166; М. Пашук, *Беларускія*

пераклады Святога Пісання ў 1926–2013 гг. Гісторыка-нараўнаўчае даследаванне, «Про Хрысто», Мінск, 2017). У новых грамадска-палітычных умовах, калі Беларусь стала незалежнай, а Каталіцкі Касцёл атрымаў нязнаны дагэтуль магчымасці для сваёй дзейнасці і развіцця, узнікла вялікая неабходнасць у новым, поўным перакладзе святых кніг. Гэта стала магчымым дзякуючы адпаведным кадрам добра падрыхтаваных біблістаў і тэолагаў, якія кампетэнтна і плённа маглі справіцца з гэтым заданнем. У гэтай групе асаблівае месца займае аўтар вышэйзгаданай манаграфіі д-р Марына Пашук, якая атрымала адукацыю ў Польшчы і на працягу многіх гадоў плённа працуе ў сталіцы Беларусі.

Пераклад Новага Завету з’явіўся дзякуючы намаганням Секцыі па перакладзе літургічных тэкстаў і афіцыйных дакументаў Касцёла, якая існуе ў складзе Камісіі Божага Культур і Дысцыпліны Сакрамантаў пры Канферэнцыі Каталіцкіх Біскупаў у Беларусі. Таму гэта не прыватная ініцыятыва вузкага кола, але праца, упаўнаважаная Касцёлам, прызначаная для выкарыстання ў літургіі і катэхезе. Кніга, выдадзеная накладам 2 тыс. асобнікаў, трапляе ва ўсе каталіцкія парафіі і катэхетычныя цэнтры, як да святароў і кансэкраваных асобаў, так і да свецкіх людзей. Пераклад другой часткі хрысціянскай Бібліі з арыгінальнай грэцкай мовы быў падрыхтаваны паводле 27-га (1993) і 28-га (2012) выдан-

Вальдэмар Хрastoўскі (Waldemar Chrostowski) нарадзіўся 1 лютага 1951 г. у Хрastoве (Польшча). Пасля заканчэння духоўнай семінарыі ў Варшаве 6 чэрвеня 1976 г. атрымаў прэзбітэрскае пасвячэнне. У 1978–1983 гг. вучыўся ў Папскім Біблейным Інстытуце ў Рыме, з 1979 па 1980 гг. — у Габрэйскім Універсітэце ў Ерузалеме. Ступень ліцэнцыяту біблейных навук атрымаў у 1981 г. у Рыме. Доктарскую дысертацыю на тэму «*Інтэрпрэтацыя гісторыі Ізраэля ў Эзх 16,20 і 23, а таксама яе рэінтэрпрэтацыя ў Сэптуагінце і ў Таргуме*» абараніў у 1986 г. у Варшаве ў Акадэміі Каталіцкай Тэалогіі (АКТ). З 1987 г. стаў выкладчыкам АКТ. Ступень доктара габлітаванага тэалагічных навук па спецыялізацыі біблістыка на падставе габлітацыйнай дысертацыі «*Сад Эдэн — непрызнанае сведчанне асірыйскай дыяспары*» атрымаў 30 верасня 1996 года. Праз год, 1 мая 1998 г., стаў надзвычайным прафесарам. З’яўляецца сябрам Камітэта тэалагічных навук Польскай акадэміі навук, сябрам Польскай акадэміі філатэлістыкі, аўтар больш за 2900 навуковых і навукова-папулярных публікацый.

Кс. В. Хрastoўскі — Ганаровы Капелан Яго Святасці (2008), Кавалер Рыцарскага ордэну Святога Гробу Пана ў Ерузалеме (2012). Мае шмат узнагародаў і адзначэнняў, сярод якіх медаль «*Bene Merito*» (2017) і медаль «*Pro Bono Poloniae*» (2018). Лаўрэат прэміі «Ватыканскага фонду імя Ёзафа Ратцынгера — папы Бэнэдыкта XVI».

ня Новага Запавету, называнага Нэстле-Аланд.

Старанна выдадзены тэкст адкрывае *Прадмова* (с. 5–6), якую напісаў арцыбіскуп Мінска-Магілёўскі Тадэвуш Кандрусевіч, старшыня Канферэнцыі Каталіцкіх Біскупаў у Беларусі. Ён падкрэслівае, што гэта першае афіцыйнае выданне Новага Запавету на сучаснай беларускай мове, зробленае Рыма-каталіцкім Касцёлам. Нагадвае, што яно з’явілася ў 500-годдзе першых перакладчыцкіх ініцыятываў Францішка Скарыны, які зразумеў і ацаніў значэнне друкаванага Богага слова ў справе евангелізацыі беларускага народа і развіцця беларускай мовы. Гэты новы пераклад старшыня ККББ лічыць выразным сведчаннем «знакаў часу», карысным для выхавання беларусаў на хрысціянскіх каштоўнасцях.

Ва *Уступным слове* (с. 7–8) Секцыі па перакладзе літургічных тэкстаў і афіцыйных дакументаў Касцёла таксама згадваецца пра дзейнасць Францішка Скарыны. З *Уступнага слова* мы даведваемся, што праца над перакладам распачалася ў 2002 г., у хуткім часе пасля святкавання Вялікага Юбілею 2000 Году. Каталіцкі Касцёл у Беларусі меў патрэбу ва ўласных літургічных кнігах, у першую чаргу быў неабходны Імшал на беларускай мове. Праз дзесяць гадоў Секцыя, якой Канферэнцыя Каталіцкіх Біскупаў даручыла гэтае заданне, прадставіла таксама гатовы пераклад чатырох кананічных Евангелляў. За год да гэтага, у 2011 г., была распачата праца над перакладам іншых кніг Новага Запавету, якія па чарзе змяшчаліся на афіцыйным партале Каталіцкага Касцёла ў Беларусі, каб улічваць заўвагі і меркаванні з мэтай паляпшэння перакладу і ўнясення магчымых зменаў і правак. Трэба сказаць, што гэта сапраўды на-

ватарская ідэя, дзякуючы якой новы пераклад узнікаў не толькі ў вузкім коле біблістаў і тэолагаў, але перад тым як з’явіцца ў друку, быў прадстаўлены для шырокага абмеркавання. Перакладчыкі кажуць пра сваё імкненне зрабіць дакладны пераклад святых кніг на сучасную і камунікатыўную беларускую мову, згодна з прынятай у мясцовым Касцёле тэалагічнай тэрміналогіяй. *Уступнае слова* пералічвае ўсіх, як тэолагаў, так і філолагаў, хто адказвае за гэтую незвычайную справу, зазначаючы, што кансультацыю пры перакладзе самых цяжкіх месцаў давала д-р габлітаваная Анна Кусьмірэк, прафесар Універсітэта кардынала Стэфана Вышынскага ў Варшаве.

Затым ідзе агульны ўступ да Новага Запавету (с. 9–12), які змяшчае асноўную ўводную інфармацыю, а пасля яго – тэкст кананічных Евангелляў з кароткімі ўводзінамі да гэтых кніг (с. 15–17). Перад кожнай чарговай кнігай Новага Запавету пададзены аналагічныя ўводзіны, падобна тым, якія ведаем з Бібліі Тысячагоддзя. Перад пасланнімі св. Паўла (с. 343–346) і Каталіцкімі пасланнімі (с. 539–540) таксама змешчаны асобныя ўступы. У тэксце перакладу кожнай са святых кніг ёсць загаловак, пададзеныя загаловак літарамі, і падзагаловак, пададзеныя тлустым шрыфтам. Знізу справа і злева на палях пададзена інфармацыя, у якой канкрэтна ўказаны межы тэксту, які знаходзіцца на дадзенай старонцы. Аднак няма – як, напрыклад, у Бібліі Тысячагоддзя і ў іншых каталіцкіх перакладах Святога Пісання на польскую мову – ніякіх філалагічных, гістарычных ці тэалагічных тлумачэнняў, а таксама спасылка на паралельныя месцы, нават у сінатэчных Евангеллях. Тэкст надрукаваны вялікім і лёгкім для чытання шрыфтам, што робіць

яго прыдатным для выкарыстання ў літургіі.

Значнае месца (с. 627–685) займае *Дадатак*, у які ўваходзяць вельмі карысны *Біблійны слоўнік* (с. 629–661), *Спіс скарачэнняў* (с. 662–663), *Храналагічная табліца* (с. 664–667), а таксама каларыяны карты, схемы і планы (с. 668–685).

Не бяруся, зразумела, дэталёва ацэньваць дадзены пераклад. Выглядае, што, з аднаго боку, ён верны грэцкаму арыгіналу, а з другога – мадэрнізаваны згодна з актуальнымі прынцыпамі і практыкай выкарыстання беларускай мовы. Перакананы, што група перакладчыкаў была старанна падобраная, а ўдзел у працы д-ра Марыны Пашук з’яўляецца дастатковай гарантыяй высокага прафесійнага ўзроўню, як моўнага, так і тэалагічнага.

Выданне перакладу прыгожае, а скурападобная вокладка надае годны выгляд для таго, каб гэтае выданне магло выкарыстоўвацца ў літургіі. Напэўна, перакладчыкі ў бліжэйшай ці далейшай перспектыве зробіць некаторыя праўкі і змены. Лёс Бібліі Тысячагоддзя, якая мае дагэтуль пяць чарговых папраўленых выданняў, а шостае рыхтуецца, сведчыць, што гэта цалкам натуральная з’ява.

Каталіцкі Касцёл у Беларусі годна ўшанаваў памяць Францішка Скарыны, які лічыцца «айцом беларускай мовы», і адкрыў таксама новы раздзел у сваёй гісторыі, даючы вернікам, нашым усходнім суседзям, спажытак Богага слова на іх роднай мове.

¹ Рэцэнзія апублікавана ў кварталніку тэалагічнага агляду «*Collectanea Theologica*», 89(2019), № 1.

Берасцейская Біблія — сведчанне веры нашых продкаў і велічы беларускай культуры

Факсімільнае ўзнаўленне самай дарагой, каштоўнай і загадкавай кнігі XVI стагоддзя — Берасцейскай Бібліі — было ажыццёўлена ў 2019 годзе Нацыянальнай бібліятэкай Беларусі сумесна з выдавецкім домам «Сегмент» пры падтрымцы акцыянернага таварыства «Белнафтастрах». На аснове асобніка з Торуньскага ўніверсітэта з абсалютнай дакладнасцю былі адноўлены памер, фармат, рукапісныя надпісы і іншыя асаблівасці выдання, а пераплёт быў выкананы ўручную.

Выхад факсімільнага ўзнаўлення Берасцейскай Бібліі быў ацэнены як падзея нацыянальнага маштабу і суправаджаўся шэрагам культурных мерапрыемстваў. Першая шырокая прэзентацыя факсімільнага ўзнаўлення адбылася ў Брэсце ў пачатку верасня ў час правядзення міжнароднага мерапрыемства па наданні Брэсту статусу культурнай сталіцы СНД. Частка накладу была падарана бібліятэкам горада. Кніга дэманстравалася на Днях беларускага пісьменства ў Слоніме.

У Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі ў верасні-лістападзе гэтага года прайшлі лекцыі экспертаў і навуковыя Круглы стол, выстава ў Музеі кнігі і майстар-класы, музейныя заняткі для дзяцей і тэатралізаваная пастаноўка. У фармаце адкрытага дотыку да кнігі змаглі дакрануцца на працягу месяца сотні чытачоў бібліятэкі. Іх уражваў аб'ём кнігі — у 1,5 тысячы старонак, яе вага — 15 кілаграмаў, прыцягваў салідны скураны пераплёт.

4–6 кастрычніка факсімільнае ўзнаўленне Берасцейскай Бібліі было прадстаўлена на IV Нацыянальным форуме «Музеі

Беларусі» для музейнай супольнасці. Заняткі для дзяцей з дэманстраваннем старажытнага кніжнага помніка прайшлі ў Брэсцкай абласной бібліятэцы імя М. Горкага і ў Музеі кнігі Нацыянальнай бібліятэкі. У канцы кастрычніка каштоўнае выданне было прадстаўлена на Франкфурцкім міжнародным кніжным кірмашы.

Праводзячы культурна-асветніцкія мерапрыемствы, ініцыятар факсімільнага ўзнаўлення, аўтар даследавання «Асэнсаванне шэдэўра», кандыдат культуралогіі Аляксандр Суша выступіў з лекцыяй пра гісторыю стварэння Берасцейскай Бібліі. «Выданне з'яўляецца пераканаўчым сведчаннем высокай духоўнасці нашых продкаў, іх рэлігійнасці і набожнасці, — падкрэсліў А. Суша. — Кніга рэпрэзентуе вельмі яркую эпоху ў развіцці нашай культуры — эпоху Адраджэння. Берасцейская Біблія з'яўляецца цудоўным творам гэтага перыяду. Яна раскрывае ўсё багацце

перыяду Рэфармацыі ў Беларусі, складаных міжканфесійных дыскусій, пошукаў уласнай ідэнтычнасці».

Берасцейская Біблія з'яўляецца сімвалам ахвярніцтва і мецэнацтва. Яна захоўвае непасрэдную сувязь з вядомымі дзеячамі, волатамі эпохі Адраджэння — тытанамі культуры (такімі, як М. Радзівіл, Ж. Кальвін, Я. Ласкі і іншымі). Кніга з'яўляецца шэдэўрам паліграфічнага мастацтва, адным з найлепшых помнікаў мастацтва кнігі за ўсю гісторыю беларускай кніжнасці. Яна мае непераўздызеныя па мастацкім вырашэнні тытульныя аркушы, тэматычныя гравюры ўнутры тэксту, маляўнічыя застаўкі, ініцыялы, тэксты прыгожага гатычнага абрысу, цікавую вёрстку і кампазіцыю матэрыялаў. Выданне стала сапраўды значнай з'явай у беларускай бібліістыцы, паспрыяла развіццю прафесійнай багаслоўскай крытыкі. Яно з'яўляецца сведчаннем высокага ўзроўню раз-

віцця мовазнаўства ў Беларусі, Літве і Польшчы ў XVI стагоддзі. Берасцейская Біблія ўводзіць айчынную культуру праз найважнейшыя біблейскія выданні іншых краінаў у агульнаеўрапейскі інтэлектуальны працэс.

Кніга пабачыла свет 4 верасня 1563 года. Яна выходзіла па загадзе і на сродкі берасцейскага старосты, канцлера ВКЛ Мікалая Радзівіла Чорнага. Верагоднымі рэдактарамі яе былі Ц. Базылік і С. Мурмэліус. Упершыню яе падрабязна апісаў вядомы беларускі і польскі рэфармацыйны дзеяч Сымон Будны. Гэта найбольш вядомае выданне самай першай друкарні на землях Беларусі.

На тэкст кнігі абапіраліся многія багасловы, гісторыкі і філолагі, якія грунтавалі на ёй свае развагі. Наступныя спробы навуковага аналізу былі звязаныя з працамі айчынных гісторыкаў і бібліёграфістаў — Юзафа Ярашэвіча, Яўхіма Лявелея, Адама Кіркора, Уладзіслава Сыракомлі і іншых. У савецкі час Берасцейская Біблія вельмі рэдка ўзгадвалася ў айчынных публікацыях, і толькі ў 80-я гады мінулага стагоддзя даследчыкі пачалі паступова разглядаць яе ў асобных аспектах. Сярод гэтых даследчыкаў трэба назваць Віктара Шматава, Людмілу Іванову, Івана Саверчанку, Анатоля Грыцкевіча, Андрэя Унучака...

Значна больш шырока дзейнасць Берасцейскай друкарні вывучалі польскія даследчыкі: яны апублікавалі многія крыніцы, датычныя друкарні і Берасцейскай Бібліі. Значная роля ў разуменні гэтага выдання належыць расійскім, літоўскім і ўкраінскім кнігазнаўцам: Льву Уладзіміраву, Юрыю Лабынцаву, Міколу Нікалаеву, Ірыне Цікуновой, Дайве Нарбуцене і іншым. Відавочную значнасць помніка здолелі абгрунтаваць мастацтвазнаўцы, бібліёграфы, літаратуразнаўцы і мовазнаўцы, тэолагі і рэлігіязнаўцы.

Па сучасных падліках сёння ў свеце вядома больш за 130 асобнікаў Берасцейскай Бібліі ў дзяржаўных і прыватных зборах Беларусі, Аўстрыі, Вялікабрытаніі, Германіі, ЗША, Латвіі, Літвы, Расіі, Украіны, Францыі, Чэхіі і Швецыі. Наспеў час для шматаспектнай ацэнкі Берасцейскай Бібліі ў кантэксце нацыянальнай і агульначалавечай культуры як помніка сусветнай значнасці. У 2019 годзе, у год 1000-годдзя Берасця, склаліся найбольш спрыяльныя ўмовы для глыбокага аналізу такой важнай у гісторыі горада з’явы, як Берасцейская Біблія.

Папярэдне, у 2013 годзе, да 450-годдзя выдання кнігі, у Берасці прайшоў Міжнародны Круглы стол і была зладжана кніжная выстава. Брэсцкія даследчыкі стварылі цудоўны брэнд «Берасцейская Біблія. Берасцейскія кнігазборы». Яны запрасілі вядомых польскіх, расійскіх, украінскіх, літоўскіх спецыялістаў. У Брэст на канферэнцыі прыязджалі Мікола Нікалаеў з Санкт-Пецярбурга, Вацлаў Валецкі з Кракава і многія іншыя навукоўцы. Сёння ў Беларусі дзякуючы такім канферэнцыям існуе школа берасцейскай кніжнасці. Перад абласной бібліятэкай у Брэсце пастаўлены помнік Берасцейскай Бібліі.

Мікалай Кузьміч зрабіў медаль у гонар Берасцейскай Бібліі, з’явіліся статуэткі з яе выявай, сувенірныя магніты. Берасцейская Біблія становіцца брэндам горада. У 2015–20 гадах у Тэатры беларускай драматургіі ў Мінску і ў Брэсцкім акадэмічным тэатры драмы паспяхова прайшла пастаўка спектакля Паўла Харланчука па п’есе Андрэя Унучака «*Біблія князя Радзівіла*».

«Наша задача сёння — захаваць спадчыну продкаў і зрабіць яе даступнай і вядомай, — падкрэсліў намеснік дырэктара Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі па навуковай і выдавецкай дзейнасці А. Суша. — Веды пра

такія помнікі выходзяць па чучцё гонару за дасягненні нацыянальнай культуры, а таксама спрыяюць узрастанню павялічанага боку прадстаўнікоў замежных краінаў. Гледзячы на Берасцейскую Біблію, нельга не думаць пра веліч і багацце беларускай культуры».

Беларускіх калегаў павіншаваў з выданнем факсімільнага ўзнаўлення Берасцейскай Бібліі вядомы навуковец з ЗША, кіраўнік «Групы даследавання рукапісаў», доктар філасофіі, біблііст Скотт Кэрал, які прыбыў у Мінск 12 кастрычніка, каб узяць удзел у навуковых мерапрыемствах, якія суправаджаюць выхад факсімільнага ўзнаўлення. Даследчык старажытных рукапісаў выступіў з лекцыямі ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі, у БДУ і Баранавіцкім дзяржаўным універсітэце.

14 лістапада адбыўся навуковы Круглы стол, прысвечаны вывучэнню Берасцейскай Бібліі. Ён быў надзвычай змястоўным, бо аб’яднаў экспертаў з Цэнтральнай навуковай бібліятэкі НАН імя Я. Коласа, БДУКіМ, БДУ, Нацыянальнага гістарычнага архіва, Нацыянальнага мастацкага музея. У падзеі ўзялі ўдзел Людміла Іванова, Ігар Клімаў, Аляксандр Сцефановіч, Жанна Некрашэвіч-Кароткая, Юры Лаўрык, Ларыса Доўнар, Аляксандр Суша. У выступленнях навукоўцаў прагучалі цікавыя факты з гісторыі стварэння берасцейскіх друкарняў XVI стагоддзя, з гісторыі перакладу Бібліі на польскую мову, інфармацыя пра асобнікі, якія захаваліся да нашага часу.

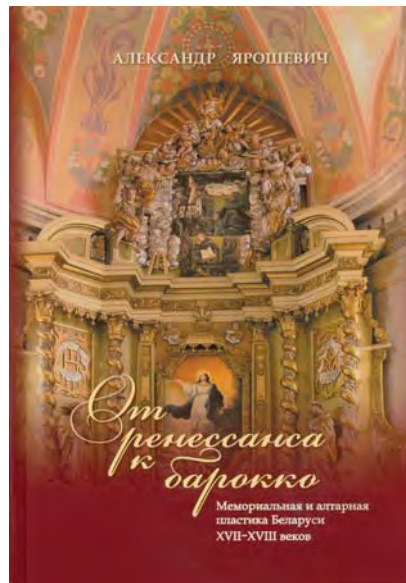
Адноўлены помнік паліграфічнага мастацтва XVI стагоддзя паслужыць духоўным, адукацыйным і выхаваўчым мэтам.

Эла Дзвінская

«Ад рэнесансу да барока»

Кніга-даследаванне Аляксандра Ярашэвіча «Ад рэнесансу да барока» (Мінск, выд. «Беларусь», 2019) з'явілася ў нашай рэдакцыі ў дзень нараджэння яе аўтара, былога сябра нашай рэдкалегіі, якога ўжо чатыры гады няма разам з намі. Выпадкова (ці не) наш мастацка-тэхнічны рэдактар Алег Глекаў у гэты дзень зайшоў у Музей старажытнабеларускай культуры і Мікола Мельнікаў (даўні супрацоўнік музея) падараваў яму гэтае выданне. Пэўна ж, Аляксандр Адамавіч быў бы рады сваёй новай кніжцы, выдадзенай гэтак, як яму падбалася: грунтоўна, змястоўна, багата ілюстравана, з добраю вокладкаю і разам з тым стрымана-сціпла, што цалкам адпавядае сціпласці яе аўтара, якога нам вельмі не хапае гэтыя гады і як аўтара, і як чалавека, сябра, з якім было цікава, лёгка, проста і міла кантактаваць...

Кніга Аляксандра Ярашэвіча прысвечана мемарыяльнай і алтарнай пластыцы Беларусі XVII–XVIII стагоддзяў, і гэта пазначана ў яе падзагалоўку. Выданне складаецца з чатырох раздзелаў: «Перыяд станаўлення новага стылю», дзе апавядаецца пра гістарычныя перадумовы з'яўлення стылю барока ў Беларусі і скульптурныя надгробкі 1-й паловы XVII ст.; «Разьбяныя алтары 1-й паловы XVII ст.»; «Ляпная пластыка 2-й паловы XVII ст.» і «Архітэктурна-скульптурныя ансамблі 1-й паловы XVIII ст.». У цэлым кніга была падрыхтаваная да публікацыі аддзелам старажытнабеларускага мастацтва Нацыянальнага мастацкага музея Рэспублікі Беларусь на чале з Аленаю Карпенка, але асноўную працу па падрыхтоўцы рукапісаў Аляксандра Ярашэвіча да друку і падборцы ілюстрацый выканаў Юрый Піскун з дапамогаю ў ілюстраванні навуковых су-

працоўнікаў Музея старажытнабеларускай культуры, фотамастакоў Міколы Мельнікава і Уладзіміра Карэліна (між іншым, кандыдата фізіка-матэматычных навук). У кнізе захавана аўтарскае размяшчэнне спасылак на архіўныя і літаратурныя крыніцы, да якіх Аляксандр Ярашэвіч ставіўся з вялікаю ўвагаю і адказнасцю ў выкарыстанні. Не магу не адзначыць і беражлівае рэдагаванне кнігі (рэд. Ю. Аверчанка), у рускім тэксце якой добра пазнаецца, адчуваецца стыль Аляксандра Ярашэвіча. У кнізе ўпершыню ў беларускім мастацтвазнаўстве комплексна разглядаецца развіццё барока ў беларускай сакральнай скульптуры і пластыцы. «Навуковая пазіцыя А. А. Ярашэвіча, — піша Ю. Піскун ва ўступе да кнігі, — вызначалася неангажаванасцю, прынцыпамі экуменізму. Для яго было аднолькава каштоўным і цікавым і мастацтва, створанае ў рэчышчы беларускай праваслаўнай традыцыі, і мастацтва Уніяцкай Царквы, і Каталіцкага Касцёла. Ён добра разумеў і мог вызначыць асаблівы шлях развіцця старажытнабеларускага мастацтва, які аб'яднаў у адзінае цэлае поствізантыйскую трады-

цыю Усходняй Царквы з уплывам каталіцкага мастацтва Рыма, Германіі, Польшчы».

... Гартуючы гэтую кнігу, яшчэ раз падумала пра тое, што, на шчасце, у творчай духоўнай прасторы здараюцца такія выпадкі, калі сакральнае мастацтва як бы само выбірае таго, хто павінен ім займацца (глядзець, бачыць, захапляцца, шукаць, даследаваць, папулярызаваць), і менавіта гэтак здарылася з фізікам-атамшчыкам Аляксандрам Ярашэвічам, які, адпрацаваўшы ў Інстытуце ядзернай энергетыкі Акадэміі навук БССР, галоўнаю справаю свайго жыцця абраў таямнічую прыгажосць іканапісу. І было гэта ў 70-я гады. І тут я яшчэ раз працытую словы Юрыя Піскуна з яго ўступу да кнігі: «У 1970-я гады, калі ў краіне панавала атэістычная ідэалогія, даследаванне храмаў, вывучэнне і збіранне царкоўных старажытнасцяў было свайго роду актам апазіцыі, грамадзянскага супраціўлення. У той час, калі зачыняліся і разбураліся храмы, менавіта дзякуючы экспедыцыйным паездкам Дзяржаўнага мастацкага музея БССР на чале з Н. Ф. Высоцкай і экспедыцыям Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору пад кіраўніцтвам В. Церашчатавай удалося выратаваць ад знішчэння і сабраць з паўразбураных, патрабуючых тэрміновай рэстаўрацыі прадметаў царкоўнай даўніны ўнікальныя калекцыі твораў старажытнабеларускага іканапісу, скульптуры, дэкаратыўнага мастацтва, старадрукаваных кніг»...

І да гэтага выратавання ўжо назаўсёды далучыўся Аляксандр Ярашэвіч...

Кніга адрасаваная шырокаму колу неабыякавых да беларускай культуры чытачоў, а набыць яе можна ў мінскіх кнігарнях.

Лідзія Камінская

Кс. Тадэвуш Крыштопik

Дух Хрыста і дух антыхрыста

Урывак з кнігі «Распазнаць дух антыхрыста»¹

Чаму цяжка адрозніць дух антыхрыста ад Духа Хрыста? Па-першае, як сатана, падобна малпе, імітуе Бога, так антыхрыст імітуе Хрыста. Св. Іпаліт Рымскі піша, што антыхрыст будзе спрабаваць увесці ў зман, імітуючы падабенства да Хрыста: «Ашуканец ва ўсім хоча прыпадобніцца да Божага Сына. Хрыстус па сваёй каралеўскай годнасці і славе быў прадказаны як леў, падобна антыхрыст у Святым Пісанні паказаны як леў па сваёй тыраніі і насіллі; Хрыстус — Кароль, а антыхрыст — кароль зямны; Збаўца аб'явіў сябе як ягня, таксама і антыхрыст паказвае сябе як ягня, але ўнутры застаецца ваўком. Хрыстус паслаў апосталаў да ўсіх народаў, антыхрыст жа пашле ілжэапосталаў. Збаўца сабраў рассеяных авечак, ён таксама збярэ рассеяны народ. Хрыстус даў пячатку тым, хто ў Яго верыць, падобна зробіць і антыхрыст. Пан аб'явіў сябе як чалавек, таксама і антыхрыст прыйдзе ў вобразе чалавека. Хрыстус змёртвыхпаўстаў і аб'явіў сваё цела як святыню, антыхрыст жа адбудуе мураваную святыню ў Ерузалеме. Як Збаўца нарадзіўся з пакалення Юды, так антыхрыст народзіцца з пакалення Дана, што пацвярджаюць словы Якуба: Дан станеца змяёю на дарозе, гадзінай на сцежцы, што кусае ногі каня, каб коннік яго падаў назад (гл. Быц 49, 17)», (св. Іпаліт Рымскі «Слова пра Хрыста і антыхрыста», VI, XIV).

Па-другое, антыхрыст спакушае тым, што для чалавека больш прыёмнае і лёгкае, таму ў яго большыя шанцы на поспех. Калі чалавек выбірае тавар на рынку, ён заўсёды схіляецца да таго, што больш таннае. Хрыстус не ўтойвае мэту і сродкі сваёй збаўчай місіі: мэта — гэта збаўленне, сродкі — нясенне свайго крыжа і супрацоўніцтва з Божай ласкай. Затое антыхрыст утойвае сваю мэту — уцягненне ў бунт сатаны і вечнае прабыванне ў нянавісці, таму ён імкнецца прывабіць лёгкімі сродкамі для дасягнення зямнога шчасця.

У Апакаліпсісе ад св. Яна чытаем словы Хрыста да пастыраў, якім Ён наказвае паўстрымаць дзеянне антыхрыстаў у іх супольнасцях. Калі б святы Ян пісаў Апакаліпсіс сёння, то наколькі доўгім быў бы спіс вострых перасцярогаў і пагрозаў, скіраваных да пастыраў! А наколькі ж доўгім быў бы спіс «антыхрыстаў-спакуснікаў» і пералік схаваных памылак і адкрытых блюзнерстваў, якія яны беспакarana сеюць і якія пастыры павінны перамагаць словам праўды! Насамрэч немагчыма пералічыць усе праявы дзейнасці антыхрыста ў сучасным Касцёле і свеце!

Св. Павел называе плады Духа Хрыста і плады грэшных схільнасцяў чалавека. Да гэтага спісу Апостала можна дадаць спіс пладоў духа антыхрыста.

Плады Духа Хрыста — гэта

«любоў, радасць, спакой, доўгацярплівасць, лагоднасць, дабрыня, вернасць, далікатнасць, стрыманасць» (Гал 5, 22–23).

Плады грэшных схільнасцяў — гэта «распушта, нячыстасць, разбэшчанасць, ідалапаклонства, чарадзеяства, варожасць, спрэчкі, зайздасць, гнеў, сварлівасць, звады, ерасі, нянавісць, п'янства, непрыстойнасць і падобнае да гэтага» (Гал 5, 19–21).

Плады духа антыхрыста — гэта педафілія і спакушэнне дзяцей, гандарная ідэалогія і гомасексуалізм, кантрацэпцыя, абарты і эўтаназія, масавыя разводы і самагубствы, нечуваныя блюзнерствы і адыход ад веры, адкрыты сатанізм...

У гэтых разважаннях я хачу звярнуць увагу на некаторыя скрытыя і на першы погляд «нявінныя» дзеянні антыхрыста, якія непрыкметна вядуць да згубы веры і маральнага ўбоства, калі чалавек становіцца няздольным супрацівіцца злу. Пад уплывам духа антыхрыста людзі, як прадказаў св. Павел, «будуць мець выгляд пабожнасці, аднак адкінуць яе моц» (2 Цім 3, 5) і давядуць сябе да такой ропсачы, што ў цярапеннях будуць праклінаць і жыццё, і сябе, і Бога. Людзі, як чытаем у Апакаліпсісе ад св. Яна, «ад болю грызлі свае языкі. Яны пачалі блюзнерыць супраць Бога неба за свой боль і за свае язвы, і не адварнуліся ад сваіх учынкаў» (Ап 16, 10–11).

¹ Кс. Тадэвуш Крыштопik нарадзіўся ў 1957 годзе каля Гродна ў вёсцы 1 Мая. Пасля школы вывучаў музыку ў Гродзенскім музычным вучылішчы і Мінскай кансерваторыі. Працаваў настаўнікам музыкі ў Докшыцах. Пасля вайскавай службы ў Тамбове паступіў у Вышэйшую духоўную семінарыю ў Рызе. Пасля заканчэння атрымаў святарскае пасвячэнне і працаваў у Лукшыне каля Даўгаўпілса, потым – у Беларусі ў парафіях Новы Двор, Старыя Васілішкі, Першамайск, Астрына, Грандзічы, гродзенская катэдра, парафіі св. Юзафа ў Гродне. Цяпер працуе ў парафіі ў Квасоўцы і Свіслачы. З 1995 года з'яўляецца дырэктарам выдавецтва Гродзенскай дыяцэзіі. Абараніў магістарскую працу па гамілетыцы.

Гуманізм — аснова ідэалогіі антыхрыста

Чалавек займае асаблівае месца ў створаным Богам свеце: «І стварыў Бог чалавека паводле свайго вобразу, паводле Божлага вобразу стварыў яго» (Быц 1, 27). Бог усё стварыў для чалавека, аднак сам чалавек быў створаны для таго, каб служыць Богу, любіць Яго, а таксама прыносіць Яму ў ахвяру ўсё стварэнне. Чалавек — гэта адзінае стварэнне на зямлі, якое Бог пажадаў дзеля яго самога. Чалавек атрымаў заданне напаўняць зямлю, валодаць ёю і панаваць над жывымі істотамі (гл. Быц 1, 28).

Бог любіць жыццё і чалавека. «Але Ты ўсё шкадуеш, бо яно Тваё, о Пане, які любіш жыццё» (Мдр 11, 26), — чытаем у Кнізе Мудрасці. Бог жадае сапраўднага развіцця і шчасця чалавека, які дасягае поўні сваёй чалавечнасці дзякуючы любові Бога і еднасці з Ім. Пасля першароднага граху чалавек носіць у сабе вялікую раздвоенасць — годнасць Божлага дзіцяці і прыніжальную схільнасць да зла, таму яму абавязкова патрэбны Збаўца. Сваім уцелаўленнем Хрыстус узвысіў годнасць чалавечай натуры, а праз сваю муку і змёртвыхпаўстанне заслужыў для нас ласку, якая робіць нас удзельнікамі Божай натуры. Праз веру і хрост мы сталі Божымі дзецьмі, годнымі канчатковага ўзвышэння ў вечнасці, — еднасці з Богам, дзякуючы якой мы будзем з Ім адно.

Св. Ян Павел II сказаў: «Немагчыма цалкам зразумець чалавека без Хрыста. Нават сам чалавек не можа зразумець сябе без Хрыста. Чалавек не можа зразумець, кім ён з'яўляецца, якая яго сапраўдная годнасць, якое яго пакліканне і канчатковае прызначэнне» (Варшава, 1979). Чалавек не з'яўляецца сам

для сябе «богам», яму патрэбна святло і бацькоўская рука Нябеснага Айца.

Гуманізм жа адкідвае хрысціянскае бачанне чалавека і сцвярджае, што чалавек найбольшая каштоўнасць сам па сабе і крыніца ўсіх іншых каштоўнасцяў. Ён ставіць чалавека і яго патрэбы ў цэнтр існавання. Робячы сябе мерай усіх рэчаў, чалавек займае месца Бога і пакланяецца сабе замест Бога.

Ідэі гуманізму — гэта галоўная прылада ў руках антыхрыста. Ён укладвае ў вушы сучасных людзей тыя самыя словы, якія біблейны змей (д'ябал) уклаў у вушы Евы: «Адкрыюцца вочы вашы і будзеце, як багі, ведаць добро і зло» (гл. Быц 3, 5). Ён выкарыстоўвае годнасць чалавека, каб пабудзіць яго да бунту супраць Стварыцеля, які адарыў чалавека гэтай годнасцю. Уся гуманістычная ідэалогія антыхрыста збудаваная на тым, што ён падштурхоўвае чалавека да ілюзорнай велічы, якая заключаецца ў тым, каб адкідваць аўтарытэт Бога і самому вырашаць, што добро, а што зло.

Антихрыст робіць выгляд,

нібы клапоціцца пра патрэбы чалавека і выступае як «настаўнік усмешкі», які насуперак Езусу запэўнівае чалавека, што прасторная дарога вядзе да збаўлення. Аднак Езус выразна сказаў: «Уваходзьце праз вузкую браму, бо шырокая брама і прасторная дарога вядуць да згубы, і многія ўваходзяць праз яе! А вузкая брама і вузкая дарога вядуць у жыццё, але нямногія знаходзяць яе» (Мц 7, 13–14). Як «месія талерантнасці» антыхрыст нібыта «шкадуе і любіць людзей» і таму дазваляе маральныя злачынствы і паблажліва заплушчвае вочы на цяжкія грахі. Ён апранаецца ў шаты «добрага Езуса», не вымагае працы над сабою і вельмі лёгка прабачае нават тым, хто не пастанаўляе выправіцца.

Нельга выпускаць з-пад увагі хрысціянскае бачанне чалавека, каб не згубіць веру і любоў, змяніўшы іх гуманізмам і філантропіяй антыхрыста. Маці Тэрэза была супраць, каб яе кангрэгацыю прылічвалі да дабрачынных арганізацый, якія апякуюцца хворымі і беднымі, каб яна не страціла свой хрысціянскі характар. Маці Тэрэза гаварыла: «Мы не сацыяльная служба. Мы стараемся весці кантэмпляцыйнае жыццё. Мы сузіраем Езуса ў Эўхарыстыі і бедным чалавеку, якога ўсе пакінулі».

Біскуп Фултан Шын (1895–1979) у сваім казанні на радыё «Знакі антыхрыста» (*Signs of the Anti-Christ*) у 1947 годзе гаварыў, што антыхрыст пакажа сябе як вялікі гуманіст. Ён будзе гаварыць пра супакой, дабрабыт і міласэрнасць, але будзе накіроўваць людзей не да Бога, але да сябе. Ён прывядзе да таго, што тыя, хто будуць жадаць верыць згодна з Евангеллем, будуць адчуваць сорам перад тымі, хто будзе асуджаць іх, што яны не адкрытыя і не ліберальныя. Антыхрыст зраўняе добро і зло і

прывядзе да таго, што талерантнасць і абыякавасць стануць адным і тым жа. Ён будзе садзейнічаць разводам, аргументуючы гэта тым, што чарговы партнёр — гэта істотнае дабро.

Антыхрыст будзе гаварыць пра Хрыста і пацвярджаць, што Ён быў найвялікшым чалавекам, які калі-небудзь жыў на зямлі. Аднак ён створыць сваю рэлігію, якая будзе брацтвам людзей без Бога бацькоўства. Яго вусны будуць напоўненыя благаслаўленнямі, а сваімі прамовамі ён павядзе за сабою найбольш здольных людзей Касцёла. Антыхрыст будзе нястомна паўтараць: «Рэформа, рэформа, рэформа!». Адначасова ён створыць свой «касцёл», які будзе імітацыяй Касцёла Хрыста, бо д'ябал захаце прыкідвацца Богам. Знешне ўсё будзе выглядаць як Касцёл, але гэты «касцёл» будзе містычным целам антыхрыста.

Дыктатура рэлятывізму

Праўда мае для чалавека вялікае значэнне: кожны чалавек хоча ведаць праўду і не пераносіць хлусню. Касцёл дае вернікам «праўды веры», якія не супярэчаць розуму: «Хоць вера пераўзыходзіць розум, аднак ніколі не павінна быць нязгоды паміж вераю і розумам, таму што той самы Бог, які аб'яўляе таямніцы і адорвае верай, уклаў у дух чалавека святло розуму і не можа супярэчыць сам сабе, як і праўда не можа супярэчыць праўдзе» (I Ватыканскі Сабор, DS 3017).

Св. Ян гаворыць: «ласка і праўда сталіся праз Езуса Хрыста» (Ян 1, 17). Хрыстус кажа пра сябе: «Я — дарога, і праўда, і жыццё» (Ян 14, 6). Ён запэўнівае сваіх вучняў: «пазнаеце праўду, а праўда вызваліць вас» (Ян 8, 32), і просіць за іх Айца: «Асвятлі іх у праўдзе. Слова Тваё — гэта праўда» (Ян 17, 17). Хрысціянін упэўнены, што тое, у што ён верыць, з'яўляецца праўдаю. Рэля-

тывізм жа сцвярджае, што абсалютнай ісціны няма, таму кожнае выказванне адноснае. Рэлігійны рэлятывізм дазваляе кожнаму мець сваё ўяўленне пра Бога і маральнасць. Сучасную моду на такі спосаб мыслення Бэнэдыкт XVI назваў «дыктатурай рэлятывізму»: «Яснае веравызнанне, адпаведнае „Credo“ Касцёла, часта называюць фундаменталізмам, аднак рэлятывізм — захапленне кожным ветрам вучэння (гл. Эф 4, 14) — прызнаецца сёння адзінай пазіцыяй, годнай сучаснай эпохі. Ствараецца своеасаблівая дыктатура рэлятывізму, якая не прызнае ніякай ісціны і адзінай мераю ўсіх рэчаў робіць уласнае „я“ і яго жаданні». Гэта вельмі дакладнае апісанне дзеяння сённяшняга антыхрыста.

Калі ў галовах людзей сціраюцца межы паміж праўдай і хлуснёй, дабром і злом, людзі губляюць веру. Слуга Божы Дзіва Барсоцці (1914–2006) адзначае, што ў прамовах некаторых сучасных прапагандыстаў, якія называюць сябе католікамі, Езус Хрыстус — толькі зачэпка, каб гаварыць пра штосьці іншае.

Біскуп Фултан Шын папярэджвае, што кампраміс з духам гэтага свету вельмі небяспечны: «Бог дапускае крызіс, каб знішчыць сённяшнюю ідэнтыфікацыю паміж светам і Хрыстовым Касцёлам. Наш Пан жадае, каб Яго паслядоўнікі адрозніваліся ў духу ад тых, хто не верыць у Яго. Лінія, якая аддзяляла вучняў Хрыста ад свету, сёння зацерлася. Замест белага і чорнага — мутнае. Пасрэднасць і кампрамісы характэрныя для жыцця многіх хрысціянаў. Яны чытаюць тое самае, што чытаюць язычнікі, выхоўваюць сваіх дзяцей без Бога, дазваляюць разводы і паўторныя сужэнствы. Сёння ўжо няма канфлікту апазіцыі, якая даўней была характэрная для хрысціянаў. Сёння не мы ўплываем на свет, а свет уплывае

на нас. Паміж Духам Хрыста і духам свету не можа быць партнёрства. Езус паслаў нас у свет, каб аздаравіць свет, а мы заразіліся хваробаю гэтага свету і згубілі моц, каб аздараўляць» («*Signs of the Anti-Christ*», 1947).

«Канчатковая бітва паміж Богам і каралеўствам сатаны адбудзецца ў пытаннях сужэнства і сям'і», — сказала Маці Божая сястры Люцыі. Сёння на нашых вачах гэтая бітва дасягае свайго апагею. Здаецца, што ў хуткім часе мяжа, якая аддзяляе «людзей Бога» і «людзей антыхрыста», будзе праходзіць у плоскасці перадачы і абароны жыцця. Той, хто будзе на баку чысціні, сям'і і жыцця, будзе на баку Хрыста, той, хто будзе на баку гандара, кантрацэпцыі, «свабодных адносінаў», гомасексуалізму, абортаў, эўтаназіі, будзе на баку антыхрыста. У думках мы кожны раз вяртаемся да пераліку пладоў духа антыхрыста, бо сёння змаганне вернікаў з антыхрыстамі ў Касцёле сапраўды сканцэнтравана на гэтых праблемах, а антыхрыст забараняе нам голасна гаварыць пра гэта і называць усё сваімі імёнамі.

Нялюдская талерантнасць да зла

Сапраўдная талерантнасць да другога чалавека — гэта хрысціянская любоў да ворагаў, якой нас вучыць Езус: «Калі хто ўдарыць цябе па правай шчацэ тваёй, падстаў яму і другую. Калі хто захаце судзіцца з табою і ўзяць у цябе кашулю, аддай яму і плашч. <...> А Я кажу вам: любіце ворагаў ваших і маліцеся за тых, хто пераследуе вас» (Мц 5, 39–40, 44). Сапраўдныя хрысціяне заўсёды добразычлівыя і цяроплівыя ў адносінах да іншага чалавека. Адначасова Касцёл гаворыць пра т.зв. «чужыя грахі» — абавязак сведчыць пра Бога і выкрываць грэшнікаў.

Антыхрыст жа сёння прымушае хрысціянаў да фальшывай

талерантнасці, да талерантнасці ў адносінах да памылак, грахоў і сексуальных скажэнняў коштам скрыўлення свайго сумлення. Універсальная маральная ідэалогія як новая атэістычная рэлігія антыхрыста змушае згаджацца з грахамі і ненармальнасцямі і прымаць іх як норму жыцця. Сёння асуджаюць перакананне ў праўдзівасці Евангелля, якое называюць «фундаменталізмам», «радыкалізмам», «рэлігійным экстрэмізмам» і «нецярпімасцю».

Варта звярнуць увагу на тое, што талерантнасць антыхрыста аберагае грэшнікаў, аднак не шануе права на свабоду сумлення справядлівых людзей. Напрыклад, веруючы ўрач, які не жадае забіваць дзіця ва ўлонні маці, змушаны зламаць сваё сумленне і зрабіць аборт у імя права на свабоду жанчыны, якая хоча гэта зрабіць.

Калі б першыя хрысціяне прытрымліваліся талерантнасці антыхрыста, то сёння не было б святых сведкаў веры, а Касцёл знікнуў бы з паверхні зямлі. Калі б св. Моніка прытрымлівалася сённяшняй «талерантнасці», не было б св. Аўгустына, а калі б св. Антоній Падуанскі быў талерантны ў сённяшнім разуменні, ён не ўчыніў бы ніводнага цуду.

Кардынал Джакома Біффі (1928–2015) сцвярджаў, што антыхрыст будзе выдатным філантропам з «цудоўнымі асабістымі якасцямі», які будзе прапагандаваць ідэі правоў чалавека, экуменізму, вегетарыянства, пацыфізму і экалогіі. Ён будзе шукаць узаемапаразумення паміж усімі рэлігіямі, каб у выніку стварыць сваю ўласную. Антыхрыст пакіне біблейныя праўды, каб накіраваць усіх на шлях «невывразных і модных духоўных каштоўнасцяў». Ён будзе старацца звесці хрысціянства на ўзровень ідэалогіі замест асабістай сустрэчы са Збаўцам. Калі хрысціяне будуць адкрывацца

на свет і з усімі дыскутаваць, не будуць абвяшчаць смерць і ўваскрасенне Хрыста, яны прыойдуць на бок антыхрыста.

Свабода, роўнасць і братэрства насуперак Богу

Хрыстус прынёс на зямлю сапраўдную свабоду, роўнасць і братэрства людзей: «Калі вы будзеце трываць у слове Маім, то сапраўды будзеце вучнямі Маімі і пазнаеце праўду, а праўда вызваліць вас» (Ян 8, 31–32). Св. Павел піша: «Пан ёсць Духам, а дзе Дух Пана, там свабода» (2 Кар 3, 17), «дзеля свабоды вызваліў вас Хрыстус» (Гал 5, 1). Божая свабода заключаецца ў дабравольным выбары дабра і любові да Бога і людзей.

Хрост, дзякуючы якому мы сталі Божымі дзецьмі, з'яўляецца знакам роўнасці людзей усіх расаў і народаў. «Няма ўжо ні юдэя, ні грэка; няма ні раба, ні свабоднага; няма ні мужчыны, ні жанчыны, бо ўсе вы адно ў Хрысце Езусе» (Гал 3, 28), — навучае апостал Павел. Паняцце братэрства знаходзім у Бібліі: «Няхай трывае братняе любоў» (Гбр 13, 1), «любіце адзін аднаго братняю любоўю, апярэджвайце адзін аднаго ў ветлівасці» (Рым 12, 9–10).

«Свабода, роўнасць, братэрства!» — лозунг, які часта ўжывае антыхрыст. Ён, як малпа, імітуе Хрыста, але ўжывае гэтыя словы ў зусім іншым значэнні. Свабода антыхрыста — гэта свабода ад Божых заповедзяў, свабода для граху, разводаў і свабодных адносінаў, празмерны фемінізм, які знішчае годнасць жанчыны, нявечанне сваіх полавых органаў у працэсе змены полу. Свабода антыхрыста — гэта знішчэнне ўсялякіх аўтарытэтаў, аднак ён не кранае аўтарытэт лібералаў, якія абвяшчаюць маральны рэлятывізм і ствараюць выгляд салідарнасці з натоўпам.

Св. Хільдэгарда Бінгенская

(XI–XII стст.), кажучы пра антыхрыста, падкрэслівала, што ён зменіць рэлігію такім чынам, каб яна спрыяла камфорту чалавека: вызваліць людзей ад абавязку захавання заповедзяў, пакаяння і посту. Ён дазволіць патураць інстынктам, разарве сямейныя павязі і абвесціць «свабоднае каханне». Ён заключыць саюз з моцнымі гэтага свету і будзе адмаўляць Боскасць Хрыста, асудзіць пакору і, сам будучы пыхлівым, будзе ўсхваляць пыху.

Братэрства антыхрыста — гэта братэрства людзей, якія будуць сучасную бабілёнскую вежу, цывілізацыю, якая кідае выклік Стварыцелю; гэта братэрства жыхароў Садома і Гаморы, салідарнасць у граху.

Благаслаўлены Джон Генры Ньюман (1801–1890) перасцерагаў: «Калі з нашых вачэй спадзе заслоне, мы выразна ўбачым, якім чынам секулярызуецца гэты свет, як скажаецца ўся структура грамадства і губляе ўсё святое. Тады мы зразумеем, якім чынам гэты працэс касмічнай перверсіі рыхтуе свет да прыйсця антыхрыста, які хутка здобудзе абсалютную ўладу і зойме месца Бога. З упэўненасцю можна сказаць, што сёння існуе саюз сілаў зла, у які ўваходзяць члены з усіх бакоў свету. Гэты саюз, які мае ўласныя структуры, актыўна дзейнічае, абвівае Каталіцкі Касцёл сваімі сеткамі, а таксама рыхтуе шлях да паўсюднага адыходу ад Хрыста».

Уладзімір Салаўёў (1853–1900), аўтар некалькіх працаў пра антыхрыста, бедаваў над т.зв. «адкрытасцю» хрысціянаў і маніяй «дыялогу» любой цаной, у якім, «здаецца, ужо няшмат засталося ад ні з кім не параўнальнай асобы Божага Сына, які быў за нас укрыжваны, уваскрос і жыве сёння».

¹ Кнігу можна набыць у кнігарні «Духоўная кніга» ў Мінску на вул. Багдановіча, 25.

22 лістапада ў віленскай катэдральнай базыліцы святога Станіслава і святога Уладзіслава адбылася святая Імша пры трунах з парэшткамі Кастуся Каліноўскага і іншых удзельнікаў вызваленчага паўстання 1863–1864 гг., пасля чаго са словам да ўдзельнікаў цырымоніі перапахавання звярнуўся Мітрапаліт Мінска-Магілёўскі арцыбіскуп Тадэвуш Кандрусевіч.

Арцыбіскуп Тадэвуш Кандрусевіч Мітрапаліт Мінска-Магілёўскі Старшыня Канферэнцыі Каталіцкіх Біскупаў у Беларусі

У Бога няма выпадковасцяў

Глыбокапаважаныя спадары Прэзідэнт Літвы Гітанас Наўседа і Прэзідэнт Польшчы Анджэй Дуда, Ваша Эксцэленцыя арцыбіскуп Гінтарас Грушас, Мітрапаліт Віленскі, шаноўныя Эксцэленцыі, паважаныя кіраўнікі афіцыйных дэлегацый Беларусі, Латвіі і Украіны, прадстаўнікі дзяржаўных уладаў, духоўныя асобы, вернікі, умілаваныя браты і сёстры, у тым ліку пілігрымы з Беларусі!

Божы Провід дазваляе нам браць удзел у перапахаванні парэшткаў удзельнікаў паўстання 1863–1864 гадоў. Гара Гедыміна — сімвал Вільні — два гады таму адкрыла нам сваю таямніцу. Нарэшце скрытыя на працягу паўтараста гадоў парэшткі геро-

яў паўстання былі адшуканыя і сёння з пашанай пераносяцца на месца вечнага спачынку на могілкі Роса ў Вільні.

У Бога няма выпадковасцяў. Магчыма, так трэба было, каб мы зноў узгадалі пра тых, хто аддаў сваё жыццё ў трагічных абставінах, імкнучыся здабыць волю.

Паўстанцы былі прадстаўнікамі розных народаў і веравызнанняў, але ўсе яны змагаліся з царызмам за свабоду сваіх народаў і за іх агульную свабоду — змагаліся «за нашу і вашу свабоду».

Сярод іх Кастусь Каліноўскі, сын беларускага народа, лідар нацыянальнага вызваленчага руху, публіцыст і паэт, высакародны

чалавек, які вызначаўся надзвычайнаю сілаю духу і быў адным з кіраўнікоў паўстання. Таму сённяшня падзея мае вялікае значэнне таксама і для Беларусі.

Кастусь Каліноўскі належыць нашай гісторыі як той, хто заклаў аснову самасвядомасці беларусаў як асобнай еўрапейскай нацыі, што мае права на самавызначэнне. У ім і яго паплечніках мы бачым узор альтруізму, самаахвярнасці, усведамлення ўласнае годнасці.

Хоць у жыцці і барацьбе паўстанцаў былі разнастайныя аспекты, якія цяжка ахапіць некалькімі сказамі, і хоць само паўстанне не прынесла жаданага плёну, тым не менш яно пакінула свой след у гісторыі.

Узгадваючы тыя далёкія гістарычныя падзеі, мы не імкнемся раздзіраць загоеныя раны і пасыпаць іх соллю. Наадварот, мы хочам яшчэ раз асэнсаваць, да чаго можа прывесці адсутнасць любові да бліжняга і павагі да яго правоў, якія ён атрымаў ад Бога, каб падобнае больш ніколі не паўтарылася.

Мы таксама жадаем маліцца за паўстанцаў-мучанікаў, магільныя якіх яшчэ зусім нядаўна не былі вядомыя, і аднавіць братэрскія адносіны з суседнімі народамі і вернікамі розных веравызнанняў. Нішто так не аб'ядноўвае, як пралітая за агульныя ідэалы кроў.

Сімвалічна, што перапахаванне парэшткаў паўстанцаў адбываецца ў Вільні — горадзе Божай Міласэрнасці. Сваімі малітвамі мы спадарожнічаем загінулым паўстанцам і даручаем іх душы міласэрнаму Богу.

Вечны адпачынак дай ім, Пане, а святло вечнае няхай ім свеціць. Няхай адпачываюць у супакоі. Амэн.

*Фота
кс. Дзмітрыя Пухальскага.*

Мікола Купава. «Кастусь Каліноўскі», лінарыт, 1976.

Узаемнасць

*Верш на ўрачыстасць
перапахавання Кастуся Каліноўскага
і яго папличнікаў
у Вільні на могілках Роса.
22 лістапада 2019 г.*

З любоўю, пачутай ад Неба як велічны Бога наказ,
Прыйшоў ён спытаць: каго любіш? І аддаць жыццё за любоў.
Што думала ты, Беларусь? Які ён пачуў адказ
Ад той, за каго аддаў дыханне сваё і кроў?..

Сёння наш Кастусь на лафеце
Едзе з пашанаю спачываць на Росы.
Грайце яму і спявайце на гусях сэрца! Прывецьце
Яго, нашчадкі зямныя і ўсе жыхары Нябёсаў!

Грайце яму і спявайце! Хай Праўда душу акрыляе,
Бо толькі Праўда навучыць народ свабодзе й адвазе...
Гляньце, як прах героя з зямлі паўстае і яднае
Нас, кажа:
— Я з вамі, дзеці! Святло запаліце ў хаце,

З якой усё выграб чужынец, той самы, які накінуў
Пятлю на мяне і Айчыну, ды толькі ён соп дарэмна!
З-пад вапны, з нябыту, з-пад лавіны гары Гедыміна
Я выйшаў к табе, Беларусь, пачуць твой адказ!
— Так, узаемна!

Ірына Багдановіч

Незабыўны дзень, святых вобразы

*Я — на гары Замковай,
Асенняя раса,
Там за плячыма, у даліне —
Магіла Кастуся.*

Зянон

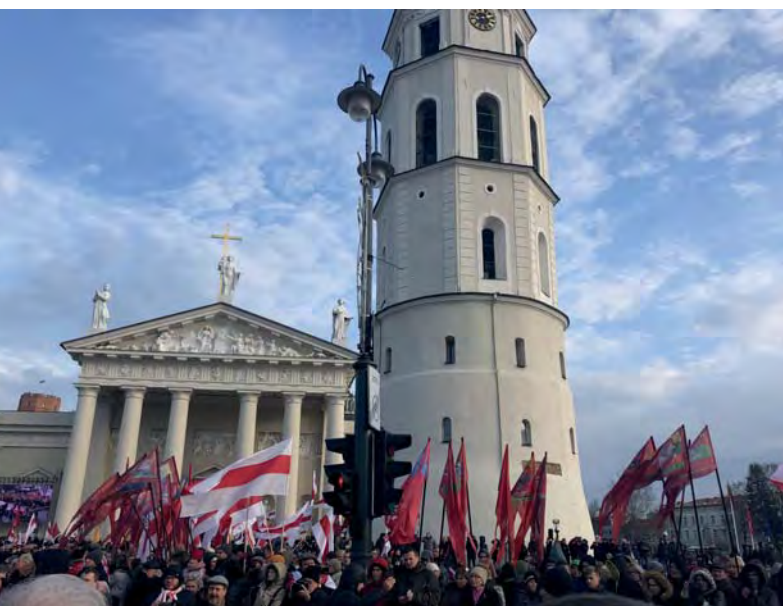
У Вільню мы прыехалі 21 лістапада, напярэдадні развітальных падзеяў. Паспелі нават убачыць рэпетыцыю ўрачыстай цырымоніі войскаў Літвы і Польшчы на плошчы перад катэдрай. Горад жыў сваім звыклым вечаровым жыццём... Нас не пакідала трывожная думка: як усё будзе, ці прыедуць беларусы, колькі іх будзе? З гэтай думкай на наступны дзень раніцою мы ішлі да катэдры. Перад фасадам катэдры ўжо сшытаваліся двума шэрагамі ўдзельнікі польскіх гістарычных клубаў у вобразах касінераў Паўстання. Беларусы невяліччай купкай туліліся за вежай-званіцай катэдры. Больш нікога не было. Мы туліцца не сталі, а пачалі пасярод плошчы разгортваць бел-чырвона-белыя сцягі. Тут аркестр зайграў марш і на пустую плошчу выйшлі вялікія шыхты ганаровай варты

з прымкнутымі штыкамі. Беларусы адразу ажывіліся і шыхтом пад нацыянальнымі сцягамі сталі насупраць.

Жаўнеры пачалі выносіць з Ніжняга замка (ён прымыкае да катэдры) труны з парэшткамі герояў. Святых пакутнікаў сустрэлі беларусы пад бел-чырвона-белымі сцягамі. Калі жаўнеры з трунамі абышлі плошчу і пачалі накіроўвацца ў катэдру паміж двума шэрагамі касінераў, беларусы перайшлі туды і сталі за касінерамі, узняўшы сцягі. Мы з Язэпам Янушкевічам, нашым славытым літаратуразнаўцам, трымалі вялікі Сцяг над гэтай *Via Dolorosa*. Калі першая труна — Кастуся Каліноўскага — наблізілася да нас, раптам у плечы ўсім нам ударыў вецер. Сцягі залапаталі, а наш з Язэпам сарваўся, як жывая птушка, узляцеў у вышыню, а потым апусціўся

на брук проста перад труной Каліноўскага. Мы збянтэжыліся, але людзі падхапілі Сцяг з бруку і аддалі яго мне. І тут мы зразумелі, што сталіся сведкамі Божлага цуду. З вачэй пакаціліся слёзы, сэрцы сціснуліся...

А гэта быў толькі пачатак вялікага дня беларускага трыумфу. Калі жаўнеры паставілі труны перад алтаром, быў адкрыты доступ у храм для развітання з палеглымі героямі. Людзей перад катэдрай усё яшчэ было зусім няшмат. Мы ўвайшлі ў бочную наву сярод першых пілігрымаў, прайшлі перад шыхтом трунаў, пакланіліся ім. Я зноў вярнуўся ў катэдру і сеў на лаву пад мурамі бочнай навы, адкрытай для праходу людзей да алтара і трунаў. І раптам нава імкліва напоўнілася пілігрымамі, многія неслі бел-чырвона-белыя сцягі, ішлі з дзецьмі, цэлымі

сем'ямі, было шмат моладзі. Стала зразумела, што з Беларусі пачынаюць прыбываць аўтобусы і цягнікі. На працягу дзвюх з паловай гадзінаў маўклівай плыню беларусы ішлі развітацца са сваімі героямі. Час ад часу я пытаў людзей, адкуль яны. Прыехала амаль уся беларуская Беларусь. Каля 12:00 развітанне скончылася і ў катэдру запрасілі дзяржаўных асобаў, прадстаўнікоў грамадства на жалобную Імшу.

Скарыстаўшы перапынак у цырымоніі, мы пайшлі па праспекце Гедыміна. Працоўны дзень, мясцовых жыхароў на вуліцах — мінімум. Паўсюль — беларусы, паўсюль — нашы сцягі, нават у кавярнях, дзе абслуга ахвотна пераходзіла на беларускую мову. Адбываліся цікавыя, нечаканыя сустрэчы. Я пазнаёміўся з беластоцкай пісьменніцай і журналісткай «Нівы» Ганнай Кандрацюк. Паразмаўлялі, падзяліліся ўражаннямі, я нават заслужыў падарунак — апошнюю кнігу Ганны «Па Прыпяці па Нобэль» з аўтарскай дэдыкацыяй, а для маёй Стэфкі тут жа за сталом аформілі падпіску на «Ніву».

Калі мы вярнуліся на плошчу, там людзі ўжо сабраліся каля вялікага экрана, на якім дэманстраваліся выступленні літоўцаў, палякаў і беларусаў. Людзі вельмі прыязна ўспрынялі пастырскае слова арцыбіскупа Тадэвуша Кандрусевіча, які прамаўляў як сапраўдны прадстаўнік беларускага народа.

Юрась Беленькі, які быў на цырымоніі, распавядаў потым, што дзякуючы цудоўнай акустыцы ў прасторы катэдры ўсім было вельмі выразна чуваць, як рэагуюць за мурамі беларусы, як яны

Мікола Купава. «Кастусь Каліноўскі», лінарыт, 1976.

выгукваюць «Жыве Беларусь!».

Я раз-пораз углядаўся ў неба, чакаючы снегу ад шэрага вэлюма хмараў. І вось зноў расчыніліся масіўныя дзверы катэдры, пачаўся наступны этап жалобнай цырымоніі. Як толькі жаўнеры пачалі выносіць з катэдры труну Каліноўскага, я зноў зірнуў у неба. У гэтае імгненне сонца разарвала хмары і заліло Вільню залатым святлом... Гэта быў другі Божы знак у той дзень. Яго заўважылі людзі, з якімі я размаўляў потым. Адна за адной труны з парэшткамі герояў выплывалі з храма на плячах жаўнераў. Сонца іскрымі зіхацела на штыках ганаровай варты. Сухім рытмічным гукам азваліся барабаны. Званы катэдры загулі аглушальнымі галасамі... Беларускае мора на плошчы хвалямі бел-чырвона-белых сцягоў рушыла ўслед за трунамі і шыхтамі літоўскага і польскага

войскаў, ператвараючыся ў магутную плынь на бруку вуліц старой Вільні...

У той дзень мяне ўразіла высокая палітычная культура, сапраўдная салідарнасць, нацыянальная і чалавечая, якую праявілі больш за 10 тысяч нашых суайчыннікаў. Сцяг Езуса Хрыста запанаваў над Вільняй. Тысячы беларусаў адчувалі сябе вялікай згуртаванай сям'ёй, Народам. Незнаёмыя людзі прызна размаўлялі між сабой, дапамагалі адзін адному. Уразіла сур'ёзнасць дзяцей, малых удзельнікаў шэсця. Беларусы з павагай ставіліся да палякаў і літоўцаў, што крочылі разам з намі, а тыя глядзелі неяк здзіўлена — мабыць, не чакалі такога нацыянальнага ўздыму ад беларусаў.

Перад Вострай Брамай шэсце спынілася на кароткую малітву. Праз шырокую шыбу надбрамнай капліцы быў бачны абраз Маці Божай Вастрабрамскай. Мы пачулі беларускія рэлігійныя гімны (з Менску прыехаў касцёльны хор). Убачыць маштабы шэсця стала магчыма толькі тады, калі мы выйшлі на шырокую дарогу, якая вядзе на могілкі Росы. Шэсце пад бел-чырвона-белымі сцягамі расцягнулася больш чым на кіламетр.

Людзі цярапліва стаялі перад брамай Росаў і на вялізным экране бачылі цырымонію адпявання і пахавання герояў. Урачыстасць суправаджалася прыгожымі грыгарыянскімі спевамі літоўскага хору. Усе адчувалі вялікую ўдзячнасць кіраўніцтву Літвы, якое выдатна арганізавала жалобныя мерапрыемствы, усім, хто спрычыніўся да клопату аб парадку і бяспецы, жаўнерам і афіцэрам войскаў Літвы і Польшчы.

Зразумела, беларусам яшчэ трэба будзе навучыцца маліцца разам, спяваць свае песні і гімны так, як гэта ўмеюць рабіць суседнія народы, але святых душы нашых герояў у гэты дзень злучылі нас усіх і натхнілі на далейшае змаганне за Беларусь — змаганне да перамогі. Упэўнены, што патрыёты будуць з гонарам распавядаць і праз многія гады: «Я быў на развітанні з Кастусём Каліноўскім і героямі Паўстання. Я ішоў пад бел-чырвона-белымі сцягамі. Я чуў магутны покліч над Вільняй — «Жыве Беларусь!»».

...У той дзень у Вільні многія людзі гаварылі пра неверагоднасць падзеі, у якой яны бяруць удзел. Паўстанне, Каліноўскі, героі — усё гэта здавалася такім далёкім, для некаторых — даўно прачытанай старонкай нашага нацыянальнага летапісу. І вось містычным чынам мы — праз 155 гадоў (!) — усёй людскай масай уступілі на сцэну гісторыі і сталі побач з беларускімі пакутнікамі, якія выйшлі з магілы. Ды не з магілы — з жахлівай катавай ямы, куды лютыя ворагі кінулі іхнія целы з упэўненасцю, што цяпер ужо закіданы магільнай зямлёй беларускі дух. Але з Божай ласкі сталася інакш: Дух несмяротны, і беларуская Паходня Свабоды не згасла, яе прынялі новыя пакаленні.

...Вяртаючыся да пачаткаў свайго жыцця, я намагаўся згадаць, калі ўпершыню пачуў імя Кастуся Каліноўскага, якую першую яго выяву ўбачыў, калі давёдаўся пра Паўстанне 1863–1864 гадоў. Імя героя і тэма Паўстання не былі забароненымі ў савецкі перыяд. Шмат у чым тут дапамагло знаёмства нашага рэвалюцыйнага лідара з расейскім дэмакратам М. Чарнышэўскім

Мікола Купава. «Паўстанцы ў Вільні».

(абодва яны пісалі пра «сякеру народнай вайны»). Пэўным чынам тагачасныя «гаспадары Беларусі» спрабавалі ўключыць Каліноўскага ў сваю ідэалагічную схему і нават намякнуць, што з'яўляюцца ягонымі паслядоўнікамі. У нас, ва Усходняй Беларусі, на Гомельшчыне, па аб'ектыўных прычынах не было жывой народнай памяці пра Паўстанне. У народаў, дзе жыве памяць пра змаганне, перамогі, нацыянальныя драмы і герояў, пра гэта спяваюць маці над калыскамі, дзяды распавядаюць дзецям — нават таемна. Упершыню пра Каліноўскага нам распавялі настаўнікі ў рускамоўнай школе, паказалі на старонцы падручніка знакаміты фотаздымак Кастуся, выкананы ў 1862 годзе ў скампанаваным інтэр'еры віленскай фотастудыі. Як напісаў пра гэтыя фотартрэты паўстанцаў Язэп Янушкевіч: «Амаль усе абліччы на фотаздымках перадаюць настрой карцін „сармацкага партрэта“ і стылю рамантызму»¹. Тады, зразумела, мы, дзеці, не маглі ўсвядоміць усёй значнасці

гэтага фота і постаці гэтага героя ў гісторыі народа. Ніхто нам гэта і не тлумачыў.

Місію сапраўднага настаўніка ўзяло на сябе наша нацыянальнае мастацтва. Для мяне ідэальным увабленнем вобраза Кастуся Каліноўскага з'яўляецца лінарыт Міколы Купавы 1976 года. Гэта той выпадак, калі графічны твор камерных памераў набывае значэнне манумента, асабліва ў нашых варунках, пры амаль поўнай адсутнасці помнікаў правяду і героям Паўстання на нашай зямлі. Угледзьцеся ў гэты аркуш. Якая моц і энергія духу сканцэнтраваныя ў ім! Я ведаю, як майстры працуюць над лінарытам, але тут не магу і не хачу пазбавіцца ад нештодзённага адчування: фігура Кастуся нібы высечаная з граніту. Кожны штрых — як удар разца скульптара. З цяжкай цемры магія белага штрыха матэрыялізуе постаць героя. Глухую чарнату гоніць прэч святло — тое святло Божай хвалы, якое мы ўбачылі ў Вільні, калі пасля Імшы з катэдры выносілі труны нашых пакутнікаў. Калі б несправядлівасцю лёсу з творчай спадчыны Міколы Купавы застаўся толькі адзін гэты лінарыт (як адзіны верш Паўлюка Багрыма), то і тады імя мастака засталася б у аналах мастацкай беларускай класікі. Але мастак ніколі не пакідаў тэму Паўстання. У 1977 годзе ён стварыў лінарыт «Кастусь Каліноўскі. На пачатку». З папярэднім творам атрымаўся б выдатны графічны дыптых. Мастак некалькі разоў выстаўляў гэтыя работы разам, дадаючы да іх яшчэ кампазіцыю 1977 года, выкананую ў колеры. На мой погляд, трэба было захаваць манахромію дыптыха, якая найбольш выяўляе непаўторную прыроду мастацтва графікі. Распавядаючы пра пачатак, ста-

Пётра Сергіевіч. «Кастусь Каліноўскі і Валеры Урублеўскі аглядаюць паўстанцаў», 1959 г.

наўленне асобы рэвалюцыянера, мастак карыстаецца лапідарнымі сродкамі, ягоная графічная мова строгая па стылі. Мастаком паказана крыніца святла — лямпа са свечкай з яе геаметрычна зладжаным арэолам, сатканым з праменьняў. Рашучы паварот галавы Кастуся, энергічна сціснутая правая рука і левая, што трымае аркуш, — усё гэта перадае момант прыняцця важнага рашэння. Правадыр народа перайшоў беларускі Рубікон, і шляху назад быць не можа. Старонка «Мужыцкай праўды» набывае ў кампазіцыі лінарыта сакральны сэнс выявы кнігі і скрутку ў хрысціянскім мастацтве — сімвал Слова.

І зноў «Мужыцкая праўда» — своеасаблівы катэхізіс нашага нацыянальнага адраджэння. Выдатны майстар беларускага мастацтва плаката Уладзімір Крукоўскі ва ўмовах савецкага таталітарызму, у 1982 годзе, нагадаў грамадству пра ўгодкі рэвалюцыйнага выдання. Пла-

кат «1862. 120 гадоў „Мужыцкай праўдзе“» — адзін з шэдэўраў нашай мастацкай культуры. Тэкст звароту Каліноўскага да народа, выдадзены ў 1980-я гады на рускай мове (як здзек ці што?) выкладзены ў арыгінале — лацінкай — на чырвоным фоне, у якім адлюстроўваецца драма Паўстання, афарбаваная полымем і крывёю. Мастак узабагачае кампазіцыю сілуэтай выявай Кастуся Каліноўскага (з ягонага вядомага фотапартрэта), і твор набывае закончаную гармонію і вобразную сілу...

Настане час, і серыі плакатаў Уладзіміра Крукоўскага, лінарыты Міколы Купавы і іншыя таленавітыя творы на тэму Паўстання будуць упрыгожваць залы дзяржаўных будынкаў і навучальных устаноў, вісець у дамах грамадзянаў. Гэтыя творы стануць часткай беларускага жыцця, а ў прасторы нашых гарадоў і мястэчак скажуць сваё слова скульптары. Пакуль што больш за 60 гадоў адзіным помнікам

Кастусю Каліноўскаму ў нашай краіне застаецца бюст у Свіслачы работы Заіра Азгура (1958). Вядома, што савецкі класік ляпіў усё запар: і леніных-сталіных, і дзяржынскіх з калгаснікамі, але ёсць у ягонай творчасці некалькі работ, дзе яму ўдалося раскрыць беларускую душу. Сярод іх вядомы ў некалькіх варыянтах бюст Каліноўскага, у якім створаны рамантычны, узнёслы вобраз юнака, будучага нацыянальнага лідара Паўстання.

Асэнсаванне таго, чаму мы сталіся сведкамі і ўдзельнікамі ў Вільні, прыходзіць не адразу. Для творцаў, патрыётаў, для мільёнаў беларусаў настае новы этап нашай гісторыі.

Валеры Буйвал

¹ К. Янушкевіч, Я. Янушкевіч. Патрэты Паўстання. 1863–1865. Ракаў, 2014.

Валеры Буйвал — мастацтвазнаўца, перакладчык. Нарадзіўся ў 1955 г. Закончыў Інстытут жывапісу, скульптуры і архітэктуры імя І. Рэпіна ў Санкт-Пецярбургу (1977). Даследуе беларускае і заходнееўрапейскае мастацтва. Пераклаў на беларускую мову асобныя творы М. дэ Сервантэса, Г. Г. Маркеса, Ж. Амаду, Б. Б'ёрнсана, А. Стрындбэрга, Дж. Вэргі, К. Чапэка і інш.

Алег Пятровіч

Куды вядзе радавод?

«...тлен не спадкуе тлену»

(гл. 1 Кар 15, 50)

На першы погляд, пытанне «Куды вядзе радавод?» гучыць даволі дзіўна, бо здаецца, што больш лагічна пытацца, адкуль ідзе радавод, тым больш што існуе і грунтоўная гістарычная дысцыпліна (генеалогія), якая досыць бурна развіваецца, намагаючыся даць чалавеку адказ менавіта на пытанне «адкуль». Сёння да пошукаў гэтага адказу актыўна падключаная і генетыка з яе фантастычнымі магчымасцямі і найноўшымі тэхналогіямі. І вось, нарэшце, чалавек мае магчымасць нешта даведацца пра тых, хто жыў да яго. Але навошта? І як увогуле распараджацца гэтай інфармацыяй? Ну, вядома ж, па-рознаму:

— можна проста выкарыстаць для параўнання, каб пераканацца, што «я нечага варты», і проста цешыць сваё самалюбства;

— можна паспрабаваць палепшыць свой імідж, паказаўшы «найцудоўнейшую карціну» свайго паходжання, і гэтым самым вылучыцца сярод іншых;

— у саслоўных і каставых грамадствах свой радавод можна «матэрыялізаваць» у выглядзе пэўных прывілеяў.

Менавіта гэтак, выключна ўтылітарна і эгаістычна, можна глядзець на радаводную чалавечка, але кожны ўтылітарны праект раней ці пазней вычэрпвае сябе і далей проста забываецца як не патрэбны. Так вельмі часта адбываецца і з радаводам чалавека, аднак, калі ты забыўся пра

свае карані, дык і цябе самога ў хуткім часе таксама непазбежна забудуць.

Няўжо *забыццё* — гэта і ёсць адказ на пытанне, куды вядзе радавод? Ці ўсё ж такі нешта павінна застацца і нават дзейнічаць?

Цікавыя факты, назіранні і своеасабліваю гісторыю ў пытанні «Куды?» дае радаводная шляхетнага роду Пятровічаў (*Piotrowicz*) герба «Леліва» («*Leliwa*») Мінскага ваяводства Рэчы Паспалітай.

Наперад да зорак — дэвіз высакародных

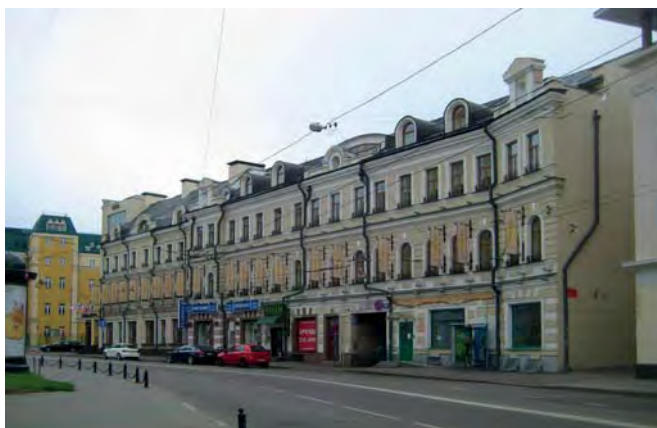
Малады ўзыходзячы месяц і шасціканцовая зорка ў залатым колеры на фоне сіняга небасхілу на гербе «Леліва» аптымальна адлюстроўваюць змест старажытнага лацінскага дэвізу: «*Tendite in astra rini!*» («Высакародныя імкнучца да зорак!»). Вось, здаецца, і ёсць годны адказ на пытанне: «Куды вядзе радавод?».

«Імкнемся да зорак!» — надта ж «сціплы» адказ. Добра мець такі выразны герб і такі гучны дэвіз! Таму герб «Леліва» быў вельмі распаўсюджаным сярод шляхты Рэчы Паспалітай. Праўда, дэвіз да герба маглі ў наступным змяняць, але ўсё ў той жа высакародна-ўзвышанай манеры. Але як рэальна атрымлівалася ў жыцці? Каб не толькі называцца, але і быць!

Даследуючы ў архіве радаводнае дрэва Пятровічаў герба «Леліва», я ўбачыў вельмі незвычайную для сучаснага разумення, амаль дэтэктывную карціну барацьбы (у літаральным сэнсе) сваіх продкаў за ўласныя правы з «бюракратычнаю машынаю» Расійскай імперыі.

Драматычныя падзеі па знішчэнні шляхты адбыліся практычна адразу пасля першага падзелу Рэчы Паспалітай і атрымалі ў гісторыі назву «разбор шляхты». Для шляхетнага роду Пятровічаў барацьба за адстойванне сваіх правоў у Расійскай імперыі была доўгаю і знясільваючай на працягу жыцця трох пакаленняў. На апошнім этапе гэтай «сагі» клопат аб адстойванні годнасці роду выпаву маладому губернскаму чыноўніку «ў спадчыну»: перададзены ў канцы жыцця яго бацькі Юзафа (Іосіфа) 1783 г. нар., старэйшага з чатырох сыноў паручніка Войскаў Польскіх, Казіміра Андрэевіча Пятровіча. Канчатковай перамогі і прывілеяў, перш за ўсё для

Алег ПЯТРОВІЧ — кандыдат тэхнічных навук, аўтар даследаванняў, вынаходак і публікацый у тэхнічных галінах: аўтамабілебудавання, гідраўлікі, энергетыкі і энергазберажэння, а таксама навучальных дапаможнікаў для студэнтаў тэхнічнага профілю. Цікавіцца гістарычнымі, культуралагічнымі і архіўнымі даследаваннямі. У часопісе «Наша вера» публікаваўся ў 1998 г. з даследаваннем «Чалавек апошніх дзён» па творчасці М. Гарэцкага.

Даходны дом 31 на Арбаце, Масква, 1887 г.
архітэктар М. Г. Пятровіч, фота Wikipedia/ NVO.

Філарэтайўская жаночая епархіяльная вучэльня, Малы Харытонаўскі
завулак, 5, Масква, архітэктары А. О. Віе'ен, 1861–1865 гг.,
і М. Г. Пятровіч, 1878 г., фота Андрэя Агафонава.

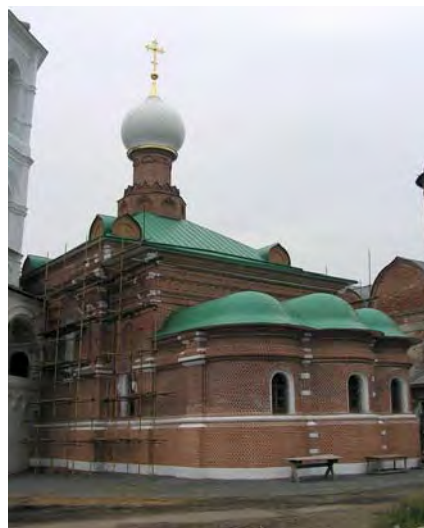
сябе, удалося дамагчыся толькі прадстаўніку сям'і, які паступіў на чыноўніцкую службу ў Імперыі і таму ведаў «повадкі противника» знутры. У выніку род быў зацверджаны як шляхетны (дваранскі) чыноўнікамі Сенату ў Санкт-Пецярбургу 29 лістапада 1856 года (па старым стылі), але з выняткам часткі яго прадстаўнікоў. У «вынятых» апынуліся найбліжэйшыя родныя чыноўніка-пераможцы — двое з трох яго родных дзядзькоў з іх сям'ямі: Тадэвуш Казіміравіч (1785 г. нар.) з сынамі Адамам (1814 г. нар.) і Казімірам (1821 г. нар.) і Міхаіл Казіміравіч (1799 г. нар.) з сынамі Юзафам (1825 г. нар.) і Бэрнардам (1833 г. нар.). У рускамоўнай версіі за прадстаўнікамі прозвішча *Piotrowicz* з трох варыянтаў перакладу (Пётровіч, Пиотровіч, Петровіч) канчаткова замацаваліся два апошнія. Але перамога, якой змог дамагчыся чыноўнік з Пятровічаў, адразу дала добрыя вынікі ў яго кар'еры.

«Вынятыя» сваякі з роду Пятровічаў захоўвалі сваё членства ў дваранскім дэпутацкім сходзе Мінскай губерні і магчымасць дамагацца далучэння да шляхетнага роду, але толькі пры абавязковай і найважнейшай умове — станоўчым заключэнні ад паліцыі аб іх палітычнай надзейнасці. Такі «статус-кво» пратрымаўся аж да антыка-

ланіяльнага паўстання 1863–1864 гадоў на землях Рэчы Паспалітай. Пасля «паспяховага» задушэння «Высочайшым повелением» ад 23 верасня 1864 года асобы былой польскай шляхты былі пераведзеныя «в подушный оклад» — канчаткова пазбаўленыя прывілеяў і статуса шляхты.

Як бачым, расійскі імператар зусім «не абыходзіў увагаю» шляхту былой Рэчы Паспалітай: толькі ў асноўным спісе «Высочайшого повеления» разам з сям'ямі двух родных дзядзькоў чыноўніка-пераможцы з Пятровічаў лічацца прадстаўнікі 1866-ці шляхетных родаў, пераважна з Мінскай губерні.

Але вось настаў 1917 год. Скончылася эпоха самадзяржаўя

Царква Сергія Раданежскага,
Нікола-Пяшнашскі манастыр, мяст. Лугавы,
Падмаскоўе, архітэктар М. Г. Пятровіч,
1886–1890 г.,
фота Юрыя Воранава.

і саслоўнасці Імперыі. Усе былыя прывілеі шляхты сышлі ў нябыт, і памяць пра перамогу, здабытую ў барацьбе за правы роду адным з Пятровічаў, знікла, як і ён сам. Ніхто з нашчадкаў самога пераможцы і прадстаўнікоў шматлікага роду Пятровічаў не цікавіўся гэтай гісторыяй аж да сённяшніх дзён, і фармуляры да архіўных дакументаў роду заставаліся пустымі. Міжволі згадваюцца трагічныя словы, сказаныя 10 сакавіка 1864 года чалавекам на эшафоце, перад пакараннем, якое было наладжана для застрашэння непакорнага Краю. Гэтыя апошнія словы ў імгненне перавярнулі ўсё, стаўшы судом і прысудам для саміх карнікаў. Словы былі простыя, звернутыя да народу. У адказ на прысуд «... дворянина Калиновского приговорить...» 26-гадовы Вікенцій-Канстанцін Каліноўскі сказаў: «У нас няма дваранаў, у нас усе роўныя». Летуценнік — магчыма, скажачтосьці. Вось і заплаціў жыццём за нязбыўнае! Няма роўнасці на зямлі! Але «Яська-гаспадар з-пад Вільні» не быў летуценнікам: ён меў на ўвазе роўнасць магчымасцяў кожнага чалавека, пра якую гаворыцца ў евангельскай прыпавесці аб талентах (Мц 14, 30), і ўменне распарадзіцца імі. Хто як распарадзіўся, той тое і атрымаў. Але што ж у выніку пакінула пасля сябе былая шлях-

Стараверская царква Пакрова Найсвятой Багародзіцы ў Забор'і, г. Серпухаў, выгляд з захаду, архітэктар М.Г. Пятровіч, 1908–1910 гг., фота Юрыя Воранава.

та Рэчы Паспалітай? Няўжо, як у песні, «от героев былых времён не осталось порой имён»? Няўжо не захавалася ніякай жывой памяці, а толькі пыльныя справы ў архівах?

Высветлілася, што не! Дзіўным чынам са, здавалася б, нябыту самі сабою пачалі выяўляцца імёны з роду Пятровічаў. Напрыклад, імёны з падзеяў паўстання 1863–1864 гадоў. Прычым не сярод тых, хто «перамог», як падавалася многім сучаснікам гэтых падзеяў, а сярод «разгромленых» паўстанцаў. Менавіта сярод іх апынуўся родны дзядзька чыноўніка-пераможцы, які адстойваў прывілеі Пятровічаў, — адзін з трох зацверджаных у дваранстве: Марцін Казіміравіч Пятровіч.

Стары шляхціц ва ўзросце 68-мі гадоў быў кінуты ў мінскі астрожны замак за «укрывательство бунтовщиков и снабжение оных продовольствием».

Што ж гэта за сіла такая, што дастае са, здавалася б, небыцця імёны гэтых «прайграўшых»? Ды і, пэўна ж, не такімі ўжо і бясстрашнымі яны былі, аднак дастаткова было, як высветлілася, быць проста непадкупнымі і вернымі сынамі сваёй зямлі...

А як жа зусім забытая перамо-

га чыноўніка з роду Пятровічаў? Гэта ж менавіта ён адваяваў правы роду ў няроўнай барацьбе з махінаю бюракратычнай Імперыі! Што ж пакінуў пасля сябе калежскі асэсар Густаў-Бэрнард-Ігнацій-Юзаф Пятровіч? Справа ў тым, што ён быў архітэктарам і пакінуў пасля сябе трох сыноў — Мечыслава, Уладзіслава і Альгерда — таксама архітэктараў, якія стваралі прастору Масквы і Падмаскоўя ў канцы XIX–пачатку XX стагоддзя: больш за сотню дамоў ад Арбата да іншых вуліцаў і завулкаў старой Масквы пабудавана паводле праектаў архітэктараў Пятровічаў, і яны, гэтыя дамы, сталі знакавымі, памятнымі не толькі для сталіцы, але і для ўсёй Расіі. Напрыклад, у адным з іх, на Паварской, 26, у шасціпавярховым даходным доме Баксакава, створаным у 1914 г. архітэктарам Альгердам Пятровічам, вялікі рускі пісь-

меннік Іван Бунін напісаў свае «Окаянные дни»...

Католікі архітэктары Пятровічы ўзвялі і нямала праваслаўных храмаў у Маскве і Падмаскоўі — усе іх архітэктурныя задумы, гарманічныя, нестандартныя, удала фармавалі прасторувае аблічча Масквы і Падмаскоўя. Напрыклад, стараабрадачая царква Пакрова Багародзіцы ў Забор'і (г. Серпухаў), створаная Мечыславам Пятровічам у 1908–1910 гады. Відавочна, што сцвярджэнне ў дваранстве, якога гэтак упарта дамагаўся чыноўнік Густаў-Бэрнард-Ігнацій-Юзаф, дало пэўныя сацыяльныя перавагі і магчымасці Густаву і яго сям'і, але яшчэ больш відавочна, што рэзалюцыі сталічных чыноўнікоў і нават самога «помазанніка» імператара не вызначалі талентаў чалавека і якасцяў яго асобы. Сапраўды: «тлен не спадкуе тлену» (гл. 1 Кар 15, 50). Не саслоўныя прывілеі, а вернасць веры і дэвізу свайго роду — вось тое галоўнае, што здолеў перадаць Густаў-Бэрнард-Ігнацій-Юзаф Пятровіч сваім дзецям. Вернасць высакароднаму пакліканню імкнуцца да зорак дапамагла архітэктарам з роду Пятровічаў раскрыць і прымножыць свае таленты — дары Божыя. «Добра, слуга добры і верны, у малым ты быў верны, над многім цябе пастаўлю. Увайдзі ў радасць гаспадара твайго» (Мц 25, 21) — гэтак гаворыць Пан Бог таму, хто не закопвае і не разменьвае сваіх талентаў.

Пераклад з рускай мовы
Лідзіі Уладзіміравай.

Літаратура

1. Википедия. [https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9B%D0%B5%D0%BB%D0%B8%D0%B2%D0%B0_\(%D0%B3%D0%B5%D1%80%D0%B1\)](https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9B%D0%B5%D0%BB%D0%B8%D0%B2%D0%B0_(%D0%B3%D0%B5%D1%80%D0%B1))
2. Анищенко Е. К. В котях двухглавого орла. Беларусь во времена Екатерины II (1772–1796). 2-е изд., доп. 2016 г.
3. НИАБ, фонд 333, опись 9, дело 1177 «О лицах бывшей польской шляхты, подлежащей на основании Высочайшего повеления 23 сентября 1864 года записи в подушный оклад».
4. Апошнія слова Каліноўскага. Радзіё Свабода. 08.03.2005. <https://www.svaboda.org/a/793204.html>.
5. Матвейчик Д. Ч. Удзельнікі паўстання 1863–1864 гадоў. Біяграфічны слоўнік. — Мінск, 2016. — 715 с.
6. Школьник Ю. К., Москва. Столица России. Путеводитель., ЭКСМО. — Москва, 2010 г.
7. Узнай Москву. О. Г. Пиотрович: <https://um.mos.ru/personalities/piotrovich/>
8. Старообрядческая церковь Покрова в подмосковном Серпухове: <https://otpusk-zdorovo.ru/serpuhov-tserkov-pokrova-presvyatoy-bogoroditsy-staroobryadcheskaya/>
9. Старообрядческая церковь Покрова Пресвятой Богородицы в Заборье, г. Серпухов. Фотогалерея: <http://sobory.ru/article/?object=09708>

Андрэй Шпунт

Гвардыі палкоўнік Юлій Ялец — кавалер ордэна св. Сільвестра

*Гвардыі ротмістр Юлій Ялец.
Фота з кнігі: Янчевецкий Д. Г. Русские штурмуют Пекин, 1900.
Аўтар фота невядомы.*

Ён не быў рупліўцам на ніве Касцёла, а Бацькаўшчынай для яго была паўночна-заходняя ўс-краіна Расійскай імперыі. І што за цікавасць у беларускага каталіцкага часопіса да гэтага апантанага прыхільніка асаблівай місіі Расіі? Ёсць адна акалічнасць: гвардыі ротмістр Юлій Ялец удзельнічаў у паходзе рускіх войскаў у Кітай у 1900 г. падчас паўстання іхэту-

аняў (ці баксэраў).

Падзеі, калі сцісла, зводзіліся да наступнага: ізаляваная ад усяго Свету Імперыя Цын у 2-й пал. XIX ст. пад ціскам знешніх абставінаў пачала паступова станавіцца на шлях мадэрнізацыі на тле наступу сусветных дзяржаваў, якія былі не супраць мець сваю карысць ад пранікнення на неабсяжныя рынкі.

Чаканы прагрэс, ці то тэлеграф, ці то чыгунка, цягнулі за сабой разбурэнне традыцыйнага жыццёвага і эканамічнага ладу (што ў той жа Японіі, якая паспяхова ішла па гэтым шляху, выклікала паўстанне Сайго Такаморы). Незадаволенасць вылівалася ў стварэнне сеткі таямнічых арганізацый, мэтай якіх была барацьба супраць мадэрнізацыі і

Андрэй ШПУНТ — гісторык, архівіст. Нарадзіўся ў 1969 годзе. Скончыў БДУ (1997). У 1989–1994 гг. — супрацоўнік Нацыянальнага мастацкага музея Беларусі (адзел старажытнабеларускага мастацтва). У 1996–1998 гг. — супрацоўнік Нацыянальнага гістарычнага архіва Беларусі (генеалагічныя даследаванні), у 1998–2000 гг. — вядучы спецыяліст Дзяржамаархіва (геральдыка і генеалогія), аўтар зацверджаных праектаў гербаў Маладзечна, Заслаўя, Крупак, Акцябрскага (Рудабелка), Белаазёрска, Івянца. Аўтар шэрагу навуковых і папулярных публікацый.

Іхэтуані. Фота 1900 г. From Tōgō Shrine and Tōgō Association.

вяртанне да традыцыйнага ладу шляхам знішчэння іншаземных новаўвядзенняў і іх носьбітаў. Асаблівую нянавісць выклікалі хрысціяне як увасабленне ўсяго чужога. Члены гэтых таварыстваў, у якіх фігуравала назва «кулак» — «Кулак справядлівасці і гармоніі» (И-хэ-цюань), «Таварыства вялікага кулака» (Да-цюань-хуй) і г.д., атрымалі назву «іхэтуані», ці еўрапеізаванае «баксёры». Баксёрамі яны былі не толькі па назве, але сапраўднымі майстрамі адзінаборстваў, паслядоўнікамі шматлікіх школаў, дзе практыка рукапашнага бою была густа перамешаная з містычнымі вераваннямі. У сваёй барацьбе іхэтуані дэманстравалі фанатычную ўпэўненасць у тым, што іншаземным кулям і снарадам паспяхова супрацьпаставяць уласныя целы, падмацаваныя халоднай зброяй.

Глыбокай восенню 1899 г. паўночны ўсход Кітая афарбаваўся ў крываваы колеры. Іхэтуані знішчалі на сваім шляху ўсё, што сведчыла аб іншаземнай прысутнасці, — чыгункі, вакзалы, станцыі, майстэрні, тэлеграфныя ступы, масты і г.д. Адбываліся масавыя забойствы еўрапейцаў, амерыканцаў і японцаў. У чэрвені 1900 г. у Пекіне іхэтуані забілі японскага дыпламата і германскага пасла, палілі будынкі іншаземных місій і хрысціянскія храмы, грамілі крамы і фірмы, пасля чаго ўзялі ў аблогу пасольскі квартал. Урад імператрыцы Цы Сі лавіраваў паміж раз'юшаным натоўпам і ўсім Светам. Сярод шматлікіх жудасных сведчанняў дастаткова прывесці толькі адно — рускага дыпламата Барыса Еўраінава пра пагром каталіцкай парафіі Нань-Тан ля Усходняй брамы Пекіна: «Цэлыя чаны былі поўныя крыві,

паўсюль валяліся знявечаныя трупы старых, жанчын і дзяцей; большасць з іх памерла пасля страшэнных пакутаў, мяркуючы па застылых у жудасных курчах трупах. Былі маленькія дзеці з ускрытымі вантробамі, з выкалатымі вачыма, з раздробленымі чэрапамі... У адным куце было знойдзена вогнішча з 40 дзяўчынамі, відаць, спаленымі жывымі». У сваім першабытным невуцтве іхэтуані часта расчлянялі трупы хрысціянаў, паколькі былі ўпэўненыя, што іх ахвяры валодалі здольнасцю ўваскрасаць на трэці дзень.

Вядучыя дзяржавы Свету адрэагавалі імгненна і накіравалі ў Кітай вайсковыя кантынгенты. Можна разважаць аб тым, што не выратаванне хрысціянаў было на першым месцы, а абарона эканамічных інтарэсаў, але калі працягнуць паралель у нашы дні на Блізкі Усход, то пра абарону хрысціянаў увогуле не чуно.

Хаця кулак іхэтуаняў быў бяссільны супраць агняпальнай зброі, іх лютасць не ведала межжаў. У дадатак да паўстанцаў далучылася частка кітайскай арміі, узброеная па еўрапейскім узору. Палонных не бралі з абодвух бакоў.

Напрыканцы верасня 1900 г. гвардыі ротмістр Ялец на чале двух стралковых ротаў і ўзводу казакаў — жменькі людзей адчайнай храбрасці — паглыбіўся ў правінцыю Чжылі. Ён вызваліў горад Юнпінфу, дзе пакінуў роту стралкоў і 10 казакаў. 14 кастрычніка ў атрадзе Яльца заставалася 100 чалавек, калі ён быў накіраваны ўзяць горад Цзінчжоўфу і вызваліць за 40 вёрстаў ад яго абложаную іхэтуанямі і атрадамі кітайскай рэгулярнай арміі каталіцкую місію ў Суншуціцзы, дзе зачыніліся больш за тры

тысячы кітайцаў-хрысціянаў, 23 місіянеры, сярод якіх былі манахі з Францыі, Бельгіі і Галандыі, і нарэшце, біскуп Усходняй Манголіі Абэльс. Атрад прабіўся ў кляштар, адкуль зрабіў вылазку, і, калі пачаў адыходзіць да кляштара, у тыле і на флангах з'явілася да 6 тыс. непрыяцеля. У Санкт-пецярбургскім часопісе «Разведчик» за 1902 г. аўтар Б.Ушакоў паведамляў, што кітайскія хрысціяне, якія былі пры атрадзе ў якасці санітараў, кінулі цяжкапараненага падпаручніка Буніна і ўцякалі да кляштара. Пры Буніну заставаліся харунжы Шыльнікаў і двойчы паранены гвардыі ротмістр Ялец. На кліч апошніх падляцелі казакі і дапамаглі пасадзіць Буніна ў сядло. Вораг знаходзіўся ўжо за 20 крокаў і вёў шчыльны агонь. Ялец, які трымаў Буніна за каўнер, атрымаў тады трэцяе раненне (кантузію ў правае плячо).

На працягу шасці дзён атрад Яльца бараніў кляштар да падыходу дапамогі генерал-лейтэнанта Цярпіцкага, што каштавала жыццяў 1/3 атраду, прычым забітыя ці параненыя былі ўсе афіцэры.

Горыч стратаў змякчалася пачуццём выкананага доўгу і тысячаў выратаваных жыццяў, што адзначыў папа Леў XIII, узнагародзіўшы камандзіра гераічнага атраду ордэнам св. Сільвестра.

Кароткая біяграфічная даведка

Юлій (Юліян) Люцыянавіч (Лук'янавіч) Ялец, гвардыі палкоўнік, ваенны гісторык, ваенны карэспандэнт, пісьменнік, паэт.

Нарадзіўся 24 чэрвеня (6 ліпеня) 1862 г. З дваранаў Гардзенскай губерні герба «Леліва змененая».

Ордэн св. Сільвестра.

1880 г. — скончыў 2-ю Санкт-Пецярбургскую ваенную гімназію.

1882 г. — скончыў Мікалаеўскае кавалерыйскае вучылішча.

1888 г. — скончыў Мікалаеўскую акадэмію Генеральнага штаба.

Службу праходзіў у лейб-гвардыі Гродзенскім гусарскім палку, яго першы гістарыёграф — аўтар кнігі «История лейб-гвардии Гродненского гусарского полка 1824–1896» ў 2 тамах (Спб., 1890–1897).

З 1899 г. у адстаўцы ў званні гвардыі ротмістра.

У снежні 1899 г. выехаў у Трансвааль, дзе да ліпеня наступнага года змагаўся добраахвот-

нікам на баку бураў у англа-бурскай вайне (1899–1902).

Пасля вяртання з Афрыкі ў 1900 г. прызваны ў войска і прызначаны штаб-афіцэрам для даручэнняў пры камандуючым войскамі Квантунскай вобласці (паўднёвая Манчжурія).

У лютым 1901 г. выключаны са службы і з запasu за вострасатырычныя вершы ў адрас некаторых расійскіх генералаў — удзельнікаў Кітайскага паходу.

У 1903 г. адноўлены ў правах і залічаны ў запас гвардзейскай кавалерыі.

Добраахвотнік падчас руска-японскай вайны (1904–1905) у якасці ваеннага карэспандэнта газеты «Новое время». Удзельнік абароны Порт-Артура. У дзеючай арміі ў Манчжуріі.

З 1908 г. у адстаўцы ў званні гвардыі палкоўніка.

Падчас Першай сусветнай вайны — ваенны цэнзар, а потым — загадчык бюро па апытанні інвалідаў і збегшых з палону рускіх салдат і афіцэраў.

Пасля кастрычніка 1917 г. эмігрыраваў. У 1920-я гг. пражываў у Сафіі і Парыжы.

Памёр 20 траўня 1932 г. у Дылбеку (каля Брусэля), Бельгія.

Узнагароджаны залатой зброяй з надпісам «За храбрость» (за справу пры Суншуціцзы) і сярэбраным медалём «За спасение погибавших», а таксама шматлікімі ордэнамі еўрапейскіх краінаў за мужнасць і адвагу пры выратаванні хрысціянаў у Кітаі падчас баксёрскага паўстання.

ЛІТАРАТУРА

1. Белая гвардыя Белой Руси. — Москва, 2017. — С. 442–452.
2. Елец Юлий Лукьянович [Электронны рэсурс]. Рэжым доступу: <https://ru.wikipedia.org/wiki/>. Час доступу: 04.04.2018.
3. Ихэтуаньское восстание [Электронны рэсурс]. Рэжым доступу: <https://ru.wikipedia.org/wiki/>. Час доступу: 07.04.2018.
4. Ушаков Б. Спасение тяжелораненого подпоручика Бунина//Разведчик, 1902. — № 625 (приложение). — С. 98.
5. Янчевецкий Д. У стен недвижного Китая. — Спб.: Порт-Артур, 1994. — С. 606–607.
6. Uruski S. Jelech h. Leliwa i Chorągwie Kmitów//Rodzina. Herbarz szlachteny polskiej. T. VI. — Warszawa, 1909. — S. 48–50.

Антоні Мілер

Кароткі нарыс пра заняпад касцёльнай музыкі ў заходніх губернях імперыі ў XIX стагоддзі

У пачатку XIX ст. у заходніх губернях імперыі, як і ў іншых краінах Еўропы, назіраўся заняпад касцёльнай музыкі. Дзякуючы студэнтам, а таксама дзейнасці шматлікіх школ, кляштару і таварыстваў узмацняўся інтэлектуальны рух і наладжваліся стасункі ў сталіцах і правінцыі. Цікавіліся не толькі навукай, але і мастацтвам, падтрымлівалі артыстаў, захапляліся іх творчасцю. Класіцызм, што паступова аслабляў свой уплыў у Еўропе, у заходніх губернях імперыі меў яшчэ шмат паслядоўнікаў культу класічнай прыгажосці¹. Л. Бетховен, Ё. Гайдн, В. Моцарт былі ў асаблівай пашане. Музыканты ахвотна перапісвалі, а затым выконвалі іх сачыненні на канцэртных пляцоўках і ў салонах. Менавіта такім чынам меламамы, найперш у Вільні, а пасля і ў другіх вялікіх літоўскіх гарадах, пазнаёміліся са спадчынай заходнееўрапейскіх кампазітараў.

У Вільні, якая была галоўным асяродкам асветы, асабліва апыкалі і абаранялі музычнае мастацтва, і ўсе без выключэння музычныя пачынанні ўсяляк віталіся і падтрымліваліся.

Каб уявіць тагачасны стан касцёльнай музыкі ў губернях, неабходна ахарактарызаваць яго ў катэдрах, кляштарх і ў іншых касцёлах Вільні.

Богаслужбовая музыка віленскай катэдры пачатку стагоддзя ў выкананні яшчэ не згубіла сваёй «святасці», нягледзячы на тое, што музыканты ўжо разарвалі традыцыі эпохі класічных касцёльных майстроў², прапаган-

дуючы выключна творы свецкіх класікаў³. Як толькі музычны калектыў пад кіраўніцтвам тале-навітых сеньёраў камплектаваўся дастатковай колькасцю музыкантаў, тады аркестр з хорам складаў строга ўпарадкаванае гарманічнае цэлае і, адпаведна, абраныя імі сачыненні гучалі няблага.

Грунтоўную адукацыю музыканты атрымлівалі ў здаўна закладзенай пры катэдрах школе, дзе асабліва сачылі за музыкальнасцю спевакоў, абавязкам якіх было авалоданне іграй на абраным інструменце. Згодна з устаноўленай традыцыяй, кожны аркестрант і харыст, каб удзельнічаць у публічным выкананні, спачатку мусіў стажыравацца ў арганіста, сеньёра альбо яго памочніка.

Кіраваў музыкантамі віленскай архікатэдры камітэт, які ўзначальваў сеньёр (капельмайстар музычнай капэлы), што падпарадкоўваўся старшыні, абранаму з прэлатаў знаяй святыні. Акрамя таго, у склад камітэта таксама ўваходзілі і некалькі заслужаных музыкантаў. Галоўнай задачай сеньёра, у адпаведнасці з 19-м параграфам правілаў так званага Кодэкса катэдральных музыкантаў⁴ і «згодна з даўнімі распараджэннямі і звычаямі», з'яўлялася «выпрацоўка крытэрыяў для адбору моладзі з прыгожымі галасамі для вакалу і харала, ахвотных і здольных да музыкі».

Вялікі тагачасны рэпертуар катэдральнай капэлы складаўся са 159-ці бясконных шэдэўраў В. Моцарта, Ё. Гайдна, Л. Бетхове-

на і інш.⁵ Гэта былі некаасцёльныя творы, але тым не менш яны выконваліся *in bona fide*⁶ з годнымі Божаму дому прыгажосцю і паважнасцю. Музыканты не задумваліся аб ступені іх рэлігійнасці, паколькі і свецкая, і царкоўная музыка ў цэлым знаходзілася пад уздзеяннем заходнееўрапейскага музычнага мастацтва⁷. Духоўнай музыкай займаліся свецкія капельмайстры, малазнаёмыя як з кананічнымі прадпісаннямі, так і з духам харала, што хутка прыйшоў у заняпад. Менавіта з яго заняджаннем звязваецца хуткае набліжэнне глыбокага крызісу сакральнай музыкі. Яны рэгулярна ігралі сачыненні не толькі свецкіх класікаў мінулага, але і сучасных кампазітараў, якія не аберагалі ў іх літургічнага духу. Несумненна, выканаўцы выкарыстоўвалі б тварэнні старадаўніх касцёльных майстроў, калі б маглі прадбачыць укараненне на хорах неглыбокіх і банальных кампазіцый, неадпаведных галоўным богаслужбовым патрабаванням.

У 1823 г. віленскі кансістар, заўважыўшы павярхоўнае стаўленне да некаторых палажэнняў Кодэкса, пажадаў разабрацца, па якой прычыне так сталася, і палічыў неабходным нагадаць правілы музыкантам. Дзеля гэтага ён параіў ксяндзу каноніку віленскай архікатэдры Яну Цывінскаму⁸ сфарміраваць адпаведна «старажытным звычаям камітэт, абавязаны назіраць за захаванасцю інструментаў і нотаў, а таксама сачыць за годным выкананнем»⁹.

18 снежня адбылося пася-джэнне пад кіраўніцтвам кс. Яна Цывінскага, які, узяўшы слова, указаў на прычыны фарміравання камітэта, адзначыўшы, што ён скліканы «дзеля добра самой музыкі і яе большай святасці, агульнага карыстання і прыемнасці, удасканалення музычнага таленту і належнага выканання» (ст. 1, пратакол камітэта ад 1823 г.). Пасля кароткай прамовы старшыня абраў членаў камітэта, спыніўшыся на паважаных і заслужаных музыкантах, у дзяцінстве прынятых у супольнасць катэдральных музыкантаў. Вось іх імёны: Адам Янушкевіч, Фердынанд Статкоўскі, Юзаф Банькоўскі, Пётр Ярашэвіч і Мацей Максімовіч¹⁰. Апошнія з іх, будучы адоранымі арганістамі і знаўцамі грыгарыянскага харала, давалі ўрок ігры на гэтым інструменце і навучалі спевам старажытных мелодый.

Сябры камітэта паставілі перад кожнай сесіяй нагадваць палажэнні Кодэкса маладым выхаванцам, «натхнёным музычным мастацтвам, ахвотным і акуратным у выкананні важнай функцыі ў святynie Пана, для таго, каб ведалі і памяталі, што ўтрыманне каталіцкай музыкі ў святым стане залежыць ад таленавітых музыкантаў, з міласцю і гонарам прынятых у катэдральнае кола» (Уступ да Кодэкса).

Валенцій Ваньковіч. «Спевакі віленскай катэдры» (1835).

Касцёльны натарыус па жаданні новага складу камітэта ўключыў тэкст Кодэкса ў пратакол пасяджэння.

Кодэкс мае 26 параграфў, прысвечаных пытанням аплаты,

карыстання капіталамі, здаўна прызначанымі для катэдральнага аркестра, а таксама абавязковым для музыкантаў правілам, напрыклад, прыстойным паводзінам ці старанным выкананнем у

¹ Гаворка ідзе пра эстэтычныя арыенцыры эпохі класіцызму, у аснове якіх, у тым ліку, запазычаныя з антычнага мастацтва і падпарадкаваныя абавязковым патрабаванням ідэі раўнавагі прыгажосці і ісціны, лагічнасці і яснасці намеру, стройнасці і завершанасці кампазіцыі, дакладнага размежавання жанраў.

² Маецца на ўвазе творчасць рымскай кампазітарскай школы і, перадусім, яе галоўнага прадстаўніка — Дж. Палестрыны, прыхільнікам якога і быў А. Мілер.

³ Хутчэй за ўсё, А. Мілер меў на ўвазе не толькі сачыненні венскіх класікаў, да ліку якіх адносяцца Ё. Гайдн, В. Моцарт, Л. Бетховен, але і ўсю тагачасную рэлігійную літаратуру, прызначаную таксама і для канцэртных пляцовак, прадцывараную незлічонай колькасцю.

⁴ Арыгінальная назва дакумента — «Правілы для музыкантаў катэдральнага касцёла», аўтарства якога, здаецца, належыць Я. Цывінскаму.

⁵ Думаецца, дадзеныя А. Мілера грунтуюцца на інфармацыі «Дакументаў музычнага фонда 23 красавіка 1823 года», дзе ў агульным рэпертуарным спісе катэдральных музыкантаў зафіксавана роўна 159 кампазіцый (1, s. 8).

⁶ Добрасумленна.

⁷ У дадзеным выпадку публіцыст кажа пра моцнае ўздзеянне свецкага прафесійнага музычнага мастацтва на тагачасную рэлігійную музыку, узоры якой, з'яўляючыся аўтарскімі творами, па сутнасці мала чым адрозніваліся. Неабходна заўважыць, што падчас напісання гістарычнага нарыса (90-я гады XIX стагоддзя) сакральная музычная думка знаходзілася ў стадыі актыўнага фарміравання. Крытэрыі ж літургічнасці музычнага сачынення яшчэ толькі выпрацоўваліся і, урэшце адкрышталізаваўшыся, былі выкладзеныя папам Піем X у энцыкліцы «*Inter pastorales officii*» (1903).

⁸ Святарскі шлях біскупа Яна Цывінскага (1772–1846) быў нялёгкім і складаным. Стаўшы ў 1795 г. ксяндзом (да гэтага ўваходзіў у супольнасць братоў місіянераў), атрымаўшы ступень доктара тэалогіі і права ў Полацкай езуіцкай акадэміі, ён 22 гады з'яўляўся прафесарам філасофіі, спеваў і абрадаў у Віленскай дыяцэзіяльнай семінарыі, 8 з якіх выконваў абавязкі яе інспектара. Я. Цывінскі ўдзельнічаў у вызначальных падзеях у гісторыі Касцёла на нашых землях, напрыклад, перанясенні з Вільні ў Пецярбург Духоўнай рымска-каталіцкай акадэміі і змены статуса Віленскай дыяцэзіяльнай семінарыі. Addana і нястомна працуючы на душпастырскай ніве, у памяці вернікаў ён застаўся ўважлівым і добрым айцом для свайі паствы, поўным хрысціянскай шчырасці, адкрытасці і прастаты (2, s. 68–69).

⁹ У дадзеным кантэксце не зусім зразумела, што А. Мілер меў на ўвазе. Згодна са зместам Кодэкса, гаворка можа ісці і пра «годнае выкананне» твора з музычнага пункту гледжання, і прыстойныя паводзіны музыкантаў падчас гучання сачынення, і пра «годнае выкананне» «Правілаў для музыкантаў катэдральнага касцёла», паколькі яны прадугледжвалі, напрыклад, як павелічэнне колькасці рэпетыцый, так і грашовыя спаганні.

¹⁰ На жаль, не ўдалося знайсці дадатковых біяграфічных дадзеных пра А. Янушкевіча, Ю. Банькоўскага, П. Ярашэвіча і М. Максімовіча, якія б пралівалі святло на іх жыццёвы і творчы шлях.

Варта адзначыць, што спіс сяброў камітэта ў 1823 г. будзе няпоўным без імёнаў Тадэвуша Наймалоўскага, Вінцэнта Бароўскага і Міхала Вайцюшкевіча, якія поруч з пералічанымі музыкантамі ўплывалі на развіццё богаслужбовай музыкі віленскага катэдральнага касцёла св. Станіслава і св. Уладзіслава (1, s. 1).

касцёле музыкі і інш.

У той момант як у аснову 4, 14, 19, 20 параграфу былі пакладзены аўтарытэтных даўнія традыцыі, у Кодэксе змяшчаліся і параграфы, заснаваныя на вельмі спрэчных новых правілах, якія супярэчылі старажытным звычаям. Асабліва рэзка з іх гучаць параграфы 22 і 24, з аднаго боку скіраваныя на захаванне святасці богаслужбовай музыкі, а з другога — на яе занябанне.

Вось некалькі пунктаў старога Кодэкса, правілы якога не выклікаюць сумненняў.

«Каб падчас набажэнства музыка добра і з густам выконвалася, сеньёр павінен праводзіць рэпетыцыі, пакуль творы не прагучаць як след і не абудзяць у слухачоў створанага мастацтвам захвалення...» (21 параграф Кодэкса).

«Сябрам камітэта неабходна распрацоўваць метады для лепшага ўпарадкавання і ўтрымання музыкі, паколькі музычнаму таленту і выканальніцкаму майстэрству музыкантаў трэба пастаянна развівацца і ўдасканальвацца» (2 параграф Кодэкса).

«Сябры камітэта, згодна з даўнімі правіламі, мусяць старанна захоўваць музычныя інструменты і фінансавыя паперы, а таксама штоквартальна звяраць інвентары інструментаў і ноты новых сачыненняў» (4 параграф Кодэкса).

«Музыканты абавязаны перад і падчас набажэнства знаходзіцца на касцёльных хорах, весці сябе прыстойна: з належнай павагай да святыні і вернікаў» (18 параграф Кодэкса). «Хто без сур'ёзнай прычыны прапусціць св. Імшу ці Нешпары, будзе аштрафаваны на 15 гр. ці 10 гр. адпаведна» (дадатак да Кодэкса).

Азнаёміцца з палажэннямі Кодэкса неабходна ўсім без ключэння ўдзельнікам літургічных хароў, паколькі яны з'яўляюцца праваднікамі пабожных думак і пачуццяў вернікаў. У праграму выхавання музыкан-

таў варта абавязкова ўводзіць заняткі па харалу і касцёльнай поліфаніі. Прыярытэтнымі ж для паглыбленага вывучэння і, урэшце, выканання мы прызнаем толькі касцёльныя сачыненні, бо засваенне свецкіх кампазіцый не выпрацуе ў музыкантаў любові ды павагі да ўзнёслых грыгарыянскіх мелодый.

Слабым бокам палажэнняў Кодэкса нам падаецца факусіроўка ўвагі выключна на пытаннях выканання рэпертуару, не зважаючы на іншыя не менш важныя яго аспекты. Замест таго каб рэкамендаваць грунтоўна вывучаць старажытныя грыгарыянскія мелодыі (пра харал ёсць кароткая ўзгадка ў 19-м параграфу Кодэкса), патрабавалася, нават нягледзячы на паўсюднае занябанне, усяго добра іх праспяваць адпаведна эстэтыцы свецкай музыкі¹¹. Такое змяшчэнне акцэнтаў тлумачыць імклівае ўзнікненне ў богаслужэннях кампазіцый некаасцёльнага стылю. Згодна з пастанаўленнямі 22-га параграфа, усё гэта не толькі дазвалялася, а нават падтрымлівалася, але не абавязвалася. Прывяду яго тэкст даслоўна: «Сябры камітэта павінны распрацоўваць метады для ўдасканалення музыкі і майстэрства музыкантаў такім чынам, каб, складаючы з музыкай адно цела, яны яшчэ больш дамагаліся распаўсюдзіць сваё мастацтва ў катэдры і ў другіх храмах, а таксама ў публічных месцах (!), напрыклад, у тэатрах, канцэртах і на балях»¹².

Удасканаленне касцёльнымі музыкантамі свайго майстэрства ў межах свецкіх канцэртаў, а тым больш у тэатры і на балях, у цэлым дрэнна паўплывала на сакральную музыку не толькі пры катэдрах, але і ў іншых каталіцкіх храмах. Музіцыраванне на эстрадзе і ў салоне паступова прывяло да трактоўкі выканання музычна-літургічных абавязкаў як дэманстрацыі прафесійных магчымасцяў музыкантаў. Колішняя практыка агучвання

кампазіцый з вялікімі сольнымі эпізодамі, што звычайна спяваліся, зразумела, неабязвыплатна, запрошанымі прафесіяналамі, сёння дзякуючы музыкантам-аматарам прывяла да асабліва распаўсюджанага ў 50-я гады XIX стагоддзя звычайу невыкарыстання падчас богаслужэнняў рухомах частак святой Імшы¹³.

Як відаць, практыка выканання некаасцёльных сачыненняў паўпрафесіяналамі садзейнічала не толькі занябанню, але ў асобных выпадках забыццю літургічных традыцый, выклікаючы складаныя для выкаранення сур'ёзныя злоўжыванні.

* * *

Пасяджэнні камітэта праводзіліся рэдка¹⁴. Напрыклад, вядома, што адно з іх прайшло 12 жніўня 1826 года, а наступнае, тэрмінова скліканае па прычыне смерці Т. Наймалоўскага,¹⁵ адбылося толькі ў 1835 г.¹⁶ Пераемнікам на пасадзе кіраўніка капэлы стаў Бароўскі¹⁷. Калі ён прыняў справы, то высветлілася, што Наймалоўскі істотна ўзбагаціў рэпертуар катэдральнага хору мноствам кампазіцый. Спіс асноўных з іх падаю ніжэй.

Месы: месы *G-dur*, *d-moll* і *B-dur* Ё. Гайдна; Рэквіем *c-moll* В. Казлоўскага; месы *in D* і *in G* В. Данькоўскага¹⁸; меса *D-dur* Д. Альберціні; меса *D-dur* А. Баўэра¹⁹; Меса *C-dur* Я. Вігашка²⁰; меса *D-dur* Земяноўскага²¹; меса *C-dur* Камінскага²² (1772–1821); месы *c-moll* і *D-dur* В. Моцарта²³; 5 месаў Ф. Баброўскага,²⁴ Пастэрка на Божае Нараджэнне «Дуда» *d-moll* В. Данькоўскага²⁵. Нешпары Данькоўскага і Баброўскага, Нешпары Ляшчынскага для духавых інструментаў²⁶, арыя для баса «Per questa vella mano» В. Моцарта²⁷.

На мой погляд, у Кодэксе маюцца прарэхі. Так, згодна з 25-м параграфам, сеньёр таварыства катэдральных музыкантаў павінен утрымліваць калектыў з шаснаццаці аркестрантаў і

перыяд выканальніцкае майстэрства віленскіх музыкантаў не дазваляла выконваць шэдэўры Ё. Гайдна ці Л. Бетховена, таму іх спадчына не карысталася ў Вільні асаблівым попытам. У катэдруж С. Манюшка заглядваў рэдка, таму і не садзейнічаў змене богаслужбовага рэпертуару. Аднак у іншых парафіях можна заўважыць уплыў музычнай творчасці нашага майстра. У канцы 30-х гадоў у некаторых кутках краіны распаўсюдзіліся польскія месы Ю. Эльснера, К. Курпінскага, С. Грабоўскага і Р. Зянтарскага. Дзейнасць С. Манюшкі паспрыяла моцнаму ўкараненню звычайнага спеваў польскіх месав у літургічнай практыцы заходніх губерній імперыі. Яго месы і польскамоўныя псалмы былі надзвычай папулярнымі. У канцы прабывання ў Вільні стваральнік «Галькі» арганізаваў касцёльна-музычнае Таварыства²⁸ ў капліцы св. Цэцыліі²⁹ парафіі св. Яна, дзе гучалі ўласныя месы кампазітара і прызначаная выключна для названага музычнага аб'яднання меса Ф. Міладоўскага³⁰. Пасля пераезду Манюшкі ў Варшаву Таварыства св. Цэцыліі амаль адразу спыніла сваё функцыянаванне.

Які ўплыў на касцёльную музыку мела васемнаццацігадовая дзейнасць С. Манюшкі ў Вільні?

Крытыкаваць талент нашага майстра, вартага ўсеагульнага пакланення, непаважліва. Калі і можна папракнуць Манюшку, то толькі за незахапанне старакасцёльнага стылю і ўвядзенне ва ўрачыстыя цырымоніі непатрэбнай і неадпаведнай літургічнаму канону практыкі спеву на польскай мове³¹. Разважаючы пра эстэтычную вартасць яго рэлігійных твораў, неабходна здзіўляцца іх лірызму, натхненню і вынаходлівасці. Якія чароўныя павароты мелодыі, якая рознабавая гарманізацыя! Усіх вабіла прыгажосць сачыненняў С. Манюшкі. Таму няма нічога здзіўнага ў тым, што кожны касцёльны

спявак лічыў сваім абавязкам выконваць яго шэдэўры, а пасрэдным музыкант імкнуўся наследаваць іх з большай ці меншай умеласцю.

Кагорта кампазітараў у перыяд паміж 1853-м і 1885-м гг. пры напісанні польскіх месав захоўвала рысы, уласцівыя сачыненням сучасных заходніх псеўдакасцёльных аўтараў, якіх Амвросій называў зіхатлівымі, банальнымі ці эфектнымі. Перавытворчасць такіх песнапленняў прывяла да заняпаду касцёльнай музыкі ў Вільні і суседніх губернях, а таксама да занябання ўсіх пастанаваў... Любоў да польскіх месав можна растлумачыць і ўплывам рамантызму, што скіраваў думкі і пачуцці ў глыб народнага жыцця, зазірнуўшы пад страху сялянскай хаты і палюбіўшы родную мелодыю.

Акрамя польскамоўных месав, музыканты-аматары рэгулярна спявалі замест «Offertorium» і «Graduale» творы, недастасаваныя ні да дня, ні да перыяду літургічнага году. Больш за тое, вакалісты паступова выцеснілі з набажэнства традыцыйныя часткі святой Імшы, выконваючы падчас «Benedictus» альбо «Agnus Dei» кампазіцыі не толькі па-польску, але і па-італьянску. Спеў на італьянскай мове ў нашым Касцёле не вытрымлівае аніякай крытыкі.

Музычна неадукаванае грамадства не адчувала, наколькі безжыццёвымі былі працы спадкаемцаў С. Манюшкі з іх манерным, карыкатурным стылем. У той момант як рамантычная музыка зрабілася вясёлай, гучнай і гарэзлівай, меламены пачалі захапляцца музычнымі дзівосамі, таму перыяд паміж 1859-м і 1885-м гг. мы называем *часам свавольства*³². У рэпертуары катэдральнага касцёла з'явіліся месы Д. Мілера³³ і Ё. Шыдэрмаера. Усё часцей пад музыку улюбёных кампазітараў падстаўляліся польскія альбо італьянскія словы. Больш за тое, вядомы

факт, што музыканты віленскай катэдры ў 1861 г. выконвалі Ютрань, скампанаваную пераемнікам В. Бароўскага сеньёрам Пешкам³⁴ са старадаўніх месав (!) Данькоўскага і Занькоўскага³⁵, а таксама Нешпары Ляшчынскага для *духавых* інструментаў з *вакалам*³⁶.

Каб уяўляць музычна-эстэтычныя прыхільнасці таго перыяду, яшчэ раз прывяду кароткі спіс некасцёльных твораў, што выконваліся ў віленскай катэдры і карысталіся не меншым поспехам у катэдральным касцёле Мінска, у касцёле Св. Духа і іншых касцёлах Вільні: месы *B-dur*, *F-dur*, *C-dur* і Пастаральная меса Ё. Шыдэрмаера, меса (ці месы) Мілера³⁷, меса *F-dur*³⁸ і «Пастэрка»³⁹ Ю. Эльснера, меса *C-dur* Л. Керубіні⁴⁰, меса *B-dur* Ф. Шуберта, меса *G-dur* К. Вэбера⁴¹; Нешпары Д. Мілера, Ё. Шыдэрмаера, В. Данькоўскага; пасіёны і літаніі В. Данькоўскага; ламентцыі і камплеторыі Згірскага⁴²; «Stabat Mater» Дж. Пергалезі; «Дуда» на Божае Нараджэнне ананімнага аўтара.

Стан богаслужбовай музыкі не выглядаў бы такім дрэнным, калі б не абставіны. Недахоп адпаведнай музычнай адукацыі⁴³ вымусіў мясцовае духавенства аддаць касцёльную музыку ў рукі свецкіх капельмайстраў, незнаёмых з харалам і дэкрэтамі Сінодаў. Сітуацыя магла скласціся інакш, калі б нагляд за ёю ажыццяўлялі святары-музыканты, напрыклад, Гвіда з Арэцца, ці нашыя Шадэк⁴⁴, Борэк⁴⁵, Зеланевіч⁴⁶, Гарчыцкі і інш. Яны не дапускалі злоўжыванняў, бо востра адчувалі прыгажосць сакральнай музыкі і дакладна разумелі адказную ролю спевака ў набажэнствах, таму і спынялі на хорах наватарствы. Ім усё падавалася святым і неадкранальным: натхнёны тэкст гімнаў і кантыкаў, урачыстая бясстрасная мелодыя харала, якую не было жадання мадыфікаваць, літургічны тэкст, які не было жадання скарачаць,

С. Манюшкі⁵⁰, урыўкі з операў, у якіх дзеянне разгортвалася ў тым ліку і ў касцёле, «*Ave Maria*» Ф. Кюкэна, Л. Люццы, С. Меркадантэ, «*Veni creator*» В. Трошла⁵¹, хор вязняў з Трубадура⁵² і г.д. На жаль, арганісты папярэдне не цікавіліся тым, што канкрэтна прагучыць падчас набажэнства. У дадатак да гэтага, калі музычнае суправаджэнне вакальнай партыі было складаным, то пачаткі акампаніятаркі, якая не мела ўяўлення пра ігру на аргане, яно замянялася на іншае⁵³.

У дзяццэзіяльнай семінарыі на пачатку другой паловы XIX стагоддзя істотна знізіўся ўзровень вакальнага майстэрства навучэнцаў. Каб папярэдне пагаршэнне вакальных навыкаў маламузычнага клеру, з Чэхіі запрасілі вельмі вопытнага музыканта і здольнага кампазітара Юзафа Грыма⁵⁴. Ён не валодаў асновамі грыгарыянскага харала ў дасканаласці, таму не мог заахвочваць да яго вучняў. Юзаф Грым адзначыўся тым, што *разбудзіў у клерыкаў любоў да музыкі і фігуральнага спеву*. У касцёле св. Юрыя з семінарыстамі ён выконваў свае ўласныя месы, надзвычай умела дастасаваныя да магчымасцяў хору. Некасцёльныя па змесце сачыненні Ю. Грыма вылучала дзіўная прастата, якая дазваляла засвойваць іх з лёгкасцю.

Вучні Грыма і яго пераемнікі здолелі падтрымаць любоў да фігуральнага спеву. Першым крокам да змянення сітуацыі ў сферы літургічнай музыкі стала факусіроўка ўвагі маладога клеру да праблемы яе занябання ў 1881 г., а ў 1888 г. вызначылася станоўчая тэндэнцыя да рэалізацыі хоць і павольнай, але паслядоўнай рэформы.

Тым не менш з 1875-га па 1887 год рэпертуар усіх без выключэння хароў Вільні і іншых

губернскіх і павятовых гарадоў быў некасцёльным. Гэты перыяд належыць да ліку самых сумных часоў тагачаснай богаслужбовай музыкі. З-за недахопу адукаваных арганістаў колькасць хароў значна паменшылася⁵⁵. Арганізаваныя ў Віцебску, Полацку, Свянцяхах, яны звычайна існавалі нядоўга. У Вільні функцыянавалі ўсяго два хары: катэдральны, складзены з двух пажылых людзей і двух падлеткаў, і дамініканскі, створаны яшчэ пры братах манахах⁵⁶. Апошні з іх карыстаўся вялікай папулярнасцю і лічыўся найлепшым у дзяццэзіі. Асабліва шанаваліся кампазіцыі Ё. Шыдэрмаера, Р. Фюрэра⁵⁷, В. Казлоўскага, К. Мілера⁵⁸, У. Шахно⁵⁹, Ю. Грыма⁶⁰. Аматы і прафесійныя музыканты ветліва запрашаліся для сольных выступленняў у храмах. Пры труне Пана Езуса з суправаджэннем *фартэпіяна* яны спявалі свае ўлюбёныя сачыненні, напрыклад, «*Ave Maria*», «Крэда» з розных месаў, «Рэквіем», «Вастрабрамскія літаніі» С. Манюшкі, «*Stabat Mater*» Дж. Расіні і да т.п. Акрамя таго, варта адзначыць, што не толькі ў касцёле св. Духа, але і ў іншых святынях паўпрафесійныя музыканты выконвалі таксама і свецкія творы. Такая сітуацыя доўжылася да 1887 года.

У 1888 г. спевакі старадамініканскага хору перайшлі ў касцёл св. Яна⁶¹, а новапрызначаны пробашч арганізаваў у Свята-Духаўскай святыні іншы хор, з аматараў, якія пастанавілі распачаць рэформу богаслужбовай музыкі⁶². Менавіта з такім жа намерам пробашч парафіі правінцыйнага мястэчка Жырмуны заклаў там у 1890 г. выдатны харавы калектыў.

Аднак хутка выявілася паўсюднае нежаданне выкарыстоўваць у літургічнай практыцы «незнаёмыя спевы, ад якіх вее пылам

старадаўнасці», і «нудныя» кампазіцыі, што нагадваюць «енчанне старых» пад касцёлам. Пасля чарговага праслухоўвання фугі ці канона галасы ўсеагульнага абурэння ўзмацняліся: «Навошта ўводзіць у набажэнствы хаатычную музыку, забытыя харалы, малаэфектныя мелодыі?» Сапсаваны густ большасці выканаўцаў і слухачоў патрабаваў вадзяністай гарманізацыі і эфекту, таму паважнасць харала, велічная гарманізацыя сапраўдных богаслужбовых твораў былі незразумелымі выхаванцам эпохі занябання сакральнай музыкі.

Каб зламаць лёд суцэльнай абыякавасці, новаствораны хор касцёла св. Духа мусіў праяўляць у гэтай вайне шмат цярдлівасці. Толькі моц пераканання, падтрымка мясцовага пробашча і семінарыі спрыялі давадзенню да рэалізацыі першай часткі распрацаванага плану, які заключаўся ва ўзбуджэнні ў слухачоў і удзельнікаў хароў жадання вучыцца, а таксама зацікаўленасць рэформай богаслужбовага спеву. У апошнія гады мы дасягнулі пастаўленай мэты, заснаванай на памяншэнні вагі і ўплыву музыкі Ё. Шыдэрмаера, Мілера і ўвогуле кампазітараў *eiusdem generis*⁶³. Абудзілася цікавасць да аднаўлення літургічнай музыкі ў доме Божым, усё менш мы сустракаем тых, хто працівіць гэтаму працэсу, і ўсё больш назіраем за ўзнікненнем новых хароў і шмат іншага.

Выкараненне злоўжыванняў і свецкіх праяўленняў з богаслужбовай музыкі Каталіцкага Касцёла з'яўляецца толькі пытаннем часу, таму на паведамленні пра паспяховае рэалізацыю рэформы я завяршу свой нарыс.

*Пераклад з польскай мовы
Святланы Шэйпы.*

Святлана Шэйпа — кандыдат мастацтвазнаўства, дацэнт кафедры педагогікі Мінскага гарадскога інстытута развіцця адукацыі. У 2000 годзе закончыла Беларускую дзяржаўную акадэмію музыкі, аспірантуру пры кафедры гісторыі беларускай музыкі БДАМ і абараніла дысертацыю па тэме «Музычная практыка Каталіцкай Царквы ў Беларусі ў другой палове XIX — першай палове XX стагоддзяў». Займалася харавым дырыжыраваннем у Маладзечанскім дзяржаўным музычным каледжы імя М. К. Агінскага, Беларускай дзяржаўнай акадэміі музыкі. Вярнула ў сучасны айчыны культурны кантэкст спадчыну музычных дзеячаў Беларусі другой паловы XIX — першай паловы XX стагоддзя — Ю. Грыма, Я. Галіча-Сулінскага, Я. Глінскага, Л. Герынга, А. Мілера і інш. Аўтар публікацый па іх творчасці. Жыве ў Мінску.

Людміла Сільнова

Людміла СІЛЬНОВА — паэтка.
Нарадзілася ў Маладзечне.
Скончыла філалагічны факультэт
БДУ (1979). З 1986 г. працуе
бібліятэкарам у Нацыянальнай
бібліятэцы Беларусі.
Аўтар кніг паэзіі
«Ластаўка ляціць...» (1993),
«Агністыя дзьмухаўцы» (1997)
і інш. Выдала зборнік крытычных
нарысаў «Крышталёвы сад» (2007).
Вершы перакладаліся на польскую,
украінскую, славацкую мовы.

* * *

Фёдару Ястрабу

Мастак,
Які быццам не жыў,
А лётаў;
І прозвішча меў
Кароткае і крылатае:
Ястраб.
Не маляваў употай —
Наросхрыст жыў, выдумляў,
Смяяўся!

Ён там,
Куды нам
Яшчэ не трэба
Спяшацца:
Стаў ён
Часцінкай Неба.

І доўга крылы —
Яго карціны —
Па небасхіле
Душу насілі...

І бачыў кожны,
Які трывожны
Яго палёт быў
У Дом апошні.

2015

* * *

Мар'яну Дуксу

Наш Дукса
Шлях жыцця адужаў.
І з высілкаў
Паўсталі ружы.

Лісты паперы
Сталі — крыллем.
Раскрытай кнігай —
Надмагілле.

2019

Хатняя гліна

Чамусьці ўсё жыццё
Я рознае рыззё
Цырую, абразаю,
Наноў перашываю.

Сабе, дачцэ і сыну,
І мужу (калі быў ён),
Унукам, сваёй маці:
«Паслужыць хоць у хаце!»

Я распускаю швэдры
І шапкі, і шкарпэткі —
І змотваю іх ніткі
Ў шары, яйкі нібыта;

Скуль з'явіцца, дарэчы,
Абноўленыя рэчы
Пад спрытнымі рукамі
З шыдэлкам ці пруткамі...

Я так люблю рыззё —
Бо звычайнае, сваё!
Напэўна, Бог так гліну
Любіў, калі ляпіў нас.

Перадзім'е

Мне падалося чорнаю сняжынкай
(А фонам — неба белае, як лёд)
Аголенае дрэва ў перадзім'е...

Або — скатаны ў шар калючы дрот...

Што не падасца ў гэты скрушны год,
Калі паменшала маёй радзіны!

Гадзіннік «Цяпер!»

Мне марыцца займець такі ручны гадзіннік,
Не беларускі, не швейцарскі, а адзіны
У сваім родзе, па ідэі, унікальнасці —
Штурхальнік як!

На цыферблаце белым, адмысловым,
Пад шклом былі не стрэлкі каб, а — слова;
Так, слова, да якога недавер
І боязь маюць многія: «Цяпер!»

«Зрабі цяпер учынак заповітны,
Дзень упрыгож дабром малапрыкметным.
І ты адчуеш, як душа запела,
І за хвіліны — вечнасць праляцела...»

«Цяпер!» — не слова, пэўна, а малітва
На цыферблаце з мары непазбытнай.

Мы, людзі, — верым, дык і ты павер,
Дзіцятка: найважнейшае — цяпер!

Музыка ў мальвах

З пад'езду выйду — «арфы» мальвы
(На «струнах» кветкі і лісты)
Мяне вітаюць. Бабці Валі —
Што за характар залаты! —
Дарунак мінакам кранальны...

Я чую музыку. А ты?

Ёсць, ёсць дамешак ідэальны
Да свету з пылу, чарнаты!

Жаночая слабасць

Нікога бачыць ты не хочаш — значыць
Табе няма каму за што аддзячыць;

Няма каму руку паціснуць шчыра
Ці казырнуць — салдатам камандзіру;

Няма куды, заплаканай, прысесці —
Ўсе жорсткія канапы! — распавесці

Сваю бяду, свой боль, паклаўшы голаў
На цёплае плячо... найдарагога,

Сустрэтага нарэшце, чалавека...
Сядзела б і сядзела так паўвека,

Што засталіся мне, я спадзяюся,
Сплятаць карункі слоў у Беларусі.

Ала Клемянок

Ала Клемянок — паэтка, журналістка. Нарадзілася 6 кастрычніка 1961 года ў г. Маладзечна Мінскай вобласці. Скончыла факультэт журналістыкі Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта (1985). Працавала карэспандэнтам ў шматтыражнай газеце «Приборостроитель» МЗСПВ, рэдактарам гарадской газеты «Наш дзень» (Маладзечна), загадчыкам аддзела культуры Смагонскай раённай газеты «Светлы шлях», кіраўніком літаратурна-драматычнай часткі Мінскага абласнога драмтэатра. Аўтар зборнікаў паэзіі «Яны не ведалі мяне», «Бывай Альба Рутэнія», «Рэфлексіі», «Не пускайце ў сэрца адзіноту». Лаўрэат Гродзенскай абласной прэміі імя Цёткі (Алаізы Пашкевіч).

ПАВОДЛЕ...

* * *

Місія мая на гэтым свеце —
звязам быць у ланцужку жыцця,
і служу я не высокай мэце,
я — вышыняў сціплае дзіця.
Я — зямное пераўвасабленне
мар, памылак і надзей Тварца,
ёсць інтрыга ў маім з'яўленні,
у маіх пакутах без канца,
у настойлівым супрацьстаянні
сквапнасці і хцівасці зямной.
Божа, дай мне сіл на пакаянне,
задаволь любоўю Ты сваёй.

* * *

Шукайце Ісціну, а не яе праекцыю,
адлюстраваную праз недакладны зрок,
зашмальцаваную лухтой пустой патэтыкі.
Шукайце Ісціну — яна жыцця выток!
У шлях няходжаны хай паспрыяе выйсці вам,
каб на адлегласці пабачыць грані ўсе,
бо праўда нечая — яна яшчэ не Ісціна,
і крыўда нечая — яна не ўсіх гняце.
Ды ёсць агульнае, што ўсім нам Богам дадзена:
жыццё шматграннае, любоў і прага быць.
Шукайце Ісціну, яна ў душы закладзена,
не дайце ворагу святло душы згасіць.

Стаў

Артуру Цяжкаму

На цвінтары касцёла Божай Маці
гармонія, якую ты шукаў,
над дрэвамі, нібыта поўсць ягняці,
плывуць аблогі ў небе,
што як стаў;
ставок маленькі з цёплаю вадою,
дзе так прыемна ногі памачыць
і піць туману водар сырадойны,
і сэрца набалелае лячыць.

Але нябесны стаў такі халодны,
як шыбы мутных гарадскіх вітрын.
Што адчуваецца душы свабоднай,
тваёй душы,
ты ж — хутаранскі сын?
Ідылію лугоў, бароў, разораў,
гаворкі простаі ў хаце за сталом,
на дамацканых посцілках узоры —
пад новым небам ці знайшоў свой дом?

Перакуліўся свет, перамяніўся,
дзічэюць вёскі, вымірае люд.
Ты не прарок,
але прароцтвам збыўся
аповедаў тваіх сухі прысуд.
А што нам засталася? Водар мяты,
блакіт дажджоў ды прыдарожны крыж,
і томік твой зачытаны, памяты,
і памяць, што заўжды прыходзіць звыш.

* * *

Не спяшайся, дворнік, вычышчаць
пацалункі восені з асфальта,
дыванком няхай гараць страката,
развітальнай пекнатой крычаць.
Хай таму, хто нас не дакахаў,
бо шукаў сабе прасцейшай долі,
стане неўрадлівым тое поле,
на якім дарэмна ён араў.
А для нас і шэранькі асфальт
расквітнее золатам лістоты,
тратуараў шэрая самота,
магістраляў бэжавы базальт
зазіхцяць шматколернай ракой,
Млечным Шляхам у свячэнні зорным.
Не спяшайся, дворнік. Дай пакорным
маляўнічы восеньскі спакой.

Душа

Цела — толькі кокан для душы,
дзе яна памалу высыпае:
мітусіцца, плача ці спявае,
ахвяруе, моліцца, грашыць.
Не душа — прыгожы твар ці стаць,
не душа — ні грацыя, ні погляд.
Ёй патрэбны вельмі пільны догляд,
каб умела верыць і лятаць.
Не імкніся ў шчылінах вачэй
адшукаць душы няспелай блікі,
хоць у ёй увесь Сусвет вялікі
замаўляў адбітак свой ярчэй,
разнастайней, чым галактык свет.
Але не паспееш міргнуць вокам,
выспеўшы, душа пакіне кокан,
і раскошу забярэ Сусвет.

* * *

Як геніяльна закруціў сюжэт
жыцця зямнога неўміручы Творца,
дзесяціпунктны даўшы заповіт,
у сэрцы кожным запаліўшы сонца!
І кожны сам сабе тут гаспадар,
і нават мае выбар з варыянтаў.
Чаму ж глядзіць з дакорам Уладар
на лёсаў бесталаных фаліянты?

Чаму ж замест сцяжынак ці дарог
мы выбіраем толькі бураломы?
Нам розум даў усёмагутны Бог,
а мы знайсці не можам шлях дадому.

Імкнемся быць багамі на зямлі,
а ў неба шлях грахамі замялі...

Мова

Маёй душы магутныя вібрацыі
за краты залатыя з мудрых слоў
загоняць стылістычныя навацыі,
а мова нашая ствараецца наноў...
Не прымітыўная, не простая — тутэйшая,
з русізмаў, з паланізмаў, нібы слэнг
каржакаватая,
а для мяне — найлепшая,
нібы з крышталікаў калядны снег.

* * *

Я ствару ў вялікім свеце
свой маленькі свет справядлівы,
там шчаслівымі будуць дзеці
і не будзе месца зласлівым.
Там не будзе месца хваробам,
зрадам, хцівасці, войнам, болю.
Наталю я паветра Богам,
каб адчула душа смак волі.
Свой утульны свет я аздоблю
дыямантамі зорак вясновых
і раздам натхненне па кроплі
для радкоў вершаваных новых.
Захіну я мой свет любоўю —
наймацнейшым шыхтом ад згубы,
каб пад сонейкам і пад поўняй
гімн жыццю гралі медныя трубы.

* * *

Малюся моўчкі,
думкамі малюся,
і не таму, што крыўдамі даўлюся,
і не таму, што слёзы засцяць вочы,
малюся, плачу і смяюся моўчкі...
Я супраць
фанатычнага экстазу,
я супраць істэрычнага паказу.
Мяне пачуе, Хто па-над усімі,
мяне пабачыць Яго позірк сіні.
Яго далоні да мяне прасцяты,
душа мая Яго святлом працята.
Калядным снегам сыплецца ў сутонні
нябёсаў ласка мудрасцю на скроні.
Ніхто маёй малітвы не пачуе,
апроч Таго, Хто лёс мой апякуе.
Няхай крычаць заўзятая клікушы...
Малітвам трэба неба, а не вушы.

Стэн Стэнсэн Бліхэр

Дзяўчына з Родаса

(сапраўдны выпадак)

У порце Марселя як ніколі віравала жыццё: на прычале было поўна народу; усе караблі ўзнялі сцягі; усе гарматы грукаталі. У мора выходзіў адзін з галіёнаў родаскіх рыцараў¹, выдатна ўзброены і з моцнай камандай. Але што найбольш выклікала цікаўнасць і захапленне натоўпу, дык гэта бліскучы шыхт французскіх юнакоў, якія толькі нядаўна прынялі знак крыжа, а цяпер выпраўляліся ў паход, каб выпрабаваць мячы Багародзіцы на турэцкіх цюрбанах. Ніхто з маладых рыцараў не прывабліваў столькі жаночых вачэй, колькі Франсуа дэ Сэн Прэвіль. Ягоны юны твар аж свяціўся здароўем і мужнасцю, быў звернуты (як і ва ўсіх ягоных высакародных таварышаў па зброі) да любай Айчыны і яе прыгожых дачок. А карабель нёс яго ў бурнае мора, ён адчуваў крылы паўночнага ветру, які даносіў енкі і развітальныя крыкі і халадзіў яго гарачыя шчокі.

Побач з ім стаяў ягоны стрыечны брат і таварыш па дзіцячых гульнях Амарал — ва ўсіх адносінах супрацьлегласць адкрытаму, таварыскаму, сумленнаму і ў любым становішчы заўсёды ўпэўненаму ў сабе Сэн Прэвілю. Амарал быў пыхлівы, замкнёны, а часам асцярожны да крайнасці; апантаны жарсцямі, няўрымслівы ў жаданнях, якія ён імкнуўся задаволіць любым коштам, кіруючыся спачатку проста прыхамаццю, а потым — ганарлівасцю. Ён быў высокі, ладны і прыгожы — можа, прыгажэйшы за Сэн

Прэвіля, які быў сярэдняга росту, але мацнейшы і элегантнейшы. Аднак мужчынскую прыгажосць Амарала псаваў адбітак пыхі і фанабэрыі, які магла засціць адно пажадлівасць — не каханне. Маючы толькі дваццаць гадоў, ён ужо быў вопытным бабахотам. Па ім не адна ўздыхала цяпер: «Бывай, прыгожы падманшчык!». А з Сэн Прэвілем мілыя вусны, што дарэмна чакалі пяшчотаў, развітваліся гэтак: «Бывай, прыгожы і бязлітасны! Бывай, ты — як прыўкрасная статуя!».

Бераг Праванса знік за хвалямі; набліжалася Корсіка. Тут яны заўважылі ветразнік, які, здаецца, адчаліў ад берага і цяпер кіраваўся на поўдзень. Галіён пайшоў наўздагон, узяўшы ўсе ветразі. Праз тры гадзіны пагоні ваяўнічыя родасцы наблізіліся настолькі, што ясна маглі разгледзець вялікі турэцкі ваенны карабель. Ганарлівыя мусульмане самі дазволілі сябе дагнаць. Яны выкарыстоўвалі толькі меншыя ветразі, часам ішлі зігзагамі, нібыта чакаючы ворага і высмейваючы яго маруднасць.

Рыцары пачалі рыхтаваць карабель і самі рыхтаваліся да сур'ёзнай сутычкі. Яны ўжо добра ведалі, што Турак меў мацнейшую каманду і ягонай крывой шабляй кіравала моцная рука. Старэйшыя, даўно загартаваныя ў бітвах ветэраны спрабавалі паўстрымаць імпэтны похап маладых, астуджваючы іх патрабаваннем асцярожнасці, абяцаючы, што калі справадой-

дзе да абардажу, то яны пойдучь першымі.

Бітва распачалася. Глухі грукат гарматаў, здавалася, быў толькі шумам, бо ядры або не даляталі да караблёў, або пераляталі цераз іх. Пакуль не дайшло да крывавай работы, ваяры віталі адны адных фанабэрыстым гуканнем, падскокваючы і тупаючы. Турак страляў кепска, але манеўрыраваў лепш і хутка наблізіўся, каб уступіць у бой і адпомсціць за панесеныя страты. Капітан галіёну, які таксама імкнуўся да абардажу і не хацеў напалохаць ворага, дэманструючы ўсе свае сілы, схаваў палову ваяроў да вырашальнага моманту. Момант настаў: караблі сутыкнуліся бартамі. Хрысціяне і туркі падрыхтаваліся да скачку, як раптам грамавы камандны покліч загадаў апошнім адысці назад. Першы тузін кінуўся на іх, і ў тое ж імгненне туркі сякерамі абсеклі бусакі рыцараў, а сваімі бусакамі адштурхнулі галіён. Тут сэнс гэтага манеўра стаў зразумелы і родасцам: два ветразнікі пад сцягамі з крыжам спышаліся ім на дапамогу. Турэцкі капітан, заўважыўшы іх першым, адразу ж вырашыў ратавацца ўцёкамі, спадзеючыся на большую хуткасць свайго карабля. Галіён рабіў усё, каб зноў наблізіцца да яго, але дарэмна: ён мог пераследаваць ворага толькі ядрамі, а той страляў у адказ з кармавых гарматаў. Карабель аддаляўся ўсё больш і больш. Ужо праз гадзіну ён схаваўся за даляглядам, а праз дзве гадзіны начная цемра схавала яго з вачэй хрысціянскіх

Стэн Стэнсэн Бліхэр (1782–1848) — дацкі паэт і празаік, пратэстанцкі святар. Адзін з заснавальнікаў новай дацкай літаратуры.

Караблі ордэну бяруць у палон турэцкі карабель.

рыцараў, якія прагнулі помсты.

Тыя, што пераскочылі да турак, вялі адчайны і крываваы бой. Не могучы дапамагчы ім, таварышы на палубе былі глядачамі гэтай няроўнай бітвы і бачылі, як адзін за адным іхнія шлемы знікалі сярод цюрбанаў. Хутка застаўся толькі адзін — шлем Сэн Прэвіля. Стоячы спінаю да дзвярэй каюты, ён трымаўся па-рыцарску. Бліскачае лязо мяча пазначала кожнага, хто надыта набліжаўся да яго. «Прыбіць яго бусаком да сцяны!» — гукнуў нечы голас, і ўжо некалькі бусакоў натапырыліся супраць яго. Але намеснік капітана паўстрымаў нападаючых і ў захапленні непараўнальнай мужнасцю і смеласцю юнага рыцара прапанаваў яму пардон. Бусакі ўзняліся, шаблі апусціліся, і паўкола нападаючых застыла, чакаючы ягонага адказу. «Колькі гэта будзе каштаваць?» — спытаў Сэн Прэвіль. «Пяць тысяч цэхінаў, — прагучала ў адказ. — І свабода ўключана ў суму». «Нешта дорага!» — крыкнуў Сэн Прэвіль. — Але я пашукаю грошы». «Добра! — сказаў турак. — Давай мне меч! Калі заплаціш выкуп, атрымаеш

яго назад, бо дужа добра валодаеш ім». Капітан, які дагэтуль быў пры гарматах, што адказвалі на стрэлы пагоні, падышоў таксама. Ён злаваўся, таму што абардажны бой задоўжыўся, і яшчэ больш таму, што перамога каштавала так дорага, бо на палубе сярод загінуўшых рыцараў ляжала ў тры разы больш пабітых турак. Яго непакоіла, што падначалены падарыў маладому хрысціянину жыццё, і можа толькі пяць тысяч цэхінаў паўстрымалі яго ад парушэння мірнага пагаднення.

Сэн Прэвіля адвялі пад палубу і замкнулі ў малым кубрыку, дзе ён сам мусіў перавязваць свае лёгкія раны. Ежы яму далі дастаткова.

Ноч цягнулася ў сумных разважаннях. Першы ж крок на шляху гонару прывёў яго да няўдачы. Ён быў адлучаны ад сяброў і адзінаверцаў — многія з іх загінулі побач з ім. Ён быў у палоне ў зацятых ворагаў Крыжа, і да тае пары, пакуль ягоныя родзічы будуць збіраць цяжкі выкуп, ягоным лёсам будзе рабства ў дзікіх варвараў. Аднак пяшчотныя прамяні надзеі, што прабіваўся ў самы цёмныя заку-

ток, знаходзілі дарогу і да мужа нага сэрца маладога франка! Ён спакойна прымаў цяжар лёсу і з дзіцячай даверлівасцю сустракаў Божую волю.

Пад раніцу — у згодзе з самім сабою, паглыблены ў думкі аб зменлівасці лёсу — ён хацеў ужо аддацца сну і салодкаму забыццю аб усіх бедах. Склаў рукі ў шчырай малітве, пацалаваў крыж на сваіх грудзях і лёг на саламяны тапчан, глыбока і шчымліва ўздыхнуўшы. Раптам ён пачуў, як нехта, зусім побач з ім, уздыхнуў у адказ. Юнак ускочыў і, не стрымаўшыся, крыкнуў: «Хто гэта?» «Франсуа, гэта ты?» — прагучаў голас. «Божа мой, Амарал! — прашаптаў Сэн Прэвіль. — Дзе ты?» «Ды вось іду на корм да сялёдак, — адказаў Амарал. — Трымаюся за руль, але больш не маю сілы. А ты дзе?» «У цёмным лёху!» — адказаў Сэн Прэвіль. — Пад пільнай аховай ды з надзеяй быць выкупленым». «Калі ўрэшце вернешся дадому, — уздыхнуў Амарал, — то павітай ад мяне правансальскіх дзяўчат ды скажы, што я ляжу на дне марскім». «Кінь ты, дружа! — адказаў палонны рыцар. — Паспрабую

выратаваць цябе. Тут ёсць дзірка для пэўных патрэбаў. Яна надта малая, каб пралезці, але калі ты маеш кінжал, я паспрабую пашырыць яе». Ён падняў накрыўку, узяў у Амарала кінжал і пачаў асцярожна пашыраць адтуліну. Палічыўшы, што яна дастаткова прасторная, ён папрасіў сябра зняць даспехі і ціхенька, частка за часткаю, апусціць у ваду. Зрабіўшы гэта, Амарал ухапіўся за руку Сэн Прэвіля і, хаця не без намаганняў, улез да яго. Тут ён раскажаў, як ацалеў у крывавай лазні: на самым пачатку бітвы ён атрымаў аглушальны ўдар па галаву і беспрытомны ўпаў на палубу. Ачуняў толькі тады, калі разам з мёртвымі быў выкінуты за борт. Халодная купель вярнула яму прытомнасць, і ён здолеў праплыць пад карму, дзе ухапіўся за руль. Зрэшты ён не быў паранены, нішто не балела, адно было няўтульна і холадна. Тады ён зняў мокрую вопратку, а верны сябра падзяліўся з ім сваёю сухою адзежаю. Сэн Прэвіль высакародна прапанаваў раздзяліць з ім ежу і пітво, а калі прыбудуць у турэцкі порт, з усіх сіл спрыяць ягонаму вызваленню. Каб не быць спайманым, Амарал мусіў штораз, калі выдавалі ежу, хавацца пад саламяны тапчан, які служыў пасцеллю палоннаму.

Ледзь яны дамовіліся аб усім, як гучныя галасы зусім побач з імі паслужылі знакам паводзіць сябе як мага цішэй. На самай справе толькі тонкая сценка аддзяляла іх ад каюты турэцкага капітана, а праз шчыліну яны маглі бачыць частку яе прасторы. Гэта было адкрыццё, якое праз некалькі дзён паслужыла іх вызваленню і дазволіла самім вызначаць кошт сваёй свабоды.

Аднойчы раніцай на караблі пачаўся рух, загучалі гарматы. Яны адказвалі на слабыя аддаленыя стрэлы. І нашы палонныя не мелі сумневу, што паміж Туркам і нейкім хрысціянскім суднам ідзе

бой. Праз паўгадзіны гарматы змоўклі і зазвінелі мячы — пачаўся абардаж, але яны не маглі бачыць яго. Аднак хутка рыцары пераканаліся, што перамога была на баку іхніх ворагаў. Пад страшныя крыкі ў славу Алаха ішоў рубон, чуліся жаласныя энкі гвалтаваных жанчын. Сэрцы рыцараў палалі, целы ламіла ад гневу і бездапаможнага адчаю.

Прайшло няшмат часу, і расчыніліся дзверы капітанскай каюты. Сэн Прэвіль прыпаў да шчыліны і ўбачыў, як турак цягне за сабой маладзіцу ў грэчаскім строі. Той зачыніў дзверы. «Цяпер, мая міртавая кветка! — пачаў ён. — Мы тут, і табе ўжо не трэба саромецца або прыкідвацца. У гэтае імгненне ты адзіная султанша на ўвесь мой гарэм. І таму...» Тут ён спыніў сваю варварска-галантную прамову, спрабуючы абняць яе. Але дзяўчына так моцна дала яму рукой у грудзі, што ён адхіснуўся на два крокі і апусціў рукі. Турак нахмурыў лоб, пагладзіў бараду, удаючы раззлаванаць, каб працягнуць любоўную атаку пагрозамі. Але яна апырэдзіла яго такімі словамі: «Турак! Варвар, я — хрысціянка! Я — грачанка, а не шлюха. Маё жыццё ў тваіх руках, але не мой гонар...» «Што яшчэ за гонар, мая ж ты маладзічка! — спыніў яе турак. — Давай па добрай волі, што магу ўзяць сілай!» Ён ізноў наблізіўся да яе з растапыранымі рукамі, але дзяўчо імгненна і спрытна выхапіла з похвы ягоны кінжал, крутанулася, прыціснулася спінаю да сцяны і выставіла кінжал перад сабою. Раней Сэн Прэвіль мог толькі ззаду бачыць яе высокую, стройную постаць; цяпер яна павярнулася да яго тварам, высакародная прыгажосць якога адразу ж выклікала ў ім узнёслае захапленне і глыбокае спачуванне. «Цяпер ты ў маёй уладзе! — закрычала яна. — Толькі паспрабуй наблізіцца, і гэты кінжал будзе сядзець у тваіх гру-

дзях!». Амарал, які з хваляваннем слухаў усё гэта, прашаптаў сябру: «З такою і пекла пройдзеш... дай і мне паглядзець на гэтую амазонку!» Сэн Прэвіль адсунуў галаву і ўпершыню за ўвесь час глыбока ўздыхнуў. Праз імгненне турак зноў пачаў завабліваць яе, а калі гэта не дапамагло, пагражаў. Ён пераконваў адважную грачанку, што ёй не выкруціцца ад яго, што будзе горш, калі ён пакліча сваіх людзей. І калі яна змусіць яго да гвалту, то станецца здабычай усёй каманды. «Ну давай! — адказала яна. — Хадзі! Вядзі сюды сваіх халопай! Але будзь пэўны, што твой кінжал вызваліць мяне ад вас усіх». У Сэн Прэвіля зашчыміла ў грудзях, ён прашаптаў: «Я больш не магу цярэць... мы мусім яе выратаваць!» «Выратаваць яе? — сказаў Амарал. — Якім чынам? Цудам?» «Што робіць турак?» — спытаўся са страхам Сэн Прэвіль. «Бярэ падушкі сафы», — адказаў Амарал. «Ён збіраецца выкарыстаць іх як шчыт для нападу, — сказаў Прэвіль. — Нельга губляць час! Сценкі тонкія і гнілыя, праломім іх і...» «І што?» — саркастычна спытаў Амарал. «І заб'ем турка, вызвалім яе!» — сказаў Сэн Прэвіль ды так громка, што пачуў турак. «Дык ты падслухоўваеш, хрысціянскі сабака!» — закрычаў ён. «Давай!» — сказаў Сэн Прэвіль і кінуўся на сценку з усяе сілы. Сценка разляцелася, і ён уварваўся ў каюту, а за ім Амарал з кінжалам у руцэ. Напалоханы капітан вытрашчыўся на іх, а Сэн Прэвілю хапіла гэтай секунды, каб выхапіць кінжал з рукі грачанкі і ўсадзіць яго ў сэрца варвара. Той асеў на падлогу без адзінага гуку.

Настала ціша, жывыя застылі без словаў разам з мёртвым. Міра — так звалі гэтую дзяўчыну — першая парушыла маўчанне: «Я ўдзячная вам, мае высакародныя выратавальнікі! — сказала яна. — Само неба паслала вас, каб

вызваліць мяне ад гэтай пачвары. Але толькі яно і мае сілу назаўсёды вызваліць нас, бо як на моц чалавека, то небяспека застаецца такой жа вялікай для ўсіх нас».

Сэн Прэвіль адказаў толькі паглядам, бо было ясна, што не страх валодаў ягонай душой. Здавалася, ён страціў уяўленне аб тым, што адбылося, ды і аб тым, што магло стацца. Больш спрытны Амарал лепш разумеў сітуацыю. «Святы Ян! — сказаў ён. — Прыгожая пані мае рацыю: мы выйгралі роўна на столькі, каб цяпер памерці разам; трошкі ўзнялі кошт нашага жыцця на пару турэцкіх галоваў, а яны скоро спахопяцца, дзе падзеўся іхні камандзір. Але тым часам трэба прыкрыць тыл! Дапамажы мне, Франсуа!» З гэтымі словамі ён пачаў ставіць на месца выламаныя дошкі. Зрабіўшы гэта, прыпёр да сценкі абедзве сафы, а на іх паставіў вялізны куфар. «А з ім што рабіць?» — спытаўся Сэн Прэвіль, паказваючы на мёртвага капітана. «Калі дажывем да вечара, адправім яго тым шляхам, якім я трапіў сюды». «Ага, вось як...» — прамармытаў Сэн Прэвіль, з трывогаю зірнуўшы на грачанку. «Але, — ён утаропіўся ў падлогу, — здаецца, ёсць яшчэ адзін спосаб: падчас бітвы я пачуў, як яны паграбавалі прынесці ім адсюль зарады; іхні паряхавы склад павінен быць недзе тут». Ён ухапіўся за кольца ў падлозе і тузануў: накрыўка паднялася, за ёю была яшчэ адна. І, на дзіва, за ёю сапраўды было ўмацаванае памяшканне, больш чым на палову напоўненае паряхавымі зарадамі. «Хвала нябёсам! — закрычаў ён. — Цяпер філістымляне ва ўладзе Самсона. Дастаткова адной іскры, і мы можам узарваць іх усіх...» «...Разам з намі!» — падхапіў Амарал. «А хто ведае, — працягнуў Сэн Прэвіль, — чаго мы можам дамагчыся ў ворагаў гэтую пагрозаю? У шафе, я бачу, ёсць фіцілі і агніва... Прыгожая

пані! — звярнуўся ён да грачанкі. — Мы былі сведкамі вашай мужнасці і самавалодання; я не магу сумнявацца, што вы з ахвотаю прымеце і наш план. Вы і мой сябра застанецеся тут, а я тым часам падымуся на палубу і прапаную туркам дзве ўмовы: або яны даставяць нас у хрысціянскі порт, і ў гэтым выпадку мы даем ім гарантыю, што яны адплывуць адтуль без аніякай перашкоды, або мы ўзрываем карабель». «Ваш план, высакародны рыцар, — сказала Міра, — не можа здацца мне больш страшным за тое, да чаго я ўжо была гатова! У горшым выпадку мы захаваем найкаштоўнейшае, што маем, — наш гонар». «Было б разумным, — усклікнуў Амарал, — каб мы захавалі нешта большае. Давайце я пайду да іх на перамовы! Мне дазарэзу патрэбна вопратка, а яму ўжо не — дапамажы, Франсуа!» З гэтымі словамі ён пачаў распранаць труп. Міра адварнулася. Хутка замест родасца ў каюце стаяў турэцкі баса.

Ён нацягнуў цюрбан на лоб і заткнуў акрываўлены кінжал за пас. «Цікава, — сказаў ён з усмешкаю, — што каманда скажа свайму новаму капітану. З'явіцца нехта зусім чужы ў знаёмым строі іхняга начальніка, нібыта прама з нябёсаў або з магілы, вось напалохаюцца. А вы, мая дарагая! — звярнуўся ён да Міры з далікатнасцю, уласцівай французам, — думаеце, я не здолею быць такім страшным, як ранейшы гаспадар гэтага строю?» «Рабэр! — сказаў паважна Сэн Прэвіль, які ўжо стаяў з запаленым фіцілём у руцэ. — Няма часу на цырымоніі: можа, праз колькі хвілін мы будзем вымушаны зрабіць важны крок...» «Скачок, ты хацеў сказаць, — перапыніў яго Амарал. — Усё адно — што радасць, што журба! Ну, бывайце! Скоры зноў будзем разам, або тут, або... — ён паказаў на неба, — там!»

Ён расчыніў дзверы каюты і

шпарка падняўся па трапу. Міра з непакоем зірнула яму ў след. Потым яна дастала маленькі залаты крыжык, які мела на грудзях, уклечыла, пацалавала яго і пачала маліцца, склаўшы рукі. Часу было зусім мала, яна малілася ціха і апантана. Душа рыцара, набожна прасветленая і моцная, таксама звярнулася да Уладара смерці і жыцця. Але скоро іхняя малітва была перарвана высокім і рэзкім крыкам Амарала: «Фіціль нападзена?» «Так! — гукнуў Сэн Прэвіль. — Трымаю яго ў дзюйма ад пораху». «Добра! — адказаў той. — Калі я крыкну «агонь!», падпальвай яго ў імя Пана і ўсіх святых!» Але яму не давалося выкрыкнуць гэтыя страшныя словы: праз колькі хвілін Амарал, трыумфуючы, спустыўся ў каюту з крыкам: «Вікторыя! Сябры, мы плывем прамым курсам на Родас!»

Дзёрзкі юнак сваім з'яўленнем на палубе выклікаў непараўнальнае здзіўленне турак: яны ўбачылі свайго начальніка, і ў той жа час гэта быў не ён. Ягоны строй да найменшай дробязі, ягоная постаць, але не ягоны твар, больш за тое, не ягоны голас прамовіў да іх. Амарал, прачытаўшы на іхніх тварах разгубленасць уперамешку са страхам, паспрабаваў выкарыстаць моцны эфект першай хвіліны сваім хітрыкам.

«Назад! — гукнуў ён глыбокім і пагрозлівым голасам. — Назад, сыны ісламу! Першы, хто наблізіцца да мяне, станеца здабычай смерці. Слухайце і трымціце! Здарыўся цуд, нябачаны з часоў Прарока: ваш капітан жывым патрапіў у рай, а я перанёсся праз паветра з муроў Каіра, каб замяніць яго. Пятнаццаць хвілін таму я скакаў сярод маіх мамелюкаў, як Прарок — няхай будзе благаслаўлёным ягонае імя — з'явіўся мне. Ібрагім! — сказаў ён. — Сядай на васьміногага каня; ён адвязе цябе з хуткасцю маланкі на карабель, які ты павядзеш да

славутых перамогаў. Як толькі станеш на палубе, мусіш адразу плыць на Родас, якім цяпер валодаюць няверныя. Калі ты выцягнеш гэты меч... (тут ён выцягнуў кінжал і ўзмахнуў ім), ён зазьяе ў тысячу разоў ярчэй за сонца. Няверныя напалохаюцца, пабягуць і патопацца ў моры, а ты станеш уладаром горада і ўсіх іхніх багаццяў».

Ніхто не вымавіў ані слова, слухаючы гэтую велічную прамову. Усе застылі і не маглі прыйсці ў сябе, утаропіўшыся ў юнака, аблашчанага Прарокам, пакуль адзін з тых, што стаялі ззаду (ён быў менш даверлівы за іншых), не прашаптаў свайму суседу: «А ці гэта не палонны франк?». «Не, ты што? — адказаў той. — Таго мы ведаем надта добра. Ён або кажа праўду, або гэта сам д'ябал».

«Адказвайце, сыны Прарока! — зноў гукнуў Амарал. — Ці будзеце вы слухацца Ягонай свяшчэннай волі, ці вас чакае жудаснае пакаранне на гэтым і на тым свеце?» Тым часам падшоў намеснік капітана, які быў на другім канцы карабля. Ён пачуў апошнія словы рыцара. «Што гэта такое? — закрычаў ён, наводзячы парадак у самкнёным натоўпе. — А ты хто такі, каб тут камандаваць?» Амарал у некалькіх словах паўтарыў сваю легенду. «Хо-хо! — выгукнуў той. — Прамінулі часы, калі Прарок рабіў цуды, разумных людзей ты не надурьш такімі казкамі. Ты — франк, цябе выдае твой акцэнт. Ты сядзеў недзе на караблі. Але пачакай, мы засадзім цябе зноў, ды так, што Прарок цябе ўжо не знойдзе. Мусульмане!..» Ён хацеў сказаць: «Хапайце яго!», але не паспеў, бо Амарал падняў руку і крыкнуў: «Стойце! Яшчэ адно слова! Калі ты не выслухаеш мяне, гэта будзе каштаваць жыцця табе і ўсёй камандзе. Дай час, каб адкрыць праўду, а потым рабіце са мной што хочаце. Я і так у вашай уладзе». «Ну, кажы да-

вай, толькі паспяшайся!» — быў адказ. «Унізе ў каюце, — сказаў рыцар, — стаіць мой таварыш з запаленым фіцілём каля адкрытага парахаваго складу. Як толькі вы схопіце мяне, то ўзяціце ў паветра...» І ён крыкнуў ім: «Туркі, вы цяпер бачыце, хто мае абсалютную ўладу на караблі. Аднак мы не хочам злоўжываць уладай, калі вы не змусіце нас да гэтага». Хасан чухаў бараду, астатнія мармыталі праклёны... «Дзе Імры, наш баса?» — спытаў Хасан. «Я ўжо казаў дзе, — адказаў Амарал. — Ягоная душа, калі ён меў яе, цяпер разам з Прарокам: сярод гурый, якія больш саступлівыя, чымсьці грачанка, якая ўсадзіла яму ягоны ж кінжал. Але паслухайце, што я вам прапаную! Вы вязеце нас на Родас і, як толькі мы высаджваемся на бераг, вы вольна і бесперашкодна адплываеце на вашым караблі з усім скарбам. Ты падарыў майму таварышу па зброі жыццё, мы адплацім вам тым жа».

«Досыць! — сказаў Хасан. — А якія гаранты ты даеш? Мы дэплывем да Родаса, а вашыя таварышы захопяць наш карабель ды зробіць нас саміх рабамі». «Мы прысягаем, — адказаў Амарал, — рыцарскім гонарам і нашым святым Евангеллем: ніхто не крапе воласа на вашых галовах. Наш вялікі магістар не мае моцы парушыць нашу клятву. Акрамя таго, ты бачыш, што вы не маеце іншага выбару».

Хасан параіўся з камандай. У выніку дзіўнае пагадненне было заключана. Амарал пакінуў палубу, а карабель узяў курс на востраў іанітаў. Да вострава было ўсяго паўдня плавання. Пакуль плылі, рыцары змянялі адзін аднаго на палубе; яны спакойна хадзілі сярод турак.

Цяпер настаў час Міры распавесці сябрам па чарзе яе гісторыю. Яна была дачкою грэчаскага купца з Родаса. Ён памёр шмат год таму, але была жывая яго

ўдава. Вельмі багаты дзядзька Міры, які жыў на Кандзіі, але быў нежанаты, прапанаваў узяць яе да сябе і адпісаць ёй усю спадчыну. Яе ж сёстры заставаліся з маці. Таракі, так звалі гэтага дзядзьку, прыплыў на Родас чатырнаццаць дзён таму на сваім гандлёвым караблі, аснашчаным таксама і для бою. Праз дванаццаць дзён ён адплыў ад вострава, узяўшы некалькі падарожнікаў, сярод якіх было пару сем'яў, што жадалі асесці на Кандзіі. На няшчасце, па дарозе на іх напалі мацнейшыя за іх карсары і пасля кароткага бою ўзялі карабель на абардаж. Яна аказалася адзінай здабычай турак, бо калі яе зацягнулі на турэцкі карабель, каб зрабіць ахвярай пажадлівасці капітана, рубон працягваўся, пакуль нехта не крыкнуў, што кандзіійскі карабель тоне. Нават не ўсім туркам удалося выражавацца, ускочыўшы на свой карабель. Як толькі яны адплылі на адлегласць ружэйнага стрэлу, гандлёвец патануў без следу.

На працягу некалькіх гадзін плавання ў кірунку Родаса Міра мусіла заставацца сам-насам то з Амаралам, то з ягоным сябрам. Кожны з іх абыходзіўся з ёю па-рознаму: першы надта шмат гаварыў, другі амаль не сказаў ні слова. Той быў настойлівы ў словах і позірках, гэты ледзь рашаўся зірнуць на яе: адно сцішаныя ўздыхі сведчылі, што ён знаходзіўся побач з прыгажуней. Маўклівы напарнік падабаўся ёй значна больш за балбатлівага. Амарал быў прызвычаены да перамогаў; гэта зрабіла яго дзёрзкім і настойлівым. Але Міра не была лёгкай здабычай; жаночы гонар быў яе цнатлівасць. Рыцар, прызвычаены разглядаць кожны супраціў толькі як прыкідванне і хітрыкі, так далёка зайшоў у сваіх залётах, што дастойная дзядзьчына мусіла вярнуць яго да межаў пачцівасці. «Пане рыцар! — сказала

яна такім тонам і з такім выразам твару, якія дэманстравалі яе сур'ёзнасць. — Пакіньце вашы жарты тым, якія зразумеюць іх! Шануйце жаночую цнатлівасць! Балюча думаць пра дзяўчат вашай краіны, калі вы не адкрылі для сябе існавання цноты. Вы бачылі, як грачанка змагаецца супраць гвалту, а хітрыкамі я пагарджаю». Уражанага Амарала змяніў ягоны мяккі і сціплы сябра. Яму засталася прыкусіць ласыя вусны і спыніць свой напор. Але ён не пакінуў жадання.

Перад захадам сонца карсарскі карабель пад сцягам з крыжам увайшоў цераз вузкую пратоку ў гавань Родаса. Перад гэтым усе туркі, акрамя Хасана, схаваліся ў труме, каб не ўстрывожыць родаскую варту на батарэях у гавані. Сэн Прэвіль стаяў за рулём, а Хасан са звязанымі рукамі побач з ім. «Цяпер мы ў тваёй уладзе, хрысціянін! — азваўся турак. — Скора стане ясна, ці ты трымаеш слова». «Скора ты даведаешся аб гэтым, — адказаў рыцар. — Мы не можам даць табе лепшай гарантыі выканання слова, чымсьці тая, якую мелі самі: парахавы склад і запалены фіціль». Ён паклікаў з каюты Амарала і Міру. «Выведзі на палубу столькі сваіх людзей, — працягваў ён, — каб яны маглі развярнуць карабель, а сам ідзі ўніз! Вось набліжаецца човен з камендантам порта, ён забярэ нас. Я скажу яму пра дамову; ты бесперашкодна адплынеш. І я абяцаю, што на працягу шасці гадзін ніхто не будзе пераследаваць цябе». Сказана — зроблена. Камендант са здзіўленнем выслухаў расповед рыцараў, забраў іх і грачанку з сабою і паспяшаўся на бераг. Ён не парушыў заключанае пагадненне, і ўпершыню з тых часоў, як іаніты трымалі пад сваёй уладаю востраў, турэцкі ваенны карабель увайшоў у гавань і адплыў з мірам.

Спадарожнікі сустрэлі абод-

вух юнакоў, навіцьят якіх распачаўся рыцарскай прыгодай, надзвычай радасна, а старэйшыны паставіліся да іх з належнай павагаю. Сам вялікі магістар — таксама француз — выказаў ім сваё шанаванне: яны мусілі паўтарыць яму сваю гісторыю. Распавядаў Амарал, бо Сэн Прэвіль быў больш здатны да справы, чым да словаў.

Іх накіравалі на кватэры. Сэн Прэвіль патрапіў жыць да маці Міры. Дастойная матрона прыняла яго са слязьмі радасці і падзякі, а яе дачка — позіркам, у якім выказала больш, чым сама хацела ці думала. Юнак адчуў, што змяніў адзін палон на другі.

Праміннула чатыры месяцы. Каханне Сэн Прэвіля да высакароднай дзяўчыны, жыццё і гонар якой ён выратаваў, настолькі ўкаранілася ў ягоным сэрцы, што ані час, ні праца, ані ад'езды па справах ці забавы не маглі вырваць яго адтуль. А ўсё ж закаханы не выдаў сябе ані словам, аднак ягоны перажыванні не былі сакрэтам для яе. Юнак так высока шанаваў яе, яго думкі былі такія высакародныя, сапраўды рыцарскія, што ён не мог прызнацца ёй у пачуцці, якое забараняў ягоны стан. Ён ведаў, што паміж імі не можа быць ніякой законнай сувязі. І хаця ён назіраў прыклады недапушчальных адносінаў паміж ягонымі ордэнскімі братамі і родаскімі дзяўчатамі, яго калаціла ад адной думкі, што Міра магла б быць ягонай каханкаю. Імкнучыся перамагчы сваю жарсць, ён бачыўся з ёю роўна столькі, колькі было непазбежна, уцякаў ад яе, знаходзіўся як мага часцей па-за дарагім і такім небяспечным домам. Ён веў змаганне як сапраўдны мужчына, але змаганне знясільвала яго, адбівалася на ягоным здароўі, згасіла румянец на яго шчаках і бляск вачэй.

І ўсё ж адказам яму было шчырае каханне. Сэрца Міры было

мацней за ягонае, яна з меншымі стратамі здолела перамагчы свае схаваныя жаданні. І хаця яна не здолела прытушыць таемны агонь, то прынамсці не давала яму выбухнуць. Ані позіркам, ані ўздыхам не выдала яна сваіх перажыванняў. Узвышаная душа валадарыла яе сэрцам і пачуццямі, а прыгожае цела захоўвала здароўе і сілу юнацтва.

Чаго мог бы дамагчыся Амарал ад такой дзяўчыны? Калі б яна нават не кахала Сэн Прэвіля, усе намаганні спакусніка ўсё роўна разбіліся б аб скалу яе цноты. Дарэмнымі былі ягоныя хітрыкі: ліслінасць, упрошванні, бліскучыя абяцанні... Усё марна. Нават трагічная маска безнадзейнага, пакутлівага кахання не мела ніякага эфекту. Спачатку ён падазраваў, што існуе патаемная згода паміж ёю і Сэн Прэвілем, але хутка адкрыў, што гэта не так. Яму засталася толькі адно суцяшэнне: што прыгажуня-грачанка проста пазбаўленая пачуццяў, бо тая, што магла супрацьстаяць яму, думаў правансальскі юнак, не атрымала ад прыроды найкаштоўнейшага з яе дароў. Але на Родасе было дастаткова іншых, якіх прырода адарыла шчодро. Амарал адварнуўся ад няўступлівай Міры, пачаў шукаць і знайшоў задавальненне ў яе слабейшых сяцёр.

Паўгода ён бавіў на востраве, а потым па справах ордэну быў накіраваны ў Францыю, адтуль у Іспанію і зноў у Францыю, затым на Кандзію і зноў на радзіму. Так атрымалася, што толькі праз пяць гадоў ён у другі раз пабачыў Родас і гэта прынесла непапраўную шкоду ордэну, а яму самому пагібель.

За пару месяцаў да ад'езду Амарала маці Міры захварэла і памерла. Сэн Прэвіль быў разам з абедзвюма дочкамі ў іхным горы. Малодшай — Фразіне, было толькі дванаццаць гадоў, і для абедзвюх ён быў як брат.

Нябожчыца любіла яго як сына. Але жалоба па бацьку і маці нявечная, яна мае моц на кароткі час: кіпарыс расце і арашаецца спачатку слязьмі, а потым гэтую працу выконваюць хмары і аблокі, а маладая дзяўчына забываецца аб ім, схіліўшыся над міртам.

Жалобныя строі былі ўрэшце знятыя; Міра зноў ўпляла кветкі ў свае валасы. Сэн Прэвіль усё маўчаў і ўздыхаў. Ягоныя сілы таялі дзень за днём, ён ледзьве хадзіў, выглядаў змрочна і прыгнечана — гэта быў шлях у магілу. Ён разумее гэта, але маўчаў. Чаго заслугоўвала такое каханне? Узаемнага кахання Міры.

Сэн Прэвіль ужо доўгі час еў у яе пакоі. Адночы ўвечары Міра паслала сваю служанку да яго з запрашэннем раздзяліць з ёю трапезу. Поўны салодкіх і цьмяных прадчуванняў, ён увайшоў у святочна ўпрыгожаны пакой. Стол быў накрыты для дваіх. Фразіна пайшла спаць. Прыгожы твар Міры палаў дзіўным румянцам. Моўчкі яна паказала рыцару месца. Яны селі насупраць адно аднаго. Падалі стравы. Можна было пачынаць трапезу, але ім нішто не смакавала. Прыгожая гаспадыня падала знак служанцы: тая выйшла. Сярэбраны келіх, напоўнены каштоўным віном, стаяў паміж імі. Міра адпіла з яго і перадала келіх рыцару. Не ведаючы, што робіць, ён асушыў яго да дна. Новае жыццё апанавала яго. Упэўненасць і надзея напоўнілі ягонае сэрца. Ён пачуваўся так, нібыта выпіў з зачараванага посуду.

Тады толькі насмеліўся ён зірнуць на прыўкрасную дзяўчыну. І ўбачыў! Яна сядзела перад ім, такая чароўна прыгожая, усміхалася так, што адразу растапіла ягонае сэрца і ўзнесла яго ў галавакружныя вышыні салодкіх жаданняў. І была яна ў строі нявесты, як усе грэчаскія дзяўчаты ў самы ўрачысты дзень жыцця:

чырвоную шлюбную спадніцу трымаў на тонкай таліі пазалочаны пас; бела-мармуровая шыя была абвітая залатым ланцужком; сярэбраны нагруднік ззяў сярод поўных грудзей, што падымаліся і апускаліся пад складкамі ільняной блузы. Нявеста была гатова — бракавала адно міртавага вянка. Падхоплены хваляй кахання, Сэн Прэвіль падняўся і хацеў кінуцца ў ногі чараўніцы, каб прызнацца ва ўсім, што так доўга хаваў ад яе. Але Міра таксама паднялася і выпрастала руку, нібыта каб стрымаць яго. Яе твар стаў раптам сур'ёзным, румянец знік з яе шчок. Яна глыбока ўздыхнула і сказала: «Рыцар! Мы абое доўга захоўвалі таямніцу. Нашы вусны не здрадзілі таму, што адчувалі нашы сэрцы... Сэн Прэвіль! Мы кахаем адно аднаго». Яна спынілася, глядзела ўніз. Вочы яе напоўніліся слязьмі, яна хавала іх, нібыта ім было сорамна за дзёрзкае прызнанне, што зрабілі вусны. Шчаслівы юнак шалеў ад радасці. Яго сэрца калацілася ў грудзях. Ён хацеў нешта сказаць, але не знайшоў словаў, каб выказаць свае пачуцці. Міра зноў падняла вочы і працягнула: «Ваша маўчанне, рыцар, гаварыла за вас! Калі б Вы былі адораны ангельскім языком і выказалі тое, што хавалі з высакароднай стрыманасцю: сапраўды! Я б ніколі не прымусіла сябе прызнацца вам у маім каханні. Сэн Прэвіль! Вы выратавалі мой гонар, але толькі дзеля таго, каб завалодаць ім. Франсуа! Тое, што ты не хацеў узяць, Міра сама аддае табе!» Яна падняла вечка вазы, што стаяла на сталі, дастала адтуль міртавы вянок і ўсклала яго сабе на галаву. «Нас, — сказала яна ўрачыста, — злучылі не людзі, і не ім дадзена разлучыць нас. Найвышэйшы закон напісаны ў нашых сэрцах, і мы будзем паслухмянымі яму, мой вечна каханы! Так, Франсуа! Я чую голас нябёсаў і глухая да голасу свету... каханы! Абдымі

сваю жонку!» Яна раскінула рукі — і яны ўпалі ў абдымкі адно аднаго.

Чатыры гады прамінулі для шчаслівай пары як адзін дзень, як пагодлівы вясенні дзень. Міра нарадзіла свайму любаму сына і дачку. Міхаэлю было тры гады, Сафіі два. Тут вярнуўся Амарал. Ён чуў пра іхняе сумеснае жыццё, ён убачыў іхняе шчасце, і нячыстае полымя ўспыхнула зноў. Змяя рэўнасці ўджаліла ягонае пыхлівае сэрца. Ён убачыў, што прыгажуня-грачанка ўсё ж мела пачуцці, толькі не да яго. І вырашыў зноў паспытаць шчасця.

Удаючы сяброўства, з манлівай дабрывы ён украўся да брата, з якім дзяліў гульні маленства. Ён імкнуўся ўцёрціся ў ягоны давер у спадзяванні з часам і пры нагодзе дамагчыся ў каханкі таго, у чым адмовіла яму дзяўчына. Ён цікаваў і выкарыстоўваў кожную магчымасць, каб быць з ёю сам-насам, ужываў усё сваё майстэрства і вялікі досвед, каб дасягнуць мэты. Усё дарэмна, як і раней: Міра адрывула ўсе ягоныя памкненні спачатку з халоднай ветлівасцю, а потым з паважнай строгасцю. Але яна хавала ягоныя нізкія заляцанні ад каханага.

Аднак Сэн Прэвіль, які ўсё ж адчуваў нешта, выбраў момант, калі Амарал думаў, што яго няма, і стаўся сведкам яго здрады і непакіснай вернасці Міры. Ён пачуў, як яна сказала: «У сувязі з тым, пане рыцар, што вы ўсё часцей наведваеце мой дом у адсутнасць Сэн Прэвіля, я вымушана шукаць у яго абароны ад вашай бессаромнасці». «Бессаромнасць, — адказаў Амарал, — бывае толькі ў адносінах да законных жонак...» Ён не скончыў. Увайшоў Сэн Прэвіль: «Я надта пагарджаю вамі, — сказаў ён, — каб звяртаць да вас папрокі... вон, нягоднік! Каб я цябе больш тут не бачыў!» «Калі не тут, то ў іншым месцы мы з табой яшчэ сустрэнемся», —

адказаў круцель і выйшаў. Міра залілася слязьмі і прыціснулася да грудзей каханага, ахопленая страшнымі прадчуваннямі.

На наступны дзень рыцары сустрэліся ў асяроддзі таварышаў па зброі. «Сэн Прэвіль! — пачаў Амарал. — Учора ты звярнуўся да мяне з абразлівымі словамі; ці не хочаш ты ўзяць свае словы назад?» «Амарал! — адказаў той, — словы праўды проста не могуць быць абразлівымі для чалавека гонару. Акрамя таго, наша кароткая размова не была публічнай». «Але, але, — сказаў зламысна Амарал, — у прысутнасці публічнай жанчыны». «Я добра бачу, — сказаў Сэн Прэвіль, — што ты шукаеш нагоды для схопкі, і я даю яе табе. Я заяўляю, што Вы не дастойны крыжа, які носіце». Гэтага было дастаткова: двубой прызначылі на наступны дзень.

Сэн Прэвіль спрабаваў схаваць ад каханай заўтрашнюю справу, і гэта яму ўдалося. Раніцай ён падняўся раней, калі Міра яшчэ спала, асцярожна пацалаваў яе руку. Пяшчотна абняў дзяцей у іх салодкім сне, узброіўся і пайшоў... Калі Міра прачнулася, у дом заносілі яго мёртвае цела.

Пэўны час яна асыпала ягоны бледны твар пацалункамі і слязьмі, але раптам устала і выцерла слёзы: яна прыняла рашэнне. Абмыла крываваыя смяротныя раны і апранула труп каханага ў белы саван. Потым падышла да дзяцей; яны яшчэ салодка спалі, бязгрэшна абдымаючы адно аднаго. Пацалаваўшы на развітанне дачушку, яна пайшла да сваёй сястры. Абудзіла яе і распавяла пра жудаснае здарэнне, што адбылося раніцай. «Калі я памру, будзь маці для дзяцей Сэн Прэвіля!» Фразіна не зразумела яе: яна была ашаломленая і зусім разгубілася.

Міра пакінула яе; апранула строі і даспехі каханага. Яшчэ раз пацалавала яго халодныя вусны

Аблога Родаса султанам Сулейманам. Гравюра Дж. Вавассора, 1522 г.

і пайшла шукаць ягонага забойцу. Яна знайшла яго непадалёк ад месца, дзе адбыўся двубой, ён быў там з двума сваімі прыяцелямі. Яна апусціла забрала шлема. «Што! — закрычаў той трохі напалохана і ў той жа час са здэкам. — Мерцвякі так хутка чуняюць?» «Я — мсціўца!» — адказала Міра і выцягнула меч свайго каханага. Амарал схапіўся за свой меч, а здзіўленыя гледачы сталі секундантамі. «Або ты ўдаеш мёртвага, — крычаў ён, — або ты ўваскрос, а можа, д'ябал пазычыў табе сваё цела: мой меч праверыць, ці з плоці ты і з крыві!» Пачаўся адчайны бой: Амарал быў цяжка паранены, але Міра загінула.

Калі малыя прачнуліся ад салодкага сну, яны ўбачылі трупы бацькі і маці. Фразіна сядзела пры іхнім ложы з выразам дзікага болю. Яна стала маці для асірацелых дзяцей. Праз год яна пабралася шлюбам з багатым купцом. Калі туркі захапілі Родас, яны перасяліліся на Кандзію, дзе гадавалі дзяцей Сэн Прэвіля і Міры як сваіх уласных.

Амаралам пагарджалі амаль усе таварышы па зброі, вялікі

магістар ставіўся да яго з агідаю. Гонар — ягоны апошні якар — быў страчаны, і ён дрэйфаваў цяпер, нічым не стрыманы, па бурным моры заганаў. Адною з самых цяжкіх і ліхіх заганаў, якія апанталі яго, была помста: Амарал здрадзіў сваёй веры і свайму ордэну. Калі Сулейман пачаў аблогу Родаса, ён стаў яго шпіёнам. Ён атрымаў плату за здраду, а іаніты страцілі востраў.

*Пераклаў з дацкай мовы
Валеры Буйвал.*

*Паводле: Sten Stensen Blicher.
Noveller fra Nordlyset. T. 1.
København, 1967.*

¹ Ордэн іанітаў, заснаваны крыжакамі ў Ерузалеме, стаў называцца родаскім ордэнам пасля выгнання крыжакоў з Палесціны мусульманамі і перасялення рыцараў ордэну на Родас. У 1530 г. туркі захапілі Родас, і яго рыцары перанеслі сваю ордэнскую дзяржаву на Мальту — з тае пары ордэн называецца Мальтыйскім.

«Альбом для цёткі Марылі»

Пра кнігу выбраных твораў Марыі Вайцяшонак (Мінск, выд. «Логвінаў», 2019)

Фармат гэтай кнігі спачатку збянтэжыў, але, узяўшы яе ў рукі, прачытаўшы на вокладцы слова «альбом», я імгненна падумала пра яго як пра ўдалую знаходку аўтаркі: так, старыя класічныя фотаальбомы, у якія са стараннаю любоўю збіраліся самыя розныя фотаздымкі з усяго жыцця, маюць менавіта такі фармат, і аўтарка кнігі з уласцівым ёй густам у афармленні і ўвагаю да зместу і гэтым фарматам, і афармленнем кнігі, і яе зместам падкрэсліла, што ў «Альбоме...» сабранае яе творчае жыццё, яе няспынны роздум пра яго і пра тых, каго сам Бог расставіў на яе шляхах і сцежках — пра родных, крэйных, як цётка Марыля, якой прысвечана кніга, і пра тых, хто стаў духоўна роднымі, замяніўшы ёй сям'ю і нават зрабіўшы яе вялікаю. Роздум увасоблены ў самой вокладцы кнігі, дзе змешчаны чорна-белы фотаздымак аўтаркі: яна, маладая і ўжо такая сталая і мудрая, схіліўшы ў пакоры галаву, сядзіць на парозе хаты, у якую прыадчыненыя дзверы — уваходзьце, зазірніце, падумайце разам: нашы жыцці ў савецкай і постсавецкай прасторы ў многім падобныя, і ўсе ж такі нямногім (магчыма, абраным, якіх можна сапраўды выпрабоўваць) сам Божы Провід складаў адметную біяграфію, фармуючы адметнасць асобы і творчасці. Пра тое, як складвалася яе біяграфія,

Марыя Вайцяшонак расказвае сама ва ўступе да кнігі, які яна назвала гісторыяй аднаго маленства — свайго маленства. «*От нашего поместья... От нашего дома остались одни камни. Но я слышу их тепло...*» Пэўна ж, менавіта гэтае «*тепло*», якое людзі пакідаюць на каменнях, і трымала яе ў жыцці і ў творчасці — сагравала, давала сілы, вучыла цяраплінасці. «*Если Бог дал, то он знал, кому давать. Страдания меня вырастило... Это моё творчество... Моя молитва*», — шчыра прызнаецца пісьменніца. «*Мне больно, но это — моё. <...> Взять страдание в свои руки,*

обладать им полностью и выйти из него, что-то оттуда вынести. Это такая победа, только в этом есть смысл». Думаю, што чытачам каталіцкага часопіса дастаткова гэтага цытавання, каб зразумець хрысціянскую пазіцыю аўтаркі, яе цвёрдае перакананне ў тым, што трэба ісці ўслед за Хрыстом, узяўшы ў рукі сваю пакуту, каб зрабіць з яе перамогу — найперш над сабою, не шкадуючы «сваёй шкуркі», як гаворыць адна мая прыяцелька, не крыўдуючы на сваю біяграфію. І, напэўна таму, гэтая кніга так светла ўкладзеная, і можна сказаць, што гэта яшчэ і кніга падзяка — Богу і людзям, і пачынаецца яна раздзелам праявітых твораў, аб'яднаных светлаю назваю — «Сад нявіннасці», і сад у Марыі Вайцяшонак — таксама частка чалавечага цяпла, частка дому, радзімы, а ў слове «*нявіннасць*» закладзена хрысціянскае жаданне не мець правінаў перад людзьмі і дароўваць усім, хто пажыццёва дзеліцца з табою сваім неацэнным цяплом. І ўся кніга ўкладзеная гэтак, як укладаецца наша жыццё: проза і паэзія, але проза пісьменніцы далёка не заземленая, хоць і населеная зямнымі людзьмі, — усё ў гэтай прозе і ў яе героях цесна і шчыльна, прыгожа і ўсяляк пераплятаецца, як усё пераплятаецца ў садзе, і таму другі раздзел кнігі названы аўтаркаю сімвалічным і шмат-

значным словам «Кола», і ёсць там шчымліва-шчырае апавяданне «Мы з аднаго поля», назва якога такая ж змястоўная, значная, як і сам аповед, бо яна, назва, тычыцца не толькі вяскоўцаў, якія памятаюць цябе малою і праз гады пазнаюць дарослаю, але і ўсіх нас — адзінай Божай тканкі. Марыі Вайцяшонак увогуле ўласціва праз простыя рэчы ўзнімацца да важных агульна-началавечых абагульненняў. Дом, сад, поле, вёска — здаецца, вось тое кола, у якім замкнёнае жыццё, але ў ім, па-над ім ёсць галоўнае, укладзенае у простыя радкі: «*Божа, мой Божа, // дзе Цябе болей, // як не ў гэтым полі. // Ці ў маім садзе*». Хрысціянства Марыі Вайцяшонак натуральнае, не святочна-паказнае, бо найскладанейшая заповедзь любові да бліжняга (у тым ліку да «братоў нашых меншых») фармавалася яе горкім дзяцінствам, якое само вучыла спачуванню, спагадзе, любові, дараванню, прыманню. Беднасць яна называе святою і найперш спяшаецца да галодных жабракоў — і ў жыцці, і ў вершах: «*Іду да жабракоў // ля царквы прычаішцацца, // каб не забыцца, // як падораная луста хлеба наскрозь свеціцца, // як пахне начлег саламяны ў хлеве, // да старой жабрачкі, бы да Святой Дзевы, // іду прычаішцацца. // Спяшаюся, каб не застацца без мінулага, // якое мне даражэй за будучае*». Яе вершы ў гэтай кнізе, укладзеныя са зборнікаў «Серпень», «Асідніца», «Сонцаварот», «Гняздо агню», «Тварам да зімы», — нібы працяг яе прозы, бо ў іх жывуць тыя ж вобразы (зямля, сад, гасцінец, вёска, поле) і пануюць тыя ж стыхіі (дождж, гром, навальніца, агонь, сонца, лясныя травы, птушкі), «*і след босы на снезе // побач з сабачым, птушыным*», вядома ж, яе... А яшчэ ў яе вершах

ёсць анёл, для якога яна ноччу побач са сваім ложкам ставіць пустое крэсла — «*мы абое з ім заснём // на начной варце*»...

Як і належыць жанру альбома, кніга напоўненая вершамі-прысвячэннямі: цётцы Марыльцы, Уладзіміру Арлову, Валянціне Аксак, Леаніду Галубовічу, Алесю Разанаву, Хрысціне Лялько, Вользе Бабковай, Наталцы Бабінай — вядомым у культурнай прасторы Беларусі, духоўна блізім. Біяграфічны маналог да кнігі быў змешчаны ў кнізе Святланы Алексіевіч «*Время Second Hand*», а пасля слоўе напісаў даўні сябра Марыі Вайцяшонак, вядомы паэт, таленавіты літаратурны крытык Леанід Галубовіч, які вычарпальна-поўна, шчодро і цёпла піша пра яе творчасць у апошнія гады. «*Кожны паэтычны зборнік М. Вайцяшонак, — гаворыць Л. Галубовіч, — узводзіцца як зруб, і паступова ўладжваецца, як дом. Безумоўна, у ім ёсць шараговыя рэчы, але, дзіўным чынам, яны не выпадаюць з агульнай будовы, больш за тое, іх нельга назваць неабавязковымі, паколькі яны закладзены ў фундамент кніжкі, у яе сцены, перакрыцці, кроквы, ашалёўку, комін, дымаход... Няхай нават замест гожага ганка ў ім просты парог — палявы альбо*

лясны, вялікі, пашчэрблены і нацёрты нагамі камень... Бо толькі паэт ведае, што маўчанне каменя побач з намі змястоўней нашае размовы».

Варта сказаць і пра фотаздымкі ў «Альбоме для цёткі Марылі». Ні пад адным з іх няма даты, але па іх лёгка і сумна распознаецца час, у якім жыла краіна і яе цяроплівыя людзі — у іх твары з адбіткам часу. У іх адзенні, жэстах, паставах, пакорліва складзеных руках захаваная годнасць, вера, надзея, любоў. Усе яны жылі «*тварам да зімы*» — больш гатовыя да цяжкіх выпрабаванняў, чым да раптоўнага шчасця. І тут я адзначыла вартую павагі яшчэ адну ўласціваць аўтаркі «Альбома...»: яна можа ў нечым памыляцца, сумнявацца, спрачацца, сварыцца, але яна, па-мойму, ніколі не хлусіць. Ні ў чым. Вось і фотаздымкі, сабраныя ёю для кнігі, непрыхарошаныя, неадрэтушаваныя, неапрацаваныя мастацкімі і тэхнічнымі рэдактарамі — шэра-белыя, з пераважна жорсткаю прозаю, праўдаю жыцця (труна, пахаванне) і жаданнем ва ўсіх яго варунках заставацца людзьмі (проста апрануць лепшае для сямейнага фота і быць самімі сабою перад фотааб'ектывам)...

Вядома, кожны зборнік выбраных твораў — гэта пэўнае падсумаванне, у якім збіраюцца і сума творчасці і... сум. Пажадаем жа аўтарцы, якая не баіцца жыць «*тварам да зімы*», доўгага вячэрняга святла і новых твораў.

Сося Бараноўская

«Са мною, Божа, будзь...»

Замест прадмовы ад перакладчыка да публікацыі
новых апавяданняў Габрыэлі Пузыні

У часопісе «Наша вера» ўжо неаднойчы на працягу мінулых гадоў друкаваліся вершы і апавяданні Габрыэлі Пузыні (1815–1869) у перакладзе на беларускую мову, а ў мінулым, 2018 годзе, выдавецтва «Про Хрысто» ў Мінску выпусціла ў свет першую за паўтара стагоддзя на беларускіх і польскіх абшарах кніжку яе выбраных вершаў «Струмень любові. *Strumień miłości*» ў арыгінальнай і ў перакладной версіях. Выдатная пісьменніца нашага краю, асвечаная талентам з ласкі Пана Бога, Габрыэля Пузыня, трэцяя, малодшая, дачка графа Адама Гюнтэра і Аляксандры з Тызенгаўзаў, пакінула нам прыгожую літаратурную спадчыну, вартую таго, каб быць вернута ў нашу сучаснасць, бо яе творы даюць прыклад не толькі высокага прафесійнага майстэрства, але такога мастацтва слова, якое ў самой істоце сваёй прасякнута духам любові да Бога і бліжняга. Яе можна з поўным правам лічыць хрысціянскай пісьменніцай нашага краю тых часоў. Сведчыць аб тым ужо першы зборнік яе вершаў, выдадзены ў Вільні ў 1843 г., які называецца сімвалічна — «*W Imię Boże*» і складаецца з вершаў рэлігійнай тэматыкі, а сама Габрыэля стварыла сабе на яго грунце сталы псеўданім — *Аўтарка ў Імя Божае*. Гэты псеўданім, якім яна пачала падпісваць усе свае наступныя выданні, робіць яе постаць заўсёды пазнавальнай у шматаблічнай літаратурнай панараме XIX стагоддзя. Хрысціянскай пісьменніцай мы называем яе і таму, што не толькі першы зборнік, але ўсё

яе далейшае жыццё і творчасць былі праўдзівым сведчаннем веры, якое яна сфармулявала ў чатырохрадкоўі «Да Бога»:

*Мне добра ўсё,
калі Ты мной кіруеш,
Мне сумна ўсё,
калі сама паную.
Ты за мяне і думаеш, і чуеш,
Са мною, Божа,
будзь, — і не ўпаду я.*

Менавіта гэтыя радкі, як эпіграф да ўсяго яе жыцця, былі адбітыя на памятнай дошцы ў гонар Габрыэлі Пузыні, прымеркаванай да ўшанавання 150-х угодкаў яе адыходу ў вечнасць. Урачыстае адкрыццё і асвячэнне мемарыяльнай дошкі адбылося 26 кастрычніка гэтага года ў парафіяльным касцёле Божага Цела ў Беразінскім (Гарадзілаве) Маладзечанскага раёна дзякуючы ініцыятыве і старанням пробашча гэтага касцёла ксяндза каноніка Сяргея Бараўнёва, які шчыра парупіўся пра ўшанаванне памяці нашай славітай пісьменніцы хрысціянкі, бо яна ў свой час жыла менавіта ў Гарадзілаве, што належыць да сучаснай беразінскай парафіі.

Як вядома, графіня Габрыэля з Гюнтэраў Пузыня нарадзілася ў Вільні, сваё юнацтва і раннюю сталасць правяла ў бацькоўскім маёнтку Дабраўляны былога Свянцянскага павету. Яе выхаванне і ўзгадаванне адбывалася ў атмасферы шчырай хрысціянскай каталіцкай пабожнасці і ў асяродку культурнай інтэлігенцыі нашага краю: мастакоў, музыкаў, літаратараў, якіх шчодра запрашаў у свой гасцінны дабраўлянскі палац граф Адам

Гюнтэр. У Дабраўлянах адкрыўся літаратурны талент Габрыэлі, да развіцця якога паненку Гюнтэроўну заахвочваў сябра дому, ужо сталы і вядомы на той час пісьменнік Ігнат Ходзька. З 1851 г., выйшаўшы замуж за князя Тадэвуша Пузыню, Габрыэля жыла ў ягоным маёнтку Гарадзілава. Тут яна плённа працягвала сваю літаратурную дзейнасць — працавала ў жанрах паэзіі, прозы, драматургіі, мемуарыстыкі, дасылаючы свае творы пераважна ў віленскія перыядычныя выданні і рыхтуючы іх асобнымі кнігамі. Апрача гэтага, графіня Габрыэля была арганізатаркай пастаянных культурных імпрэзаў (салонаў) у Гарадзілаве на ўзор таго, як гэта рабілася раней у бацькавых Дабраўлянах. Збіралі яе салоны такіх выдатных дзеячаў культуры нашага краю, як Станіслаў Манюшка, Тамаш Зан, Ігнат Ходзька, Антоні Эдвард Адынец, Уладзіслаў Сыракомля ды многіх іншых мастакоў, кампазітараў, літаратараў, артыстаў, асобаў духоўнага і свецкага станаў, мясцовую моладзь. Ніколі не перапынялася таксама хрысціянская дабрачынная дзейнасць пісьменніцы, якая ў кожным церпячым бачыла брата і старалася дапамагчы. У Гарадзілаве, пабожна развітаўшыся з усімі хатнімі і прытуліўшыся да пляча каханага мужа, Габрыэля адышла ў вечнасць 16 жніўня 1869 года, акурат 150 гадоў таму назад. Яна была пахаваная, паводле звестак некаторых мемуарыстаў, у сямейным склепе на мясцовых парафіяльных могілках, якія не захаваліся да нашага часу.

Адкрыццё мемарыяльнай

дошкі, як і публікацыя твораў Габрыэлі Пузыні, сведчыць пра годнае аднаўленне памяці пра пісьменніцу — памяці, якая дапамагае будаваць культурны падмурак сённяшняга нашага грамадства, спрыяць выхаванню ў ім высокай духоўнасці, замацоўваць традыцыйныя агульна-началавечыя і нацыянальныя каштоўнасці, якія захоўваюць свет ад разбурэння і напаўняюць яго любоўю.

Пасля ўрачыстага адкрыцця і асвячэння мемарыяльнай дошкі, малітвы «Анёл Панскі» адбылася Імша-рэквіем у інтэнцыі пісьменніцы, якую цэлебравалі пробашч беразінскай парафіі Божага Цела ксёндз канонік Сяргей Бараўнёў і ксёндз Павел Эйсмант, куратар 1-га курса Духоўнай семінарыі ў Мінску. Цэлебрацыю суправаджалі літургічныя спевы і музыка Станіслава Манюшкі ў выкананні хору Чырвонага касцёла св. Сымона і св. Алены ў Мінску «Cantus Cordis», мастацкі кіраўнік Яніна Хвалько, і арганіста касцёла Найсвяцейшай Тройцы (св. Роха) на Залатой Горцы ў Мінску Віктара Кісцэня. У часе Імшы быў таксама асвечаны мемарыяльны знак у гонар 105-й гадавіны з дня нараджэння мужанага Сведкі веры кардынала Казіміра Свёнтка, умураваны справа ад алтара ў сцяне касцёла.

Да ўрачыстасці адкрыцця мемарыяльнай дошкі была таксама прымеркавана літаратурна-музычная імпрэза «Салон Габрыэлі Пузыні», падрыхтаваная пры падтрымцы грамадскага аб'яднання «Міжнародная асацыяцыя беларусістаў», у якой узялі ўдзел прадстаўнікі навуковай і творчай інтэлігенцыі з Мінска: літаратары, мовазнаўцы, гісторыкі, архівісты, мастакі, музыкі, журналісты, музейныя супрацоўнікі. Літаратуразнавец, дацэнт кафедры гісторыі беларускай літаратуры Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта Ігар Запрудскі ў

Габрыэля Пузыня. Парыжскае фота з архіва Ежы Паровіча. 1957 г. (?)

сваім выступленні звязаў творчасць Габрыэлі Пузыні з асаблівасцямі літаратурнага працэсу на Беларусі ў XIX стагоддзі і спецыфікай той польскай («віленскай») мовы, якой карысталіся ў побыце аўтары, што паходзілі з земляў гістарычнай Літвы-Беларусі. Мастак Алесь Пушкін, ён жа і аўтар насценных роспісаў у адноўленым касцёле Божага Цела ў Беразінскім, прэзентаваў напісаны ва ўзнёсла-рамантычнай стылістыцы спецыяльна для гэтай імпрэзы партрэт «Старыя ліпы. Габрыэля Пузыня», а таксама выкананую ім копію абраза

Маці Божай Бялыніцкай, што было сугучна чытанню верша Габрыэлі Пузыні «Касцёл у Бялынічах». Мастацкай дэкламацыйнай гэтага верша, а таксама апавядання «Помста літвінкі» літаральна зачараваў прысутных артыст і рэжысёр Беларускага радыё і тэлебачання Алег Вінярскі. Вершы Габрыэлі Пузыні «Старыя ліпы», «Да Адама Міцкевіча» і «Анёл-ахоўнік» (у арыгінале і ў беларускіх перакладах) з вялікім натхненнем прачытала маладая паэтэса і мастачка, рэдактар аддзела паэзіі часопіса «Малодосць» Аксана Ючкавіч.

У памяць аб тым, што ў свой час госцем салона Габрыэлі Пузыні бываў выбітны кампазітар нашага краю Станіслаў Манюшка, 200-годдзе з дня нараджэння якога ўрачыста адзначалася сёлета, прагучалі духоўныя арганныя творы кампазітара і п'есы іншых музыкаў XIX стагоддзя ў выкананні арганіста касцёла Найсвяцейшай Тройцы (св. Роха) на Залатой Горцы ў Мінску Віктара Кісценя. Музыкальную частку імправізаванага «Салона Габрыэлі Пузыні» працягнуў непаўторны ў сваёй шчыра-спавядальнай манеры выканання бард Алесь Камоцкі. Некалькі спеваў уласнага сачынення на вершы вядомых беларускіх паэтаў выканаў кампазітар Аляксандр Віслаўскі ў дуэце з жонкай Аленай, тораваўшай яму на скрыпцы.

Свае вершы, якія годна працягваюць традыцыю хрысціянскай паэзіі ў сучаснасці, прачыталі пісьменніца, галоўны рэдактар часопісаў «Наша вера» і «Ave Maria» Хрысціна Лялько, а таксама паэтэса, кандыдат філалагічных навук, сталы аўтар «Нашай веры» Аксана Данільчык. Даследчыца культуры шляхецкіх сядзібаў і роду Агінскіх, музеязнаўца са Смаргоні Таццяна Кляшчонак прэзентавала буклет, прысвечаны Габрыэлі Пузыні, з новымі краянаўчымі і радаводнымі матэрыяламі, якія ўзнаўляюць генеалагічныя сувязі Пузыняў і Швыкоўскіх — колішніх уладальнікаў не далёкага ад Гарадзілава маёнтка Беніцы. На заканчэнне хор Чырвонага касцёла св. Сымона і св. Алены «*Cantus Cordis*» пад мастацкім кіраўніцтвам Яніны Хвалько разам з прысутнымі ў касцёле праспяваў беларускі духоўны гімн «Магутны Божа».

Абраз Маці Божай Бялыніцкай і партрэт Габрыэлі Пузыні мастака Алеся Пушкіна.

Цяпер кожны ў прыгожым дворыку касцёла Богага Цела ў Беразінскім (Гарадзілаве) на сцяне справа ад уваходу ў касцёл можа пабачыць новы мемарыяльны знак — яшчэ адзін сімвал нашай нацыянальнай памяці — зробленую з эстэтычным густам памятную дошку з выявай натхнёнай маладосцю і талентам *Аўтаркі ў Імя Божае* і словамі пра яе асобу.

Ушаноўваем таксама памяць пра нашу непаўторную ў сваёй сціпласці і боганатхнёнасці пісьменніцу публікацыяй новых перакладаў яе апавяданняў, якія, спадзяемся, знойдуць прыхільны водгук у сэрцах чытачоў «Нашай веры» не толькі праз распаўсюданне ў іх кранальныя гісторыі жыцця герояў, але і праз зграбнасць мастацкай формы, натуральнасць і нязмушанасць дыялогаў, трапны дасціпны гумар, увагу да лёсу простых людзей, да якіх вытанчаная графіня ставілася з праўдзіваю евангелічнаю любоўю і павагаю.

Пераклады апавяданняў зроблены паводле наступных выданняў:

[Puzynina G.] *Małe a prawdziwe opowiadania. Przez autorke W Imię Boże.* — Wilno, 1857 (Panna P*).

[Puzynina G.] *Proza i wiersze. Przez autorke W Imię Boże. Tom II.* — Wilno, 1857 («Cokolwiek o chłopkach»).

Выказваем асаблівую ўдзячнасць спадару Ежы Паровічу ў Варшаве — нашчадку даўніх уладальнікаў маёнтка Беніцы Швыкоўскіх, з архіву якога паходзіць парыжскае фота Габрыэлі Пузыні, за дазвол на яго выкарыстанне, а таксама спадару Пятру Карвэцкаму і спадарыні Таццяне Кляшчонак, праз якіх фотаздымак быў перададзены ўладальнікам у Беларусь, што зрабіла магчымым яго выкарыстанне ў гэтай публікацыі.

Ірына Багдановіч

Ірына БАГДАНОВІЧ — паэт і літаратуразнаўца, кандыдат філалагічных навук. Нарadzілася ў г. Ліда на Гродзеншчыне. Скончыла гісторыка-філалагічны факультэт Гомельскага дзяржуніверсітэта (1978) і аспірантуру пры Інстытуце літаратуры імя Я. Купалы Акадэміі навук Беларусі (1983). Аўтар кніг вершаў «Чаравікі маленства» (1985), «Фрэскі» (1989), «Вялікдзень» (1993), «Сармацкі альбом» (2004), «Прыватныя рымляне» (2006), «Душа лістападу» (2012), «Залатая Горка» (2016), манаграфіі «Янка Купала і рамантызм» (1989), «Авангард і традыцыя: беларуская паэзія на хвалі нацыянальнага адраджэння» (2001), укладальнік зборнікаў «Казімір Сваяк. Выбраныя творы» (2010), «Вінцук Адважны. Выбраныя творы» (2011), «Аляксандр Надсан. Выбраныя творы» (2014) і інш. Перакладае з польскай мовы. Жыве ў Мінску.

Габрыэля Пузыня

Панна Р*

Мяне папрасілі ўладкаваць бедную паненку ў прыстойны і недарагі пансіён у Вільні, і я адправілася да панны Р*, якую мне рэкамендавалі як сумленную і дасведчаную ў гэтай справе асобу. Гэта быў час летніх вакацый, і я здзівілася, пабачыўшы мноства вучаніц, што бавіліся ў салоне. Праз хвіліну ўвайшла панна Р*; убачыўшы яе, я аслупянела, адчула сябе дзіцёнкам, вакол мяне гучалі галасы дарагіх мне людзей, якіх сёння, на жаль, ужо не было сярод жывых! Панна Р* стаяла перада мною, нібы ўвасабленне мінуўшчыны. Яна выглядала так, быццам ніколі не была маладой, быццам была захаваная ў спірытусе, не змяніўшыся ні на адну рысу з таго часу, калі я бачыла яе настаўніцай адзінай дачушкі ў багатай сям'і ўжо гадоў таму ... страх сказаць, шмат ужо гадоў таму! Досыць, што тая адзіная дачушка, на той час маладая, ладная, мэта старанняў усіх літоўскіх і падольскіх кавалераў, сёння была не толькі замужняй, але мела ўнукаў.

— Што прывяло пані да мяне? — ветліва, але суха спытала мяне панна Р*.

— Просьба, каб пані была ласкавая прыняць да сябе ў лік сваіх вучаніц адну вельмі бедную паненку.

— Не такая яна бедная, калі ёсць нехта, хто ёю апякуецца; пані мае намер за яе плаціць?

— Само сабой зразумела, — здзіўлена адказала я, — хто ж бы пасмеў чыніць пані клопат, не маючы на тое права? Асоба, ад імя якой я прыйшла, ахвяруецца

плаціць за навукі і ўтрыманне сваёй падапечнай.

— Дык чаму ж абавязкова ў мяне, — усклікнула панна Р*, — з такой пратэкцыяй паненка, аб якой гаворка, будзе прынятая і ў іншым пансіёне. У мяне гэта немагчыма.

— Што, усе месцы заняты? — спытала я.

— Гэта найменшае, — адказала яна, — але..., але... — І, здавалася, яна шукае словы, якія вытлумачылі б яе дзіўнае нежаданне, або, хутчэй, збірае ўсю сваю адвагу, каб зрабіць прызнанне, якое ёй вельмі дорага каштавала.

Яе хацела выручыць адна са старэйшых вучаніц, набліжаючыся да нас, але містрыня спыніла яе суровым позіркам.

— Як бы там ні было, — суха адказала мне, — падапечнай пані прыняць не магу. — І, робячы рэверанс, дала зразумець, што аўдыенцыя скончана.

Як ачмураная, выйшла я, напоўненая дзіўным пачуццём. Я здагадалася, што пад гэтай суровай знешнасцю хаваюцца цноты і заслугі, але палюбіць я адразу не магла. Чаму ж найчасцей так здараецца, што сапраўдная цнота рэдка бывае лагоднай і ўдзячнай, нібы хоча выпрабаваць сваіх добрасумленных знаўцаў і аматараў, прыбіраючыся ў выгляд чэрствы і сухі, падобны да ракавіны, якая родзіць перлы, альбо да горкай шкарлупіны салодкага арэха?..

Так я сабе думала, сыходзячы па стромкіх прыступках, якія мне падаліся надзвычай нязручнымі,

бо не прывялі мяне да мэты маіх старанняў. Я была крыху злая на панну Р*, бо яе адмова змушала мяне да новых пошукаў.

Калі ў той самы вечар апавядала я пра маё *fiasko* некалькім асобам, адна з іх стала на абарону панны Р*.

— Гэта мужная жанчына! — сказала пані А. — Яна прысвяціла сябе выхаванню бедных паненак, якія не маюць *ніякіх сродкаў для жыцця і ніякай апекі*, яе служэнне поўнае любові і не мае межаў. На гэтую мэту яна ахвяравала не толькі ўсю спадчыну па сваіх бацьках, не толькі тое, што набыла за некалькі гадоў пры той багатай пані В., але больш за тое — свой уласны спакой, свае ўжо страчаныя сілы, сваю старасць і сваю незалежнасць. Адзінай яе забавай і адпачынкам пасля доўгага дня працы — пайсці вечарам у знаёмы дом, каб згуляць партыю мар'яжа са сваёй равесніцай, шаноўнай маршалковай М. Такі пансіён ёсць дабрадзействам для бедных паненак, дзе яны атрымліваюць разам з наукай і маральнае выхаванне. Некалькі з іх ужо выйшлі ў свет, сталі настаўніцамі, а калі якая застаецца без месца, бярэ яе панна Р* зноў да сябе, бо яе апека не заканчваецца разам з выхаваннем, але па-мацярынску доўжыцца праз усё жыццё вучаніцы.

— Як жа гэта ўсё павучальна і кранальна! — усклікнула я, узрушаная і прысаромленая адначасова, бо сама да гэтага не дадумалася, а наадварот, была настроеная супраць яе з-за сваёй няўдачы.

* * *

Прамінуй год. Зноў прыйшлі вакацыі, і тая ж самая *імянінная* нагода прывяла мяне зноў у тое самае кола, у якім я пачула пра панну Р* і яе гожае жыццё. І зноў пра яе гаварылі, але са смуткам, бо здароўе, якога яна не хацела шанавець, было цалкам падарванае.

— Кепска з нашай паннай Р*, — гаварыла пані А. — А яшчэ горш, што яна сама не звяртае ўвагі на свой стан. Наадварот, здаецца, разлічвае на доўгую будучыню, увесь час займаецца навуковымі планами, замаўляе настаўнікаў, закупляе запасы на ўсю зіму, а калі сястра і брат пераконваюць яе, каб адпачыла і падумала аб здароўі, яна суха і холадна, як звычайна, адпрэчвае ўсялякія парады, кажучы, што заўсёды думала сваёй галавой і да канца без чужога розуму абыдзецца.

Бедныя вучаніцы з жахам глядзяць на жудасны гарачкавы стан сваёй апякункі, якая не сёння заўтра іх асіроціць!

Доўга размаўлялі ў салоне пані А. пра слаўную панну Р*, здзіўляючыся, як гэтая разумная жанчына магла да такой ступені здзяцінецць... О, якімі ж памылковымі бываюць людскія меркаванні! Як жа іх хібнасць давяла неўзабаве панна Р*, якая, наадварот, асвечаная Божаю ласкаю, ведала пра свой стан і адчувала, што набліжаецца канец жыцця, мэтай якога было радаснае чаканне гэтай хвіліны! За некалькі дзён перад скананнем панна Р* паклікала да сябе сваіх вучаніц і сказала:

— Дзеці! Бог хоча, каб я вас пакінула... кліча мяне на адпачынак, а вас заклікае да працы. Цяпер вы самі павінны думаць пра сябе... але на тое маёце цэлых паўгода часу, перш чым знойдзеце іншую апеку. Не бойцеся! Усё пакіну пасля сябе гэтак, як бы сярод вас

жыла... Памяшканне аплочана наперад... спіжарня поўная... сукенкі на экзамен спраўлены... настаўнікі аплочаныя... слугі таксама. Паміраю спакойная, што на працягу паўгода ні ў чым не будзе ў вас нястачы! А як далей... вы ж ведаеце, што Бог тых, хто давярае Яго міласэрнасці, ніколі не пакіне?! — Змоўкла, а праз хвіліну, бачачы, што яны плачуць, падвысіўшы голас, каб схаваць уласную ўзрушанасць, запавядала ім працу, узаемную любоў і яшчэ раз давер Богу. Пасля гэтага пацалавала і паблагаславіла кожную і з таго моманту ўжо цалкам аддалася думкам аб вечнасці, дзеля якой усё жыццё працавала. Памерла, як жаўнер на полі бітвы ў часе змагання, а не спачыла, як у труне!!!

У пакінутых паннай Р* пісьмовых распараджэннях было і тое, каб пахаванне адбылося сціпла, і яна спецыяльна не пакінула на гэта лішніх грошай, прызначаючы увесь свой капітал на забеспячэнне сваіх сіротаў. Чатыры дзяды неслі простую і лёгкую труну (бо пры сваім жыцці с.п. панна Р* была хадзячым шкілетам і толькі з жывою душою). Паклалі яе цела ў найбліжэйшым касцёле. Усім картэжам, усім парадам, усёю раскошаю гэтага пахавання быў строй вучаніц, удвая сіротаў, што плакалі, як сапраўдныя дзеці! Ішлі яны за труною, молячыся з глыбокаю вераю, але таксама і з глыбокім жалем! І доўга, вельмі доўга кленчылі вакол убогага катафалка ў касцёле. Між імі стаяла, як бачны анёл, сястра міласэрнасці, і яна малілася і плакала, бо гэта была родная сястра памерлай! Жывы доказ, што любоў да бліжняга і вырачэнне свету былі радаводнымі цнотамі слаўнай сям'і Р*.

Адна з вучаніц так чуллівая і гучна разводзіла свой жаль, пералічваючы ўсё, што была вінная сваёй дабрадзейцы, усё,

што страціла з ёю разам, што, пачуўшы яе скаргі, падарожны, які выпадкова завітаў у касцёл, падышоў да гэтай распачнай паненкі:

— Не плач, — кажа ёй, — я буду тваім бацькам, калі ты матку страціла!

Той пан быў заможны гаспадар, жанаты і пачцівы чалавек. Бог яго паслаў у важную хвіліну, каб каля труны той слаўнай жанчыны споўнілася праўда, якую кожны павінен абраць за правіла жыцця, а менавіта, што нашыя ўчынкі перажывуць нас саміх!

О вы, каму Бог адмовіў быць жонкаю і маткаю, успомніце пра жыццё і пахаванне слаўнай панны Р*, а калі яе любоў і вас агорне, жыццё ваша не будзе самотнае, а труну вашу аточыць шчыры жаль! А вы, маткі, якія асірочваеце сваім сконам шматлікія сем'і, па якіх слухна плывуць слёзы дзіцячай любові, дазвольце, каб стала побач з вамі тая, хто, прысвяціўшы сваё жыццё сіротам, можа, на вашых дзецях споўніла абавязкі маткі! (*)

*Напісана ў 1856 г.
у Гарадзілаве.*

(*) Сціплаць, якая суправаджае жыццё дабрадзейных, становіцца іх німбама па смерці; так прынамсі глумачым сабе тую павагу, якую выклікае ў нас памяць пра такіх асобаў, як панна Р*, прозвішча якой не асмельваемся поўнаасцю напісаць; нягледзячы на тое, што некралог, змешчаны ў *Кур'еры Віленскім* у 1854 г., ужо пазнаёміў публіку з узорным жыццём с.п. панны Марыяны Раттаўт.

*Пераклад з польскай мовы
Ірыны Багдановіч.*

Габрыэля Пузыня

Крыху аб сялянах

*Пакорны селянін, што служыць Богу,
лепшы за пыхлівага філосафа,
які, заняджаўшы сябе,
сочыць за рухам нябесных целаў.*

Тамаш Кемп. Кн. I. Раздз. II.

Адна мая знаёмая, вялікая філантропка, першы раз у сваім жыцці праводзячы лета на вёсцы і прысутнічаючы на сялянскіх пасаджэннях, дзе яе брат быў старшынёю, здзіўлялася, што такая займальная і поўная таямніцаў кніга — *Люд вясковы* — дагэтуль так мала была чытаная.

О праўда! Доўга ляжала гэтая кніга ў заняджанні. Не так даўно, праўда, была яна ўзятая пад увагу, але паколькі першыя, хто ў яе зазірнуў, былі паэты, заўважылі яны некалькі сентыментальных песняў, некалькі цікавых паданняў і, перапісаўшы некалькі старонак, далі спакой цэлай кнізе.

Не магу вызначыць адразу, што ўва мне абуджае выгляд вясковага людю: шмат можна было б казаць пра яго па-філантропску ці па-філасофску, але найпрасцей і найлепей, як для кабеты, будзе па-хрысціянску.

Ці таму нешчаслівы той люд вясковы, што няма асветы, асветы нашай свецкай? Гэтага не скажу, бо не заўсёды навука рабіла чалавека шчаслівейшым ці лепшым; патрэбныя вякі на фармаванне пакаленняў. Раптоўная асвета, як раптоўнае вяртанне зроку, дадае новай невылечнай слепаты! Меў бы толькі люд вясковы чыстую веру, без забабонаў, і будзе ён мудрэйшы за многіх разумнікаў гэтага свету. Той жа Абрагам жыў у шатры са сваёю чалавечкаю, а Сара сама

мыла ногі падарожным; і таму, можа, падарожныя тых часоў былі анёламі!¹ І да нашага Пяста Каладзея анёлы завіталі з каронаю зямною². Благаслаўленыя хаткі, у якіх жывуць багабоязныя!

Не, іншага святла, апрача святла веры, не патрэбна вясковаму людю.

Але ж кажуць, што гэта люд прасты! *Просты?* Што ж тут кепскага? О, які ж прысуд сабе выносім, калі крывімся на гэтае азначэнне — прасты! *Просты* чалавек? Прастадушны. *Простая* мова? Неаблудная. *Простае* адзенне? Без раскошы, самаробнае. *Просты* спосаб мыслення? Найбяспечнейшы! Здаровая разважлівасць, моцнае здароўе, чыстае сумленне — вось тыя вартасці, вось усё багацце добрага багабоязнага селяніна.

Згаданая тут напачатку мая філантропка з вышыні свайго становішча прыглядаецца да вясковага людю; яна не шкадуе яго, не спачувае яму з прычыны, што той жыве ў нястачы і ў працы, бо ў штодзённай працы пачцівага людю яна бачыць назапашаныя заслугі перад Богам, а скіроўваючы вочы на самую сябе, адчувае сорам, што, не працуючы, не зведала ні ў чым нястачы, і так піша далей: «Яны яшчэ на гэтым свеце атрымліваюць узнагароджанне сваіх трудоў, таму што становішча, у якім трываюць,

шчыльней звязвае іх з Творцам, а звыш гэтага яны яшчэ ўнутры сябе чуюцца перакананымі, што кожны з іх з'яўляецца істотаю карыснаю і нават вельмі патрэбнаю свету, што ён важная частка ў супольнасці. Не відаць паміж імі тых нешчаслівых, пустых істотаў, якія не здатныя зразумець сваёй місіі ў свеце; тых салонных нулёў у белых пальчатках. Няма нулёў паміж сялянамі, бо кожны чалавек ёсць *кімсьці*, і гэтае ўнутранае перакананне ўзвышае яго над многімі людзьмі з вышэйшых колаў».

На фоне падобных адчуванняў якой жа прыгожаю выглядае хатка з усім рухам гаспадарчых заняткаў у ёй: усё там напавярхні, усё навідавоку, бо што хаваць, што ўтойваць, калі ўсё пачціва? І сёння тое самае, што было ўчора, што будзе заўтра і праз год; як было пры дзеду, так будзе і пры ўнуку, і заўсёды без змены.

Больш даступнасці з боку паноў-дзедзічаў, больш чалавечнасці з боку ўпраўляючых, больш добрых навукаў па парафіях, Каляды з катэхезаю — вось усё тое, з чаго належыць пачынаць, жадаючы цывілізаваць вясковы люд.

Але, гавораць некаторыя, «простыя людзі не маюць найвышэйшых паняццяў, не здольныя на глыбокія пачуцці? Усё ў іх зводзіцца да матэрыяльнага быту?» Праўда, не маюць

Вяртанне з вяселля. Гравюра з кнігі «Живописная Россія», т. III «Литовское польсье». 1882 г.

яны часу на іншую, апроч *паншчыны*, дзейнасць, на іншую думку, апроч боязі голаду; і таму, калі жэніцца селянін, то не з прычыны, што такую, а не іншую ўпадабаў, але таму, *што ў хаце няма каму жаць*; калі ж не жэніцца, то таму, што *няма чым вяселля адбыць*, ды нават і *запоінаў* і да т. п.

Але зазірнем у хату, дзе ёсць троху дастатку, выгодаў, дзе запасік у спіжарні, у гумне і нават мяшэчак гатоўкі; такія *маюць час* на найвышэйшыя далікатныя пачуцці і, можа, не аднаго пана-дзедзіча сваёю бескарыслівацю прысаромяць. Маю права так пісаць, бо ведаю некалькі падобных шляхетных *простых* людзей, учынкi якіх бачыла.

Пра аднаго з іх дазвольце мне нават распавесці падрабязна; тым больш па ім ужо толькі крыж застаўся як след ягонаі бытнасці на зямлі! Крыж стаіць пры дарозе, зводдаль ад хаты, дзе ён жыў, абуджаючы ў таго, хто праходзіць міма, жаль і малітву за пачцівага Францішка.

Францішак Туміліч быў сабе *простым* селянінам на кавалку сваёй зямлі, сынам пачцівых гаспадароў, якія плацілі двару. Будучы яшчэ маладым (бо не меў трыццаці гадоў), здолеў выклікаць да сябе такі давер у сваіх і нават у старосты, што яму даверылі агульную касу Ружанцовага Брацтва, дбайным і прыкладным братчыкам якога ён быў.

Не раз яго таксама выклікалі ў двор альбо пасылалі з якою-небудзь важнаю справаю, бо ўсе давяралі разважліваму і добра-сумленнаму Францішку.

Адведваючы хату Тумілічаў, прынятыя там шчырым сэрцам і частаваныя ўсім тым, на што літоўскі селянін можа здабыцца: смятанаю, мёдам, грушкамі з саду, пададзенымі чыста на фаянсе, любілі мы зазірнуць і ў пакойчык Францішка, дзе ўсё яго жыццё было як на далоні. У цесным да немагчымасці куточку стаяў яго ложка, чыста пасцелены, з абразамі святых над галавою; стол з шуфлядкаю, у ёй — кравецкія прылады (бо

любіў і гэтым займацца). На сценах — розныя палічкі і шафачкі, абклееныя з густам і абдумана, а таксама кніжкі — рэлігійныя і свецкія. Была там тоўстая кніга «Жыццё Езуса Хрыста», якую перапісаў Францішак уласнаю рукою, калі меў дванаццаць гадоў, і рабіў гэта ў гадзіны, вольныя ад працы, у нядзелі і святы. Усяго было ўдосталь у хаце Туміліча, аднаго, найважнейшага, яму не ставала — гаспадыні. Бацька ўдавец, сёстры павыходзілі замуж, а Францішак быў нежанаты; многія матулі спагодна паглядалі на маладога гаспадара, таемна жадаючы мець яго зяцем; што ж, калі ён не думаў ні пра адну? А калі на яго з усіх бакоў пачалі настойліва ціснуць (бо сям'я паклікала на дапамогу двор), даверыўся, нарэшце, пробашчу, што ягоны бацька задумаў паўторна ажаніцца, а таму не выпадае, каб ён перашкаджаў бацьку, прывёўшы ў дом другую гаспадыню; так казаў пачцівы, добры сын, але, калі пробашч стараўся адвесці тыя згрызоты сумлення, Францішак

асмеліўся сказаць і больш: «Здараюцца хвіліны, — гаварыў ён, — калі наш бацька бывае крыху запальчывым (так далікатна не згадаў, што, відавочна, гэта была даўняя дурная звычка старога); нам, ягоным дзецям, прынамсі не прыкра дагадзіць бацьку нават у падобныя хвіліны, але я не хацеў бы, каб мая маладая жонка мусіла штосьці такое цярпець».

А ў канцы дадаў са шляхетнай годнасцю: «Не хацеў бы, каб далей разнеслася непрыемная для бацькі вестка».

Такія годныя і далікатныя пачуцці зусім пакарылі асвятчонага пробашча, які, жадаючы паспрыяць усім, паразмаўляў са старым Тумілічам і яны ўдвух, урэшце, здолелі схіліць Францішка да шукання спадарожніцы. Той больш не бараніўся, а звярнуў вочы на дачку аднаго з найпачцівейшых і пры гэтым заможных гаспадароў, што належаў да таго самага двара; меўся ўжо высылаць да яе на запоіны, калі, на няшчасце, адзін з братоў ружанцовых просіць яго паехаць разам з ім у сваты да той самай дзяўчыны! Францішак не вагаецца ані хвіліны і ўжо не для сябе, але для прыяцеля, не як жаніх, але як сват просіць рукі прыгледжанай для сябе дзяўчыны; бацькі яе ведалі здаўна Францішка, можа, яго нават тайна прагнулі бачыць сваім зяцем; яны раўнадушна прымаюць прапанову новапрыбылага, даючы зразумець спачатку намёкам, а потым адкрыта даводзячы Францішку, што таго, за каго ён просіць, не жадаюць, і, калі б ён сам папрасіў рукі, ахвяруюцца таму, іншаму, вярнуць *запоіны*. Але Туміліч быў няўмольны: ён сябра, ён брата ружанцовага не падвядзе, не зробіць яму падступнасці і адкрыта, рашуча выракаецца сваіх ранейшых намераў. Дарэмна бацька, сёстры, двор і пробашч умяшаліся ў тыя справы, сілячыся пераканаць

Францішка, што ні ў чым не парушыць правоў пачцінасці і сяброўства, паступаючы згодна з воляю бацькоў і самой дзяўчыны; Францішак быў нязломны ў сваім рашэнні, бо ягонае сумленне не прымала ніякіх адгаворак. Што ж было рабіць? Нарачоная пайшла за таго, каго ёй засватаў Францішак, бо і той жыў у дастатку і быў пачцівым чалавекам. Але не спяшайцеся, прашу, з вынясеннем прысуду беднай дзяўчыне або, хутчэй, яе сялянскаму народу, і нічога не кажыце пра тое, што нібыта ў тым становішчы кабеты не маглі мець пачуццяў. Бедная Ануся сапраўды згадзілася аддаць руку некаханаму жаніху, але, калі прыйшоў дзень вяселля, на свой шлюбны строй, сатканы з рознакаляровых стужак, накінула чорную хустку, нібы на знак жалобы сэрца, і не зняла яе нават падчас прысягі, якую праз слёзы, заікаючыся, прамармытала. А столькі непасрэднасці было ў яе жалі, што распавядала адной са сваіх дружак, як, ідучы да шлюбнага сватка Францішка, які прывітаў яе *пахвалёнкай* (*). «Але я на тое, — у смутку казала Ануся, — не мела сілы і сэрца яму адказаць». Быў гэта апошні крык яе дзявочага сэрца; з таго часу Ануля патрапіла быць добраю жонкаю, гаспадыняю і чулаю маці для дзетак, якімі Бог яе саюз, хоць недабравольны, асвятціў і

паблагаславіў.

А Францішак?.. Францішак памёр у хуткім часе ад тыфу! Жаль, які выклікала ягоная страта, быў шчыры, агульны. Плакала па ім яго сям'я, знаёмыя, ружанцовыя браты, плакала ўся вёска, і двор плакаў, бо як жа не шкадаваць пачцівага чалавека.

* * *

Калі тое, што я напісала, нікога не зацікавіць, мая ў тым віна, што не здолела проставай вясковай аповесці надаць такога шарму, якім ззяе найменшы падобны твор, хоць выдуманы, пад здольным пяром моднага пісьменніка; але я расказала праўду, магчыма, хтосьці яе пазнае. Тым часам прашу аб малітве «*Вітай Марыя...*» за душу пачцівага Францішка, хату якога, пакойчык, перапісаную ім кніжку і крыж пры дарозе рада была б калі-небудзь вам паказаць.

Дабраўляны,
7 лютага 1847 г.

(*). Гэтак адным словам нашы сяляне звычайна называюць распаўсюджанае прывітанне: «*Няхай будзе пахвалёны Езус Хрыстус*».

Пераклад з польскай мовы
Ірыны Багдановіч.

¹ Алюзія на сюжэт са Старога Запавету аб тым, што Бог аб'явіўся Абрагаму ў выглядзе трох падарожных мужоў, якія былі з усёю гасціннасцю і пачцінасцю прынятыя ў яго шатры і заданнем якіх было абвясціць, што жонка Абрагама Сара ў старасці сваёй народзіць сына, а ад Абрагама пачнецца народ вялікі і моцны, у якім благаславіцца ўсе народы зямлі, таму што Бог выбраў яго, каб ён даў завет сынам сваім і дому свайму хадзіць пудзівамі Божымі, творачы праўду і справядлівасць (Быц 18. 1–19). — *Заўв. перакл.*

² Пяст Каладзей – легендарны пратапласт дынастыі Пястаў, які быў бедным аратым з-пад Гнезна, меў жонку Рэліху і сына Семавіта. Падчас абраду пастрыжынаў сына да яго завіталі два таямнічыя вандроўнікі, якія перад гэтым былі выгнаныя князем Попелям з банкету, што адбываўся з той самай нагоды – пастрыжынаў сына князя. У адрозненне ад князя, у беднай хаце земляроба падарожныя былі сардэчна прынятыя, а гасцінны Пяст не пашкадаваў для іх адзінай бочкі піва, прыгатаванай для свята: ён адкрывае яе і частуе стомленых падарожных. Адбываецца чуд: піва ў бочцы не сканчваецца, тады як піва на княскім стале знікае. Другім чынам становіцца тое, што пасля такіх пастрыжынаў сын Пяста Семавіт вырастае выдатнай асобай і атрымлівае каралеўскую ўладу, тады як нягодныя ўчынкі Попеля і яго сына прыводзяць іх да згубы. – *Заўв. перакл.*

Каміла Янушкевіч

Прысутнасць продаў на зямлі

24 верасня гэтага года за пятнаццаць кіламетраў ад былой першай сталіцы Вялікага Княства Літоўскага, Рускага і Жамойцкага была ўрачыста асвечана адноўленая каталіцкая капліца даўняга роду Карповічаў — годны прыклад таго, як гісторыя пераплітаецца паміж прозвішчамі тытанаў беларуска-польскай культуры.

Сямейная капліца роду Карповічаў знаходзіцца ў Наваградскім раёне. Менавіта некалі тут паміж вёскамі Валеўка і Радагошча мясцілася сядзіба Чамброў (Чамбрóва, Чóмбраў). Першымі вядомымі яе ўладальнікамі былі Трызны, Куханоўскія і Курчы герба «Радван». У XVIII стагоддзі гэты маёнтак належаў роду Узлоўскіх, але апошні ўладальнік маёнтка павінен быў па суду аддаць Эляўтару Семірадзкаму (*Eleutery Siemiradzki*) тры вёскі — Нязнава, Радагошча і Плахаў, якія існуюць і сёння. Аднак, не маючы ахвоты развітвацца са сваёй маёмасцю, Узлоўскі ўзбройвае сваіх сялянаў і дае адпор Семірадзкаму ды расейскім салдатам з Наваградскага гарнізону. Безумоўна, такі выбрык супраціву, пры тым адразу пасля паўстання 1830–1831 гадоў, быў бы асуджаны на дзесяцігоддзе сібірскай катаргі. Таму Казімір прадае Чомбраў, разлічваючыся грашыма, і па выніку яму прысуджаюць усяго некалькі гадоў у Баранавіцкай бастыліі, а спрэчны маёнтак набывае наваградскі адвакат Казімір Карповіч герба «Кораб». Менавіта ў часы вало-

дання Чомбравам гэтым родам, а дакладней у 1896 годзе, і была пабудавана капліца.

Род Карповічаў упершыню згадваецца ў 1503 годзе, калі першаму з вядомых продаў, імя якому было Карп, кіеўскім князем была дадзена зямля. З кіеўскай зямлі Карповічы пераехалі ў Асоў, што пад Пінскам. Пра паходжанне роду можна смела гаварыць як пра шляхту з Русі (старажытная назва земляў Украіны). Безумоўна, напачатку род быў праваслаўны. Менавіта з гэтага роду паходзіць вядомы праваслаўны тэолаг пачатку XVII стагоддзя Лявонці Карповіч — святы беларускай Праваслаўнай Царквы, у жыцці якога адбіліся рэлігійныя супярэчнасці таго часу; у XVII стагоддзі ён узначальваў антыўніяцкае супрацьстаянне ў ВКЛ, а ў пачатку XVIII стагоддзя Карповічы ўзвялі каталіцкую капліцу на могілках у Асаве. Крыху пазней, у другой палове XVIII стагоддзя, яны прыбылі ў Наваградок. У XIX стагоддзі яны лічыліся літоўцамі (у сэнсе жыхарамі Вялікага Княства), а ўжо ў XX стагоддзі яны вызначалі сябе палякамі.

Шмат звестак пра Чамброва, яго дом і парк змешчана ў кнізе Яна Булгака «Край дзіцячых гадоў», але мала каму вядома апісанне дома ў міжваенны час, зробленае стрыечным братам фатографам Яраславам Булгакам 23 верасня 1974 года.

...*Перад намі паўстае пана-рама двара, да якога можна было*

Двор у Чомбраве
на фотаздымку Яна Булгака. 1925 г.

заехаць праз алею з боку Валоўкі, з левага боку пакідаючы маленькі драўляны касцёл, збудаваны каля 1930 года дзякуючы старанням Марыі Карповіч. Дарога ішла па няроўнай мясцовасці. Сам фальварак стаяў на пагорку. Перад домам знаходзіўся традыцыйны стары газон, на баках — бярозы, кусты язіну, таполі. Гасцей на некалькіх прыступках перад уваходам у дом сустракалі чатыры калоны. Левы бок ганка парос дзікім вінаградом. Дом быў збудаваны на падмурку каля 1852 года з лістоўніцы. У сенцах на столі можна было пабачыць голуба — сімвал Святога Духа — драўлянага, узятага з касцёла дамініканаў, які быў аддадзены праваслаўнай царве ў Валоўках. У вугле знаходзілася печ з блакітна-зялёнай кафлі, старая шафа, буфет, куфры. Зварочваючы на-

Каміла ЯНУШКЕВІЧ — магістр мастацтвазнаўства. Скончыла Беларускую дзяржаўную акадэмію мастацтваў і аспірантуру. Займаецца даследаваннем мастацтва фатаграфіі ў Беларусі XIX стагоддзя.

Юльян Карповіч.

права, госці траплялі ў сталовую: над старой канапай з чырвонага дрэва вісела два невялікія партрэты, падобныя да шлюбнага партрэта Курчаў, даўніх уладальнікаў Чамброва. Партрэты Казіміра і Бенэдыкты Карповічаў былі напраўлены невядомым патрыётам 1863 года, які надаў ім акцэнт жалобы.... У пакоі знаходзілася печ з блакітна-зялёнай кафлі, шляхетнасць падкрэслівалі магутныя рогі лося. На сцяне бачны гадзіннік пачатку XX стагоддзя, а таксама некалькі партрэтных фатаграфій. Два акны атачаліся прыгожай формай васьмі шыбаў. Вокны такога малюнку былі ва ўсім доме... За сталовай знаходзіўся вуглавый пакой, гэта была спальня, адно акно якой выходзіла на газон, а другое на агарод, а значыць на поўнач. Другі вуглавый пакой быў з выходам на ганак, акно там было большае, чым усюды... За сталовай знаходзілася маленькая зала ў зялёных колерах з двума вокнамі... На сцяне вісела копія вядомага абраза — святы Юры, зробленая Юльянам Карповічам, які закончыў мастацкія курсы ў

Пецяярбургу... Насупраць сенцаў знаходзілася вялікая зала, дзе насупраць увахода паміж вокнамі на сцяне вісеў вялікі жывапісны твор, намаляваны таксама Юльянам Карповічам. Стары жывапісны партрэт Міцкевіча... Яраслаў памятаў і нават першыя выданні твораў Міцкевіча...

Таксама ў зале знаходзіўся стары дыван, які вышываўся крыжыкам каля 10-ці гадоў прабабай Паплаўскай. Цікава, што пасля паўстання 1863 года той дыван называлі «Аповесцю Семіраміды»: на ім былі некалькі постацяў у поўны рост ва ўсходніх строях.

... Наступны пакой быў кабінетам з пабеленай печу, дзе знаходзілася калекцыя матылёў і жукоў. Калекцыя была адной з найбольшых у Польшчы, створаная Каралем Карповічам, які быў прыродаведам па адукацыі. Злева ад сенцаў знаходзіліся два покі. Калідор вёў да прыбудовкі — кухні і гаспадарчага пакоя. Таксама з калідора вяла лесвіца на другі паверх з двума пакоямі.

Направа ад дома знаходзілася стылізаваная калонамі стайня.

Караліна і Юльян Карповічы з дачушкай, кузынкай, настаўнікам Тарвёдам і сялянскай дзяўчынкай. 1892 г.

Караліна Карповіч з Булгакаў — фундатарка капліцы.

З левага боку была сушыльня сыроў. Безумоўна, можна ўявіць, як усё гэта атачаў сад з рознымі кветкамі: ірысамі і півонямі, кусты агрэсту і парэчак, бярозы і кусты язміну. На вялікі жаль, шмат чаго збурў ураган 1927 года, асабліва было шкада 80 старых ліпаў...

Паводле вядомых апісанняў, маёнтак да драбніцаў нагадваў славуты дом у самай знакамітай паэме XIX стагоддзя... Яшчэ да Карповічаў адміністратарам Язэпа Узлоўскага быў Матэвуш Маеўскі, а яго дачка Барбара Маеўская пазней змяніла прозвішча на Міцкевіч — яна была маці паэта Адама Міцкевіча. Жонка ж, Анэля з Вярэйскіх, была хроснаю маці Адама Міцкевіча. Сам Адам Міцкевіч лічыў Чамброў сваім другім домам і часта тут бываў. У кнізе «Спадчыніцы Сапліцова» (*Dziedziczki soplicowa*) нашчадак роду Карповічаў Югася (*Joanna*) Пухальская апісала гісторыю Чамброва і яго чарговых уладальнікаў. Выкарыстоўваючы сямейныя дакументы і адпаведна-

Капліца на Шніпішках у Вільні
(з якой узятлі прыклад будаўніцтва).

Капліца перыяду
Першай сусветнай вайны.

сць тапаграфіі рэльефу, яна даказала, што Чамброва — гэта прататып Сапліцова ў паэме «Пан Тадэвуш». Нават у 1928 годзе тут праходзілі здымкі фільма паводле знакамітай паэмы. У фільме невялікую ролю госця Суддзі сыграў Караль Карповіч, у сцэне, дзе Суддзя размаўляе з Рабакам на ганку, а Тадэвуш збіраецца па грыбы, сыграла ўнучка Караля, чатырохгадовая Зося.

Апошнімі ўладальнікамі Чамброва былі Караль Карповіч і ягоная жонка Марыля Паплаўшчынка (Паплаўская). У 1940 годзе Караль быў арыштаваны і асуджаны на восем гадоў катаргі як сацыяльна небяспечны элемент. Ён быў дастаўлены ў канцлагер Карабас пад Омскам.

У жніўні 1941 года яго выпусцілі з лагера, і дасюль невядома, што з ім адбылося: ён бясследна знік, як і яшчэ адзін прадстаўнік роду.

На ўрачыстасць асвячэння родавай капліцы прыехаў Ігнат Карповіч, унук Караля Карповіча, сын старэйшага сына Юзафа, які таксама быў арыштаваны НКВД, асуджаны, дэпартаваны і не вярнуўся. Пакалечаныя лёсы сем'яў пасля аб'яднання Заходняй і Усходняй Беларусі 17 верасня 1939 года — гэта асобная частка беларускай трагедыі, якая да сённяшняга часу глыбока засыпаная попелам невядомасці і недагаворанасці.

У 1945 годзе Марыя Паплаўская пакідае маёнтак (ужо спалены партызанамі 16 траўня 1943

года) і накіроўваецца ў Варшаву, дзе жыве ў доме сына Януша і нявесткі Марыі (дзядоў Югасі Пухальскай). Пасля пажару ад сядзібы засталіся толькі мураваныя склепы і высокія каменныя падмуркі.

Родавая капліца ў Чамброве ўзнікла значна пазней пасля Міцкевіча, але гэта адзіная захаваная частка маёнтка. Яна была ўзведзена ў 1896 годзе спадарыняй Каралінай з сям'і Булгакаў (цётка фатографа Яна Булгака), якая была жонкай Юльяна Карповіча, па заўчаснай смерці іх дзяцей — Казіміра і Казіміры. Архітэктурнае вырашэнне капліцы выканана на ўзор былой капліцы з фігурай Хрыста, які нясе свой крыж, каля мосту паміж вуліцамі

Кадры з фільма «Пан Тадэвуш» 1928 г.,
дзе ролі выконваюць Караль Карповіч і яго ўнучка, чатырохгадовая Зося.

Кальварыйскай і Велькамейскай у Вільні. Першым пахаваннем на прыдворных могілках, называных у той час мясцовасцю *Гаік*, стала пахаванне Канстанцыі, дачкі Казіміра, першай спадчынніцы з сям’і Карповічаў. Яна памерла 14 жніўня 1855 года.

Вядома, што пры капліцы пахавана як мінімум 16 чалавек: *Казімір Карповіч (уладальнік Чамброва), 1793–1864 (альбо пач. 1865).*

Бэнэдыкта Карповіч з Гаціскіх (жонка Казіміра), пам. 19.03.1858.

Канстанцыя Карповіч (дачка Казіміра), 1837–14.08.1855.

Алаіза фон Клюгэн з Карповічаў (дачка Казіміра), 1833–1861.

Юльян Карповіч (сын Казіміра), 1831–1911.

Караліна Карповіч з Булгакаў (жонка Юльяна), 1846–1905.

Казімір Карповіч (сын Юльяна), памёр у дзяцінстве.

Казіміра Карповіч (дачка Юльяна), памерла ў маладосці.

Паўліна Карповіч з Вішнеўскіх (швагерка-браціха Казіміра; памерла 02.04.1899).

Зоф’я Пятроўская з Карповічаў (дачка Паўліны), памерла 22.03.1911.

Аляксандр Гаціскі (муж Юліі з Карповічаў), забіты бальшавікамі ў Міры ў 1919 годзе.

Мар’ян Браноўскі (муж Марыі з Карповічаў), забіты бальшавікамі ў Міры ў 1919 годзе.

Баляслаў Тарвід (настаўнік Юльяна Карповіча).

Два савецкія салдаты, у 1944 ці 1945 гг.

Адно дзіця з вёскі, пахаванае пасля вайны.

На вялікі жаль, на сённяшні дзень засталіся толькі дзве пліты: адна — Караліны (фундатаркі капліцы), і (на дваіх) Паўліны Карповіч з Вішнеўскіх і Зоф’і Пятроўскай з Карповічаў. Вайна забірала ў людзей не толькі саміх людзей, але часам і іх душы, іх чалавечнасць. Некаторыя пліты

Выгляд капліцы ў 2002 годзе пасля ўпарадкавання. Фота Міхала Карповіча.

былі скрадзеныя якраз пасля Другой сусветнай вайны, магільны раскапаньня, а косці скінутыя зверху. Менавіта дзядзька Югасі Пухальскай, Ігнацы, знайшоў могілкі ў такім стане заняпаду і раскрадання, калі прыезджаў сюды ў 1988 і 1989 гадах. Ён прывёў могілкі ў парадак, пахаваў косці, закапаў ямы. Сама капліца захавалася ў разбураным стане — ад яе засталася толькі частка былога архітэктурнага ансамбля.

Аднаўленне архітэктурнага аб’екта стала магчымым дзякуючы падтрымцы Рэспублікі Польшча і польскаму культурнаму фонду. Стварыць праект з гістарычнай дакладнасцю дапамаглі архіўныя матэрыялы і працы фатографа Яна Булгака. Сёння ў гэтым месцы можна ўбачыць рэшткі ліпавай алеі і невялікую каплічку, якая ў будучыні, бяспрэчна, будзе прыцягваць пілігрымаў па турыстычным маршруце «Шляхам Адама Міцкевіча».

На ўрачыстасці аднаўлення сямейнай капліцы прысутнічалі прадстаўнікі ўладаў з абодвух бакоў: з Гародні прыехаў Генеральны консул Рэспублікі Польшча Яраслаў Ксёнжэк, асвятчэнне капліцы здзейсніў ардынарый Гродзенскай дыяцэзіі біскуп

Аляксандр Кашкевіч, які і ўзначаліў святую Імшу.

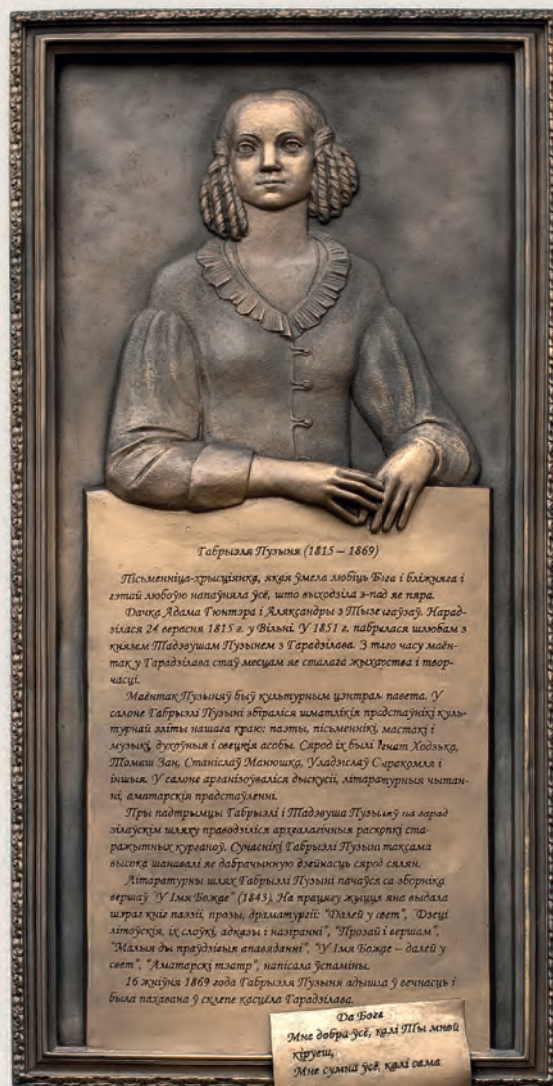
Калі ў сённяшняга беларуса запытаць пра яго прадзедаў, то, хутчэй за ўсё, гісторыя будзе распавядана не далей як да трэцяга калена. Сям’я Карповічаў моцна трымаецца за сваё мінулае і ведае свой радавод на некалькі стагоддзяў углыб. На ўрачыстасці, акрамя Ігнаца Карповіча (які сёлета ў кастрычніку адзначыў сваё 90-годдзе) і яго родных, прысутнічаў таксама Богдан Булгак, які акамулюе культурную спадчыну свайго дзеда, «*Нестара фатографіі*» Яна Булгака, разам з кузынкай Югасяй Пухальскай, аўтаркай мноства артыкулаў і кніг, якая даследуе свой магутны шляхецкі род. Таксама трэба назваць імя Марыюша Карповіча, унука Караля, які нарадзіўся ў Чомбраве 19 ліпеня 1933 года і памёр у 2015 годзе. Марыюш Карповіч быў правадзейным сябрам Варшаўскага навуковага таварыства, акадэмікам Акадэміі Кліменціна і Акадэміі Міцкевічыяна ў Балоньі, ганаровым акадэмікам Інстытута мастацтва Ламбарды ў Мілане.

З захапленнем назіраючы, як нашчадкі роду Карповічаў рупяцца пра памяць сваіх продкаў на роднай Наваградчыне, думаеш пра тое, што трэба наведаць, вось проста адразу, не адкладаючы на лепшы вольны час, старэйшых прадстаўнікоў свайго роду і яшчэ раз распытаць пра ўласныя карані, пра сваіх далёкіх продкаў, лёсы якіх шмат у каго былі трагічна зламаныя, сямейныя сувязі абарваліся, і ўжо «*ня ведаюць ўнукі, хто такія іх дзяды*» (Якуб Колас), дзе мясціліся і як жылі нашыя прадзедаў ў родавых гнёздах на нашай зямлі.

Фотаздымкі з сямейнага архіва Карповічаў належаць Югасі Пухальскай.

«СА МНОЮ, БОЖА, БУДЗЬ...»

Урачыстае адкрыццё і асвячэнне
мемарыяльнай дошкі ў гонар Габрыэлі Пузыні.
Бярэзінскае, касцёл Божага Цела.
26 кастрычніка 2019 г.

Габрыэла Пузынка (1815 – 1869)

Пісьменніца-хрысціянка, якая ўмела любіць Бога і блізкага і гэтай любовою напоўніла ўсё, што выходзіла з-пад яе пера.

Пачка Адама Гюнтэра і Аляксандры з Шыбе сабраў. Народзілася 24 верасня 1815 г. у Вільні. У 1851 г. пабралася шлюбам з князем Шадэвушам Пузынем з Тарадзілава. З таго часу менавіта ў Тарадзілава стаў месцам яе спаллага жыццядзяння і творчасці.

Менавіта Пузынкаў быў культурным цэнтрам павета. У салоне Габрыэлы Пузыні збіраліся шматлікія прадстаўнікі культурнай эліты нашага краю: паэты, пісьменнікі, мастакі і музыкі, духоўныя і свецкія асобы. Сярод іх былі Ігнат Ходзька, Томаш Ян, Станіслаў Мажошка, Уладзіслаў Сыракомля і іншыя. У салоне арганізаваліся дыскусіі, літаратурныя чытанні, аматарскія прадстаўленні.

Тры падтрымкі Габрыэлы і Шадэвуша Пузынкаў на карад-элітскім шляху праводзіліся архэалагічныя раскопкі старажытных курганіў. Сучаснікі Габрыэлы Пузыні таксама высока шанавалі яе дабрачынную дзейнасць сярод сялян.

Літаратурны шлях Габрыэлы Пузыні пачаўся са зборніка вершаў "У Імя Божжа" (1845). На працягу жыцця яна выдала шэраг кніг паэзіі, прозы, драматургіі: "Далей у свет", "Дзеці літоўскія, іх слоўкі, адказны і назіранні", "Прозай і вершам", "Міхалы ды правдзівыя апавяданні", "У Імя Божжа – далей у свет". "Аматарскі тэатр", напісала ўспаміны.

16 жніўня 1869 года Габрыэла Пузынка адыхнула ў вечнасць і была пахавана ў сцяпене крэсіла Тарадзілава.

Да Бога
Мне добра ўсё, калі Ты мяноі
хрысці, /
Мне супако ўсё, калі світа
паўноч.
Ты за мяне і думаш, і чуеш,
Са мною, Божа, будзь, – і не
упаду
я.

Фелікс Янушкевіч. Трыпціх «Мужыцкая праўда», «Яська-гаспадар з-пад Вільні», «Касінеры», 1978 г.

Мікола Купава. «Мужыцкая праўда». З серыі «Сейбіты вечнасці», лінарыт, 1976 г.

Заір Азгур. Бюст Кастуся Каліноўскага ў г.п. Свіслач Гродзенскага раёна. 1958 г.

Паштовая марка, 1993 г.